

თავისუფალი პრესისთვის შეიქმნა №2 (74), 2017, თბილისი ფასი 5 ლარი

ისპორიანი

მართალი
მკლესიები
საქართველოსა
და სოფლები

როგორ
უნოდეს აინფორმირება
ინდიელებმა
„დიდი ფარდობითობა“

ლიცის ტაძრის
ასოციაციური
წარწერები

„50 პერსონა —
მათი შექმნის ისტორია“
გოგი XII
„იულიუს
კეისარი“

წიგნი „ისტორიკონი“ ერთად — 8 ლარი

იმოგზავრა თუ
არა გეგმა მრავალმხ
მვრთვებით?

„გეოგრაფიკის
შეთანხმება“

პირველი მვრთვებით
საკვების უმად შექმნის

გერაბი ელიოგოგითი:
როდის გეგმდება
საქართველოსი?

პატრიარქის ცხოვრების გზა 4-თვეული

თბილი III

ილია II

სრულიად საქართველოს
კათოლიკოს-პატრიარქი

უწმინდესის განცდები, ტკივილი,
სიხარული, რეალური ამბავი.
დოკუმენტები და ფოტოები პირადი
არქივიდან. ეს საქართველოს
შეუღამებელი ისტორიაა!

თვეში ერთხელ გავით
„კვირის პალიტრასთან“
ერთად

20 თებერვლიდან

იკითხეთ წიგნის მატარებელში და პრესის გაყიდვების კიბურებში ან დაარჯეთ ნომრებზე:

0(32) 238 26 73; 0(32) 238 26 74 და www.elva.ge ადგილზე მოგართმევთ.

Palitra.L.Publishing www.palitra.ge

სახიჩუი

ახალი აზუბი

ლინოზაპრი ღიპი სემოზაპროდ მიდის	6
პირველი ვეროპელუბი სპკუბს უბად	
უმეცეოდნან	8
ღაბადუბის სცენა... ნეოლითის პეროქიდან	9
საქარტველო – ისტორიული	
წარსული და თანამედროვეობა	10

ქაიხი-ქაიხი და ქაიხი

იეროზაპრა თუ არა მეფე პერეკლე	
ვეროკანი?	12

ილია ქაქაქაძე – 180

ილია ქაქაქაძის წინაპრები და	
ნათესაუბი მამის მხრიდან	19

მიხა ქაიხი

ღივის ტაპრის ასომთავრული	
წარწერები	26

მოხა აზუბი

განგი რომაული „ტიტანიკიდან“	34
როგორ უწოდეს აინუტაინს ინდიელეზა	
„ღივი უარდოპითოზა“	35

აოლეშია

ქართული ეკლესიები საქართველოს	
და სომხეთში	36

აონსტიტუისი დაბეზა

„მეიფლაპერის შემთხვევა“- ამერიკული	
სახელმწიფოებრიობის ქვაკუთხედი	46

სახიჩვი

თვითმხილველი

ესტეპანე პოლოვნი, ლევ ტროცკის
შვილიშვილი: პაპაჩემოვ თავდასხმის
ერთადერთი მოწვევ კარ 54

ილუსტრირებული ისტორია

დასავლეთი საქართველო XV-XIX
საუკუნეებში 61

ახიერებადი საბითხა

„შავი კატა“ — მოუხმელთაგან ბანდა 64

მსოფლიოში ანოთიი ტაძრები

რეიგის ნოტრადი 74

ასოუჩეა

მერაბ ელიოზოვილი: როდის შევედგება
საქართველოს?! 82

ფაქტები ნახაილიან

ისტორიული ანგები კველი
შურნალ-გაზეთებიდან 87
სკანდორი 90

ჟურნალ „ისტორიანის“ ძველი ნომრების შეძენა შეგიძლიათ
„ბიბლუსის“ მაღაზიათა ქსელში. ფასი 2 ლარი

ჩვენსი სპეციალისტების

დიდი და პატარა ლიახვის ხეობის სოფლებში არსებულ სიძველეებსა და ძველ ქართულ წარწერებზე ქართველ მეცნიერებს ხელი ადარ მიუწვდებოდათ, რადგან ქართული კულტურის ბევრი უნიკალური ძეგლი საოკუპაციო ხაზს მიღმა მოექცა. სოფელი დიცი ე.წ. გამყოფ ხაზთან მდებარეობს. მრავლისმეტყველია ამ სოფელში ასომთავრული წარწერების აღმოჩენა, რაც პატარა ლიახვის ხეობის ამ არეალში უძველესი დროიდან ქართველთა ცხოვრების უწყვეტობას კიდევ ერთხელ ადასტურებს.

მკითხველი გაეცნობა დიციის ღვთისმშობლის სახელობის დარბაზული ტიპის ტაძრის აღმოსავლეთ ფასადზე, ასევე მის ინტერიერსა და სხვა ადგილებში მიკვლეულ უძველეს ქართულ წარწერებს. მათ შორისაა სამი ძმის: ბეშქენის, გოდერძისა და ჯარიდის სამშენებლო წარწერას, რომელიც IX საუკუნეს განეკუთვნება.

როგორც „ისტორიანის“ მკითხველისთვის ცნობილია, საქართველოს ხელოვნების სასახლეში ექვსი თვეა მიმდინარეობს მეფე ერეკლე II-ის შესახებ ირლანდიიდან ჩამოტანილი, ქართველი საზოგადოებისთვის აქამდე უცნობი 200-მდე საგაზეთო სტატიისა და კორესპონდენციის თარგმნა და მეცნიერული შესწავლა. წყაროები ბევრ დღემდე უცნობ საკითხს ჰყენს ნათელს, ბევრი რამ სადავოა ან დაუჯერებელი და ღიმილის მომგვრელი.

ერთ-ერთი ასეთი საინტერესო საკითხი ერეკლე II-ის ბიოგრაფიიდან, რომელიც ბრიტანულ-ირლანდიური პრესის ცნობების შესწავლის შემდეგ გამოვლინდა, ქართველი მეფის ევროპაში მოგზაურობის ვერსია გახლავთ, რომელსაც სწორედ ამ ნომერში იხილავს დაინტერესებული საზოგადოება.

ხშირად ისმის შეკითხვა, თუ რა იყო აშშ-ის წარმატებული განვითარების საფუძველი. შეიძლება ითქვას, რომ ამერიკის სახელმწიფოებრიობის ერთ-ერთ ქვაკუთხედს წარმოადგენს XVII საუკუნეში მიღებული დოკუმენტი, რომელიც ცნობილია „მეიფლაუერის შეთანხმების“ სახელწოდებით. „მეიფლაუერი“ იალქნაინი სავაჭრო გემი გახლდათ, რომელმაც 1620 წლის 11 ნოემბერს ჩრდილოეთი ამერიკის სანაპიროსთან ჩაუშვა ღუზა. ხომალდზე ინგლისელი პროტესტანტების ჯგუფი, 102 პურიტანი იმყოფებოდა.

როგორც ყოველთვის, ჟურნალი სთავაზობს მკითხველს მათთვის კარგად ნაცნობ რუბრიკებსაც: „მსოფლიოში ცნობილი ტაძრები“, „ცხოვრება“, „კრიმინალური საკითხავი“, „ფურცლები წარსულიდან“ და სხვ.

საოკუპაციო ხაზთან მდებარე სოფელ დიციში აღმოჩენილი წარწერების აღმოჩენა ამ არეალში ქართველთა ცხოვრების უწყვეტობას კიდევ ერთხელ ადასტურებს

ისტორიულ-შემეცნებითი ჟურნალი „ისტორიანი“

მთავარი რედაქტორი
ჯაბა სამუშია

რედაქტორი
გელა გურგენიძე

სტილისტ-რედაქტორი
ელენე სალარიძე

კომპიუტერული უზრუნველყოფა
რეზო თხილიშვილი

სარედაქციო კოლეგია:
ალექსანდრე ბოშიშვილი, ოქროპირ ჯიქური, ნინო ჯაფარიძე, დიმიტრი სილაქაძე, მიხეილ ბარნოვი, შოთა მათითაშვილი, კახაბერ ყალიჩაია, ნიკოლოზ ხოფერია

კორექტორები:
ნანა მაჭავარიანი
ნინო აბესაძე

რედაქციის მისამართი:
თბილისი, იოსებების ქ. №49
ტელ.: 238-13-72, 238-02-45

სარეკლამო განცხადება
ტელ.: 237-78-07, 238-78-70
e-mail: istoriani@palitra.ge

ჟურნალი გამოდის თვეში ერთხელ
რედაქციის ნებართვის გარეშე
მასალების გადაბეჭდვა აკრძალულია

„პალიტრამედიის“ ცხელი ხაზი: **219-60-13; 219-60-53**
e-mail: contact@palitra.ge

ჟურნალის გამოწერა შეგიძლიათ ინტერნეტით,
ვებ-გვერდზე: **www.elva.ge**
ან სატელეფონო შეკვეთის საშუალებით:
(+995 32) 2 37 50 03; (+995 32) 2 38 26 74
ადგილზე მისვლა უფასო!

დინოზავრი დიპი სამოგზაუროდ მიდის

ბრიტანეთის საბუნებისმეტყველო მუზეუმის ცენტრალურ დარბაზში

ბრიტანეთის საბუნებისმეტყველო მუზეუმის ერთ-ერთი ყველაზე ცნობილი, 112-წლიანი ისტორიის მქონე ექსპონატი, დინოზავრ დიპის ჩონჩხი ლონდონს დატოვებს და მთელ ბრიტანეთში ორ წელიწადს იმოგზაურებს, სანამ მუზეუმის რეკონსტრუქცია არ დასრულდება. ცენტრალურ დარბაზში განთავსებული არტეფაქტის სიგრძე 21,3 მეტრია. ექსპონატი დინოზავრის ჩონჩხის ასლია, თაბაშირისგან არის დამზადებული და 292 ძვლისგან შედგება.

დიპი მოგზაურობას ღორსეტის საგრაფოს მუზეუმიდან დაიწყო, ტურნეს კი ლონდონში დაასრულებს. მუზეუმის რეკონსტრუქციის გეგმის მიხედვით, დიპის ბრინჯაოთი დაფერავენ, შემდეგ კი საბუნებისმეტყველო მუზეუმის შესასვლელთან დაამკვიდრებს ადგილს. ის ახალი გეოლოგიური ექსპოზიციის ნაწილი გახდება, რომელიც მუზეუმისკენ მეტროს სადგურ „საუთ კენსინგტონიდან“ მიმავალ დამთვალიერებლებს შეეგება.

დიპი საზოგადოების წინაშე 1905 წელს წარდგა. იგი, 1898 წელს აშშ-ში აღმოჩენილი დინოზავრის ჩონჩხის თაბაშირის ასლია. თვით ჩონჩხი კი ამერიკელმა მეწარმემ, მილიონერმა ენდრიუ კარნეიმ შეიძინა. კარნეის საბუნებისმეტყველო მუზეუმის (პენსილვანია, აშშ) მეცნიერებმა ჩონჩხზე მუშაობისას დაადგინეს,

რომ ეს გახლდათ დიპლოდოკის მანამდე უცნობი სახეობა. დინოზავრსაც სახელად *Diplodocus carnegii* უწოდეს.

ერთხელაც, ენდრიუ კარნეის შოტლანდიურ ციხესიმაგრეს მეფე ედუარდ VII ეწვია. მას თვალში მოხვდა ნახატი, რომელზეც დიპი იყო გამოსახული. მეფემ ისურვა, დინოზავრის ჩონჩხის ასლი ლონდონის საბუნებისმეტყველო მუზეუმში დაედგათ. ფილანთროპმაც სპეციალისტებს მისი ასლის დამზადება დაუკვეთა. ასე გაჩნდა დიპი, რომელმაც ლონდონის მუზეუმში დაიდო ბინა. სულ კი დამზადდა ათი ასლი და ისინი მსოფლიოს სხვადასხვა მუზეუმში განთავსდა.

მეორე მსოფლიო ომის დროს, ლონდონელი დიპი ნაწილებად დაშალეს და მუზეუმის სარდაფში შეინახეს, რათა დაბომბვისგან

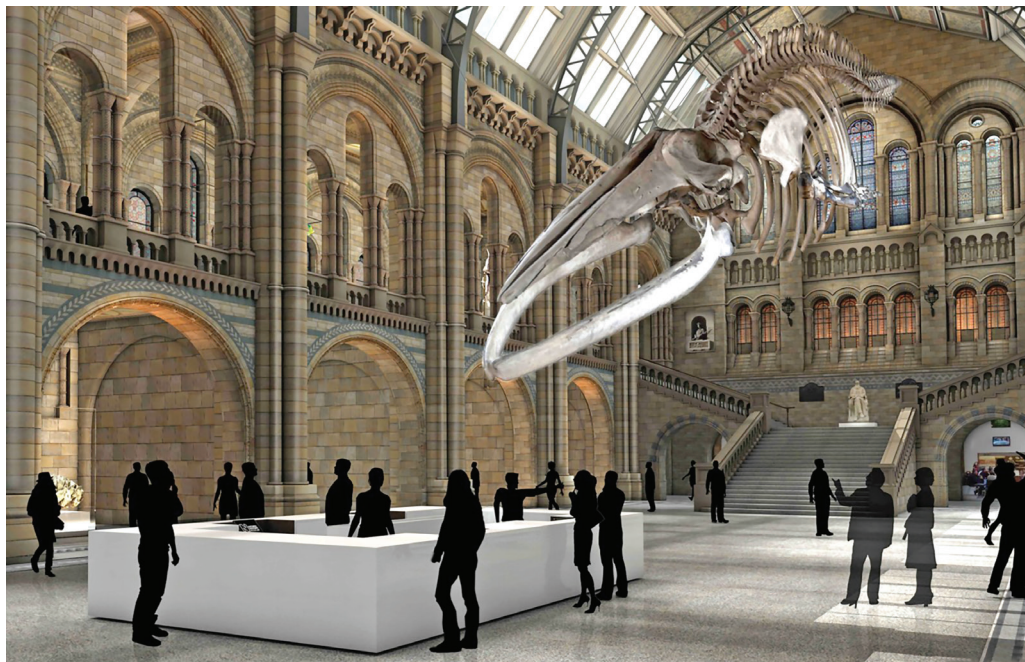
ლიბი ბრიტანეთის საბუნებისმეტყველო მუზეუმში 90-მა მილიონმა ადამიანმა მოინახულა

გადაერჩინათ. 1979 წელს კი მუზეუმის ცენტრალურ დარბაზში განათავსეს, სადაც 2017 წლამდე იდგა. მუზეუმის რეკონსტრუქციის შემდეგ, ცენტრალურ დარბაზს ლიბის ნაცვლად ცისფერი ვეშაპის 4,5-ტონიანი ჩონჩხი

დაიკავებს. 25-მეტრიანი ჩონჩხი ნამდვილი იქნება და არა თაბაშირის ასლი. მას ჭერზე ისე დაჰკიდებენ, თითქოს წყლის სიღრმეში ჩასაყვინთად ეშვადება.

მომზადებულია BBC-ის მიხედვით

მუზეუმის ცენტრალურ დარბაზს ცისფერი ვეშაპის 4,5-ტონიანი ნამდვილი ჩონჩხი დაიკავებს

პირველი ევროპელები საკვებს უმად გაეცხოვდნენ

სიმა დელ
ელეფანტეს
მღვიმე ატაპუერკას
ცნობილი
არქეოლოგიური
ცენტრის ერთ-ერთი
ობიექტია

პირველი ევროპელების რაციონი ზორცი-
თა და მცენარეული საკვებით იყო დაბალანსე-
ბული, მაგრამ მის მოსამზადებლად ცეცხლს
არ იყენებდნენ. ასეთ დასკვნამდე მივიდნენ
იორკისა და ბარსელონას უნივერსიტეტების
მკვლევრები მას შემდეგ, რაც 1 200 000
წლის წინანდელი ჰომინინების კბილის ნადე-
ბი შეისწავლეს, ექსპონატებს ჩრდილოეთ
ესპანეთში, სიმა დელ ელეფანტეს მღვიმეში
მიაკვლიეს. აქ ნაპოვნი ყბის ძვალი ადამიანის
ყველაზე ძველი ნაშთია ევროპაში. აღმოჩნდა,
რომ ადამიანის ადრეული სახეობების წარმო-
მადგენლები ზორცს, მცენარეულ საკვებსა და
მარცვლეულს უმად ჭამდნენ.

პასუხი კითხვაზე, როდის დაიწყო ადამიანმა
ცეცხლის გამოყენება საკვების მოსამზადებლად,
ამ დრომდე არ არსებობს. ვერსია და ვარაუდი
არაერთია. ზოგი ფიქრობს, რომ კულინარიამ
ცეცხლის კვალი ჯერ კიდევ 1 800 000 წლის წინ
გამოჩნდა. ზოგი აცხადებს, რომ ცხელი კერძე-
ბის მომზადება გაცილებით გვიან, დაახლოებით
300-400 ათასი წლის წინ დაიწყო.

ევროპაში
ადამიანის
ყველაზე
ძველი
ნაშთი
1,2 მლნ
წლისაა

სამზარეულოში ცეცხლის გამოყენების
შესაძლო მტკიცებულება აფრიკაში რამდენიმე
ადრეული პერიოდის ძეგლზეა შემორჩენილი.
მაგრამ პირდაპირი დადასტურება არ არსე-
ბს. ისიც გაუგებარია, როგორ ვრცელდებოდა
კულინარიული უნარები სხვადასხვა ქვეყანაში.
ფიქრობენ, რომ შესაძლოა აფრიკიდან სხვა
კონტინენტზე გადასულ ადამიანებს ცეცხლის
გამოყენების ცოდნა არც გაჰყოლოდათ.

ცეცხლის „მოთვინიერების“ პირველი კვა-
ლი ევროპაში 800 000 წელს ითვლის (კუვეა
ნეგრას მღვიმე ესპანეთში).

კვლევის ავტორები ფიქრობენ, რომ სა-
კვების ცეცხლზე მომზადების ტრადიციის
დამკვიდრება ევოლუციურ ცვლილებებს
უკავშირდება. კერძოდ, იმ პერიოდს, როცა
დაახლოებით 800 000 წლის წინ ადამიანის
ტვინის მოცულობა გაიზარდა. ამასთან ერ-
თად, ადამიანს გაუჩნდა ამილასის (ნერწყვის
ფერმენტის) სახეცვლილი გენი, რომელიც
სახამებელს გაცილებით ეფექტურად შლიდა.
ეს ადამიანს საშუალებას აძლევდა, სახამებლის
შემცველი საკვები (მრავალგვარი მარცვლეუ-
ლი, პარკოსნები და სხვ.) მეტი რაოდენობით
მოენელებინა, რასაც ცეცხლზე მათი მომზადე-
ბაც უწყობდა ხელს.

მეცნიერთა დასკვნით, მართალია პირველი
ევროპელები უმ პროდუქტებს მიირთმევდ-
ნენ, მაგრამ ამის გამო სულაც არ ჰქონიათ
შეზღუდული რაციონი და მცენარეებსაც და
ცხოველებსაც უხვად გაეხლებოდნენ.

მომზადებულა PastHorizons-ის
მიხედვით

დაბადების სენა... ნეოლითის ეპოქიდან

ნახატები მოწითალო-
მოყვითალო ჟანგმიწით
არის შესრულებული

იტალიელმა მეცნიერებმა განაცხადეს, რომ საპარას უდაბნოს ეგვიპტურ ნაწილში გამოქვაბულის აქამდე უცნობი მხატვრობა აღმოაჩინეს. მღვიმის კედელზე გამოსახული სცენა, რომელიც ნეოლითის პერიოდს განეკუთვნება, დაბადებას ჰგავს. მღვიმე ნილოსის ველსა და გილფ ქებირის ზეგანს შორის მდებარეობს. მას 2005 წელს მიაკვლიეს, თუმცა აღმოჩენის შესახებ განცხადება მხოლოდ ახლა გაკეთდა.

მხატვრობა მღვიმის სიღრმეში, მოწითალო-მოყვითალო ჟანგმიწით არის შესრულებული. უცნობმა მხატვარმა კედელზე ორი ზრდასრული ადამიანი — ქალი და მამაკაცი, ასევე ყრმა, წრე, ლომი და ანთროპომორფული არსება გამოსახა. ყრმის ფიგურა ორ ზრდასრულზე მაღლაა. მისი გამოსახულება კარგად იკითხება, თუმცა ლომის, ანთროპომორფული არსებისა და ქალის გამოსახულება დაზიანებულია. ეს უკანასკნელი თავის გარეშეა.

ექსპედიციის ხელმძღვანელი, გეოლოგი მარკო მორელი ფიქრობს, რომ ანთროპომორფული არსება მაიმუნი უნდა იყოს, სავარაუდოდ, ბაბუინი. წრე აღმოსავლეთის ვარსკვლავს გამოხატავს, ხოლო სამი ადამიანი ბავშვის დაბადების სცენას აღწერს. მკვლევრის აზრით, სწორედ ამაზე მიუთითებს ის, რომ ბავშვი ორ ზრდასრულზე მაღლაა გამოსახული.

მორელის განცხადებით, ამ ეპოქაში, ამ ტერიტორიაზე მღვიმის მხატვრობაში სიკვდილი მიწასთან ასოცირდებოდა, ხოლო ბავშვის ზედა ნაწილში, ანუ ზეცასთან გამოსახვა სწორედ მის საპირისპირო პროცესს, სიცოცხლის დაბადებას უნდა ასახავდეს. ცხოველებისა და ვარსკვლავის გამოსახულება კი მთელ ამ კომპოზიციას ქრისტეშობის სიუჟეტს ამსგავსებს.

ხმაელადი ვარაუდების მიუხედავად, მეც-

ნიერებმა მღვიმეს მოკრძალებული სახელი შეურჩიეს — „მშობლების მღვიმე“.

მარკო მორელი: „ეს მხატვრობა დაახლოებით 5 ათასი წლისაა. აღმოჩენის შემდეგ მართლაც არაერთი შეკითხვა გაჩნდა ქრისტიანობის ერთ-ერთი ძირითადი სიმბოლოს იკონოგრაფიასთან დაკავშირებით. აღრექრისტიანულ ეპოქამდე მღვიმეში ამ შინაარსის მხატვრობის ნიმუშები არასოდეს შეგვხვედრია“.

შეკითხვები ექსპედიციის წევრებთანაც აქვთ. სპეციალისტებისთვის გაუგებარია, რატომ ღუმდნენ ისინი 10 წელიწადს და რატომ არ გამოაქვეყნეს მასალები სამეცნიერო ჟურნალებში.

**მომზადებულია Livescience-ისა და
Наука и Жизнь-ის მიხედვით**

მარკო
მორელი

საქართველო — ისტორიული წარსული და თანამედროვეობა

აფხაზეთისა და აფხაზთა
ეთნოკულტურული ისტორიის საკითხები,
პუბლიკაციები ქართული პოლიტიკური
სამყაროს სახელმწიფოებრივ და
საგარეო-პოლიტიკურ იერ-სახეზე,
ისტორიოგრაფიული ნარკვევები და
რეცენზიები, მრავალი საყურადღებო
მოსაზრება და დასკვნა, ნარკვევები
გამოჩენილ მოღვაწეებსა და მეცნიერებზე
— ყველაფერი ეს თავმოყრილია ზურაბ
პაპასჭირის ახალ წიგნში „საქართველო
— ისტორიული წარსული და
თანამედროვეობა“.

სამეცნიერო წიგნი, რომლითაც ცნობი-
ლი ისტორიკოსი და მკვლევარი ზურაბ პა-
პასჭირი ბოლო 5-6 წელიწადში სხვადასხვა
სამეცნიერო გამოცემაში ქართულ ენაზე
გამოქვეყნებულ ნაშრომებს წამოგვიდგენს,
ეფიქრობთ, არა მხოლოდ სპეციალისტებს
დააინტერესებს, არამედ იმ მკითხველსაც,
ვისთვისაც ძვირფასია საქართველოს წარ-
სული და მისი ერთიანობა. ეს არის პუბლი-
კაციები ქართული პოლიტიკური სამყაროს
სახელმწიფოებრივ და საგარეო-პოლიტი-
კურ მდგომარეობაზე, ასევე აფხაზეთისა
და აფხაზთა ეთნოკულტურული ისტორიის
საკითხებზე. აქვეა ისტორიოგრაფიული
ნარკვევები და რეცენზიები: გამოჩენილ
მეცნიერთა და მამულიშვილთა პორტრე-
ტები. ჟანრობრივად და ფორმატით, ეს
არის გაგრძელება 2009 წელს გამოცემული
წიგნისა („და აღმოცისკრდა საქართველო
ნიკოფსიდან დარუბანდამდე“), რომელიც
წარმოადგენდა წინა პერიოდის (1976-2008
წწ.) ნაფიქრალის ერთგვარ შეჯამებას
საქართველოს ისტორიულ წარსულსა და
თანამედროვეობაზე.

ზურაბ პაპასჭირი, ისტორიკოსი, წიგნის
ავტორი: „ნებისმიერ ადამიანს, რომელიც

ზურაბ პაპასჭირი

დაკავებულია სამეცნიერო-კვლევითი მუშაო-
ბით, უნდება საესეებით ჯანსაღი სურვილი,
თავი მოუყაროს მრავალწლიანი კვლევის
შედეგებს და ერთიანად მიაწოდოს იგი მკი-
თხველს. რასაკვირველია, ეს უმეტესწილად
ხდება მაშინ, როდესაც მიმდინარეობს კვლევა
რომელიმე ერთი კონკრეტული პრობლემის
ირგვლოვ და მისი შეჯამება და მონოგრაფი-
ის სახით გამოცემა საესეებით ბუნებრივი და
აუცილებელიც კი არის. მაგრამ პრაქტიკუ-
ლი თვალსაზრისით, არანაკლებ საშური და
გამართლებულია, მეცნიერმა შეკრიბოს, ერთ
წიგნში მოაქციოს და ფართო მკითხველის-
თვის, პირველ რიგში, კოლეგა-ისტორიკოსე-
ბისთვის ხელმისაწვდომი გახადოს მის მიერ
სხვადასხვა დროს სამეცნიერო ჟურნალებსა
და კრებულებში დაბეჭდილი თემატურად
ერთმანეთისგან დაშორებული ნაშრომებიც.
გარდა იმისა, რომ ამით სამეცნიერო სივრ-
ცეში კიდევ ერთხელ მოხდება ცალკეულ
აქტუალურ პრობლემებზე ფოკუსირება, ეს
კი ავტორის მხრიდან თვითანგარიშის მოხერ-
ხებული ფორმატია.

ეს ამ ტიპის მესამე წიგნია. პირველი
გამოიცა 1998 წელს და ის მთლიანად
ეძღვნებოდა აფხაზეთის თემატიკას. მეორე

გამოვიდა 2009 წელს და იყო 35-წლიანი ნაფიქრალის ერთგვარი შეჯამება (მასში რუსულენოვანი წერილებიც იყო შეტანილი). ამჯერად კრებულში შევიდა 2009 წლის შემდგომი პუბლიკაციები, თუმცა მასში შევიტანეთ რამდენიმე ნაშრომი, რომლებიც, მართალია, დაიწერა 2008-2009 წლებში, მაგრამ ვერ მოხვდა 2009 წელს გამოცემულ წიგნში.

თავდაპირველად ვფიქრობდი, მხოლოდ 2015 წლით შემოფარგლულიყავი, მაგრამ იმის გამო, რომ წლეულს ჩემი მასწავლებლისა და გამოჩენილი ქართველი ისტორიკოსის, აკადემიკოს შოთა მესხიას საიუბილეო წელია (მას დაბადებიდან 100 წელი შეუსრულდა), მიზანშეწონილად ჩათვალე კრებულში ღვაწლმოსილი მეცნიერის ისტორიოგრაფიული მემკვიდრეობისადმი მიძღვნილი შარშან დაწერილი ერთი წერილიც შეგვეტანა. ამას გარდა, კრებულში შევიდა მემუარული ხასიათის ნარკვევიც, მიძღვნილი კიდევ ერთი ცნობილი ისტორიკოსის, აფხაზეთის ქართული სამეცნიერო ინტელიგენციის თვალსაჩინო წარმომადგენლის, პროფესორ ირაკლი ახალაიასადმი“.

როგორც ავტორი წერს, იგი შორსაა იმ აზრისგან, რომ წიგნში „ისტორიული წარსული და თანამედროვეობა“ განხილული საკითხების ანალიზი და დასკვნები სრულიად უნაკლო და უპირობოდ მისაღებია, მაგრამ იმედს იტოვებს, რომ იგი უთუოდ აღძრავს ჯანსაღ ინტერესს და ერთგვარ სტიმულს მისცემს დასმული პრობლემების შემდგომი კვლევის გააქტიურებას.

„ისტორიანი“

ნებისმიერ საკითხთან დაკავშირებით

(კითხვა, შენიშვნა, სურვილი, პრეტენზია, შეთავაზება...)

პალიტრა მედია გისმენო!..

დარეკეთ: 219 60 13

მოგვწერეთ: contact@palitra.ge

ან: „კვირის პალიტრის“ („სიტყვა და საქმის“)

საფოსტო ყუთების საშუალებით

იმოგზაურა თუ არა მეფე ერაქლიმ ევროპაში?

როგორც „ისტორიანის“ მკითხველისთვის ცნობილია, საქართველოს ხელოვნების სასახლეში ექვსი თვეა მიმდინარეობს მეფე ერეკლე II-ის შესახებ ირლანდიდან ჩამოტანილი, ქართველი საზოგადოებისთვის აქამდე უცნობი 200-მდე საგაზეთო სტატიისა და კორესპონდენციის თარგმანა, ფონდ „ქართუს“ მხარდაჭერით წყაროები ბევრ დღემდე უცნობ საკითხს ჰფენს ნათელს, ბევრი რამ სადავოა ან დაუჯერებელი და ღიმილის მომგვრელი. თუმცა ყოველი მათგანი განსაკუთრებულ ყურადღებას იმსახურებს, რადგან ეს ცნობები წარმოაჩენენ ევროპელთა წარმოდგენასა და მათ დამოკიდებულებას ჩვენი ქვეყნის მიმართ.

ერეკლე II-ის ბიოგრაფიიდან, ბრიტანულ-ირლანდიური პრესის ცნობების შესწავლის შემდეგ, საინტერესო საკითხი გამოვლინდა — ქართველი მეფის ევროპაში მოგზაურობის ისტორია...

მეფე ერეკლეს ევროპაში ყოფნის შესახებ პირველი ცნობა 1766 წელს გამოქვეყნდა. გაზეთ Lloyd's Evening Post-ის პირველი იანვრის ნომერში წერია: „პრინცი ჰერაკლიუსი, ქართველთა მეთაური, ამ მომენტისთვის ოტომანთა იმპერიისთვის ყველაზე მნიშვნელოვანი მოწინააღმდეგეა. ხალხი ამბობს, რომ მან ევროპის უმეტეს ნაწილში უკვე იმოგზაურა ფარულად და კარგად გაიცნო რამდენიმე გამორჩეული გერმანელი ოფიცერი“.

გაზეთ St. James's Chronicle or the British Evening Post-ის მაისის ნომერში კი ნათქვამია: „საქართველოს პრინცმა ჰერაკლიუსმა, რომელიც როგორც ცნობილია, იყო ლეიტენანტი პრუსიის მეფის ძალებში, რამდენიმე წლის წინ საქართველოში დაბრუნების შემდეგ, მტკიცედ გადაწყვიტა საკუთარი ქვეყნის ოტომანთა უღლისაგან გათავისუფლება. მან გააერთიანა და სათავეში ჩაუდგა დამპყრობელთაგან შევიწროვებულებს, მოგვიანებით თავს დაესხა რამდენიმე ქარავანს და მიღე-

„მეფე ერეკლე“ (გიორგი გვგეჭორი)

ბული ქონებით გამდიდრდა და კიდევ უფრო გაძლიერდა როგორც ცოცხალი ძალით, ისე ნადავლით მან თითქმის მთელ საქართველოზე მოიპოვა იმდენი ძალაუფლება, რომ საკუთარი მამა მეფედ გამოაცხადა, თუმცა ეს უკანასკნელი მალევე გარდაიცვალა და პრინცი ჰერაკლიუსი მისი მემკვიდრე შეიქნა. ის იბრძოდა არა მეფის ტიტულისთვის, არამედ ქართული არმიის მხედართმთავრობისთვის და დღეს მას 200 ათასი ჯარისკაცი ექვემდებარება“.

იმავ 1766 წლის The London Magazine-ის მაისის ნომერში, სტატიამ „ანგარიში საქართველოს პრინცის ჰერაკლიუსის შესახებ“ ვერცლად არის აღწერილი ერეკლეს ევროპული თავგადასავალი. მართალია, ამ ცნობის ზოგიერთი პასაჟი დაუჯერებელი და ზოგჯერ ღიმილის მომგვრელიც კი არის, მაგრამ წყარო უდავოდ საინტერესოა. სტატიამ ნათქვამია: „ამ პრინცის მამა ადრე საქართველოში პირველი კაცი იყო და ქვეყანაში თავისებურ სამეფო ძალაუფლებას ახორციელებდა. თუმცა თურქები მისი ხელისუფლებისადმი დიდ შურს იჩენდნენ და არ შეეშვნენ მანამდე, სანამ სამეფო სადავებს არ ჩამოაშორეს და ჩვეულებრივ მოხელედ არ აქციეს. ჰერაკლიუსმა, რომელსაც ადრე (Imene) ერქვა, რო-

ცა მამას საქმეები ცუდად წაუვიდა, ქვეყანა საიდუმლოდ დატოვა და უცხოეთს მიაშურა, იგი ინგლისში ჩამოვიდა, სადაც ენა შეისწავლა და როგორც მე ვარ ინფორმირებული, ეულებიჩის (Woolwich) აკადემიაშიც კი სწავლობდა. აქ მან განსაზღვრული ცოდნა შეიძინა სამხედრო საქმეებში. ფინანსურმა მდგომარეობამ სწავლის გაგრძელების საშუალება არ მისცა და იგი იძულებული გახდა, აკადემია მიეტოვებინა. ერთხანს ერთ-ერთ ვაჭართან მოსამსახურედ მუშაობდა წმ. რაულის ტაძართან ახლოს და ეს ამბავი კარგა ხანს გაგრძელდა. საბედნიეროდ, ერთხელაც როცა ის თავის საქმეზე ქუჩაში მიდიოდა, ერთ ქართველს შეხვდა, რომლის სახელიც აკოტი (Acot) იყო და რომელიც ცნობისმოყვარეობის გამო იმ დიდებულის სანახავად წავიდა, რომელსაც განთქმული სახელის შესაბამისი გულუხვობაც ჰქონდა. აკოტი ქართველი იყო და თავგადასავლების მოყვარულმა ჰერაკლიუსმაც სამშობლოდან მოშორებულ მხარეში ვერ შეიკავა იმ ცდუნებისაგან თავი, რასაც თანამემამულესთან მუსაიფი ქვია. საუბრის დროს აკოტმა მას უთხრა, რომ ცხოვრობდა დიდებულთან, რომლისგანაც გულითადი მიპატიჟება მიიღო და რომელთანაც ერთგულად მსახურობდა. იმენემ კი მეგობარს თავისი ვინაობა გაანდო და მისგან დაუყოვნებლივი მორჩილება იგრძნო. ჰერაკლიუსი დიდებულთან მიიპატიჟეს და ისე ბრწყინვალედ შემოსეს, როგორც მას ეკადრებოდა, შემდეგ განსვენებულ მეფეს შეავედრეს და მისი მფარველობის ქვეშ სამშობლოში დააბრუნეს. ის

დიდი ხანია, საქართველოში არ არის ნამყოფი, მისი უწინარესი განზრახვა ოჯახის დაკარგული ღირსების აღდგენა და მამის თურქთა მოძალებისგან განთავისუფლებაა, შესაბამისად, მას ბევრი მიმდევარი გამოუჩნდა და მიაღწია კიდევ რამდენიმე წარმატებას ოსმალთა ძალებზე. მის შესახებ ჩვენ ჯერ კიდევ გვესმის მსოფლიოს ამ შორეული ნაწილიდან. მე კი ეს ამბები იმ ადამიანისაგან მოვისმინე, რომელთა მონათხრობის სინამდვილეში ეჭვს ვერ შევიტან“.

1766 წლის შემდეგ ინგლისურ პრესაში არაფერია ნათქვამი ერეკლეს ევროპული მოგზაურობის შესახებ, თუმცა 1790 წელს Calcuta Chronicle and General Advertiser-ის იანვრის ნომერში გამოთქმულია მოსაზრება, რომ „პრინცი ჰერაკლიუსი პრუსიის მეფის არმიამი მარია-ტერეზას წინააღმდეგ სამხედრო კამპანიის დაწყებამდე მსახურობდა“.

მოგვიანებით, კერძოდ კი 1793 წელს ლაიფციგში, გამოვიდა ელია ჰაბეცკის, იმავე გრაფი ჯეტას წიგნი სახელწოდებით „პრინცი ერეკლესა და თანამედროვე საქართველოს მდგომარეობის მოკლე ისტორია“. ეს წიგნი, რომელიც გერმანიიდან ქართულად პროფესორმა ბორის კალანდიამ თარგმნა, ფრანგულენოვან საგაზეთო ცნობებს ეყრდნობა და ვრცლად მოგვითხრობს ქართლ-კახეთის სახელოვანი მეფის თავგადასავალს. ამ ისტორიიდან ჩვენთვის ერეკლეს ყმაწვილკაცობის პერიოდია საინტერესო, რომელიც წიგნში ამგვარად არის აღწერილი: „ჰერაკლე დიდი ხნის განმავლობაში ევროპაში იყო და ბოლოს

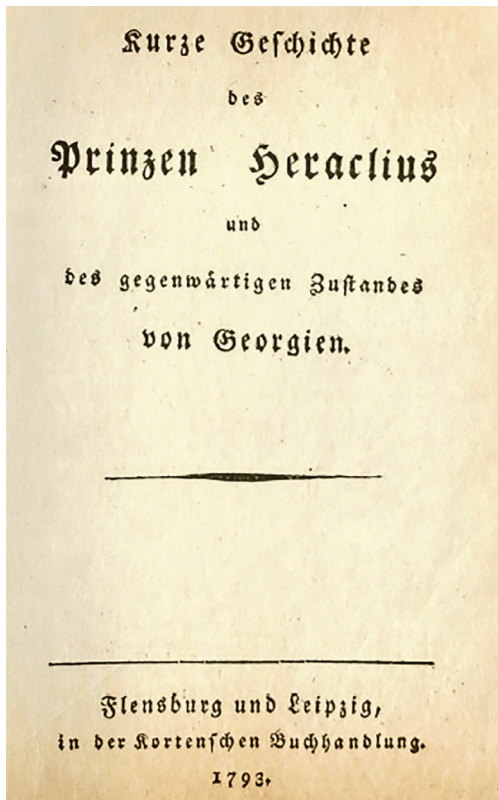
ეულებიჩის აკადემია

ნადირ-შაჰი

ელია ჰაბეცკის წიგნი ერეკლეზე

პრუსიის არმიაში სამსახური კაპიტნის ჩინით დაამთავრა. ბევრი გასაჭირი და უბედურება გადაიტანა, მაგრამ თან დიდი გამბედაობა და უშიშარობის რწმენა შეიძინა. პატრიოტული იდეებით დატვირთული სამშობლოში დაბრუნდა ქვეყნის მდგომარეობის გაუმჯობესების, თურქეთის უღლის გადაგდებისა და შესაბამისად, ქვეყნისათვის იმ სირცხვილის მოშორების სურვილით, რომელიც მას თან სდევდა... დაიბადა დიადი საქმეების კეთების სულისკვეთებით, მოუსვენარი, მაგრამ სიბრძნით გაჯერებული სიცოცხლის უნარით; დაჯილდოებული მრავალმხრივი ინტელექტით და უსაზღვარო ცნობისმოყვარეობით, ძლიერი აღნაგობითა და შესაშური ჯანმრთელობით. ეს პრინცი უკვე ახალგაზრდობაშივე გრძნობდა უკმაყოფილებას, რომ მისი ნიჭი და ტალანტი საქართველოში საკმარისად არ გამოიყენებოდა. მით უმეტეს, რომ მამა, იმის ნაცვლად, მის განათლებაზე ეზრუნა, მთელ ღონისძიებას უსაქმურობასა და გაართობაში ატარებდა. ამიტომ მან გადაწყვიტა გამგზავრებულიყო ევროპაში და იქ ყველა შესაძლებელი განათლება და ცოდნა მიეღო. აქ ის განსაკუთრებული ყურადღებით სწავლობდა სხვადასხვა ერების ხელისუფალთა მმართველობის ფორმებსა და იმ მეთოდებს, რომლის მეშვეობითაც ისინი სამეფო ტახტს აძლიერებდნენ. მან ასევე მნიშვნელოვანი დრო დაუთმო სამხედრო მეცნიერებათა შესწავლას და უკმაყოფილო იმით, რომ მხოლოდ თეორიული სწავლება ბევრის მომტანი არ იყო, გადაწყვიტა ინკოგნიტოდ წასულიყო ბერლინში და ჩარიცხულიყო პრუსიის სამხედრო სკოლაში რიგითად. მას სურდა პრაქტიკული სამხედრო ჩვევების შესწავლა ნულიდან დაეწყო. მისი ქცევა, როგორც გარნიზონში, ისე საომარი კამპანიის დროს ომში, რომელსაც პრუსიის მეფე მაშინ მარია ტერეზას წინააღმდეგ აწარმოებდა, იმდენად სამაგალითო იყო, რომ იგი დააწინაურეს და საბოლოოდ ქვეითთა შორის კაპიტნის წოდება მიანიჭეს. ამ მოვლენებთან დაკავშირებით ქართველმა პრინცმა პრუსიის მეფის მხრიდან პატივისცემისა და მეგობრობის სურვილი აშკარად იგრძნო. მცირე ხნის შემდეგ მან გადაწყვიტა თავის ქვეყანაში დაბრუნება და თავისი გეგმის მიხედვით რეფორმების გატარებისთვის ხელსაყრელ პირობებს დაელოდა“.

ერეკლე მეფის ევროპაში მოგზაურობისა და სწავლის შესახებ მისი თანადროული

ოფიციალური ქართული საისტორიო ქრონიკა ღუმს, ამის შესახებ არც XIX საუკუნის რუსული იმპერიული ისტორიოგრაფია ამბობდა რამეს და ეს საკითხი არც საბჭოთა მეცნიერების მიერ ყოფილა აქტიურად შესწავლილი და მხარდაჭერილი. თუმცა, თუ ერეკლე მართლა იმოგზაურებდა ევროპაში და მით უფრო, საიდუმლოდ, ეს მოვლენა ნაკლებად მოხვდებოდა თანადროულ ისტორიულ ქრონიკაში. სპარსეთისა და ოსმალეთის შესაძლო განრისხების შიშით ამის მიჩქმალვას შეეცდებოდა იმდროინდელი სამეფო კარი — ამ ორი იმპერიის შესვეურები ეჭვის თვალთ შებედავდნენ ქართველი უფლისწულის ევროპულ მოგზაურობას. ერეკლესა და ევროპის ურთიერთობაზე, ცხადია, არც რუსული საიმპერიო ისტორიოგრაფია იტყოდა რამეს, რომელსაც ქართველი ხელმწიფე მხოლოდ რუსული პოლიტიკის ორბიტაზე მოძრავ თანამგზავრად მიაჩნდა და აქედან გამომდინარე, მისი ევროპული კავშირების ძიებასა და გამოძეულებას არ მოისურვებდა. იმავე მიზეზით დადუმდებოდა საბჭოთა ისტორიოგრაფიაც, რომელიც ქართლ-კახეთის სამეფოსა და რუსეთის იმპერიას შორის გაფორმებულ გეოგრაფიკის ტრაქტატს გარდაუვალ და უაღტერნატივო ისტორიულ მოვლენად მიიჩნევდა.

ვერ მოვყვებით მტკიცებას, რომ ერეკლემ ევროპაში იმოგზაურა და მით უფრო, განათლება მიიღო, თუმცა ისიც ცხადია, რომ ევროპულ წყაროებში დაჟინებით განმეორებული ცნობები ახალგაზრდა ქართველი უფლისწულის ინგლისსა და პრუსიაში მოგზაურობის შესახებ უსაფუძვლო ვერ იქნებოდა. ერეკლე ერთმნიშვნელოვნად ევროპული გაქანების, მენტალიტეტისა და მასშტაბის მონარქი იყო. ამაზე მიუთითებს მისი განვლილი გზა და მრავალმხრივი მცდელობა, სხვადასხვა ევროპულ სახელმწიფოსთან დაემყარებინა კავშირი. სავარაუდოდ, პატარა კახის პროდასავლური მისწრაფება მისი ყმაწვილკაცობის დროსვე უნდა ჩამოყალიბებულიყო. მოკლედ, ჩნდება კითხვა, როდის შეიძლებოდა ემოგზაურა პატარა კახს დასავლეთში?

ერეკლეს ყმაწვილკაცობის შესახებ მწირი ცნობები შემოგვრჩა, თუმცა ჩვენთვის საინტერესო საკითხთან დაკავშირებით ქრონოლოგია მეტ-ნაკლებად შეგვიძლია აღვადგინოთ.

ცნობილია, რომ 1735 წელს ნადირ-შაჰმა ერეკლე და ბატონიშვილი ქეთევანი ირანში

გამოიძახა. თეიმურაზმა შაჰის პირობები კახეთში გამოგზავნილ წერილში აღწერა: „სასურველო ძეო ჩემო! სადაც ბოროტი შეგვემთხვის, იქ სიკეთეც მოგველის. იძულებითა მოგიწერ ესრეთ, რომ შაჰსა სურს განთავისუფლება ჩემი ტყვეობისაგან, გარნა მხოლოდ ითხოვს მოსვლას შენსა და რათა თანა წარმოიყვანო ასული ჩემი და დაი შენი ქეთევან. მხოლოდ მოსვლაი შენი აქა, სპარსეთად, მომანიჭებს მე განთავისუფლებასა ტყვეობისაგან. ესრეთია ნება შაჰისა“.

1737 წლის თებერვალში 17 წლის ერეკლე დასთან ერთად ირანში გაემგზავრა და მარტში შაჰთან გამოცხადდა. ნადირმა თეიმურაზის ქალიშვილი ქეთევანი თავის ძმისწულს მისცა ცოლად, ერეკლე თავისთან დაიტოვა, რათა ინდოეთის ლაშქრობაში ზღებოდა, თეიმურაზს კი კახეთის მეფობა უბოძა და საქართველოში გამოუშვა. თითქმის ორ-ნახევარი წელიწადი დაყო ერეკლემ ნადირ-შაჰთან. ახალგაზრდა ბატონიშვილისთვის ეს შესანიშნავი სკოლა იყო, მან საფუძვლიანად შეისწავლა ირანის სამხედრო და სამოქალაქო წყობა, გაიწაფა აღმოსავლეთის დიპლომატიაში, პოლიტიკასა და სტრატეგიაში.

1739 წლის 28 მაისს ნადირმა სახელოვნად ნამსახურები ქართველი ბატონიშვილი დიდი

მეფე თეიმურაზი

„მეფე ერეკლე“ გია ბულაძე

ქებითა და საჩუქრებით სამშობლოში გამოისტუმრა. იმავე წლის 13 დეკემბერს ხანგრძლივი მგზავრობით დაღლილი ჭაბუკი ღამის 4 საათზე ალავერდის სასახლეში მივიდა, სადაც იმაჟამად მეფე და დედოფალი იმყოფებოდნენ. ამ დროს ერეკლე 19 წლისა იყო.

1739-დან 1744 წლამდე ერეკლე პოლიტიკურ არენაზე აქტიურად აღარ ჩანდა. სწორედ ამ პერიოდის ერთი მონაკვეთი შეიძლება ბატონიშვილის ევროპაში სამოგზაუროდ გამოეყენებინა. ირანში ორ-ნახევარი წლის განმავლობაში ყოფნა, ცხადია, უკვალოდ არ ჩაივლიდა. ერეკლე არაერთ ევროპულ დიპლომატსა თუ მოგზაურს გაიცნობდა, თავრიზსა და ისპაჰანში ბევრს შეიტყობდა ევროპის კულტურისა თუ პოლიტიკის შესახებ. ამდენად, არ არის გამორიცხული, სპარსეთიდან დაბრუნებულ ახალგაზრდას ღიდი ინტერესი დასავლური

კულტურისა თუ პოლიტიკისადმი გასჩენოდა... ამ ფაქტის სასარგებლოდ მეტყველებს The London Magazine-ის ზემოხსენებული 1766 წლის ცნობაც, რომლის მიხედვითაც ახალგაზრდა ერეკლე ვულვიჩის სამხედრო აკადემიაში სწავლობდა. ეს სასწავლებელი 1741 წელს დაარსდა, სასწავლებელი არტილერიის ოფიცრებს ამზადებდა და ინგლისის სამეფო არსენალის შენობაში იყო განთავსებული.

ამ თვალსაზრისით ასევე საინტერესოა სომეხი განმანათლებლისა და საზოგადო მოღვაწის, ქართულ-სომხური სახელმწიფოს შექმნის ინიციატორ იოსებ ემინის წერილი, რომელიც 1766 წელს გამოქვეყნდა კრებულში The Annual Register or A View of the History, politics and literature. ეპისტოლეში ნათქვამია: „მზად ვარ, თქვენს უდიდებულესობას ჩემი სამსახური შევთავაზო. სანაცვლოდ მე არანაირ საზღაურს არ ვითხოვ. მე აქ დიდებული მფარველი მყავს. ის ინგლისის ხელმწიფის შვილია და თუ თქვენი ბრწყინვალეობა იწებებს, მზად ვარ, მას დავეთხოვო და წამოვიდე საქართველოში იმისთვის, რომ თქვენს ჯარისკაცებს ევროპულ ყაიდაზე ბრძოლა შევასწავლო. თქვენმა ბრწყინვალეობამ ხომ ძალიან კარგად იცის ევროპული ბრძოლის უპირატესობა, როცა რამდენიმე გაწვრთნილ ჯარისკაცს ბევრად მეტი მოწინააღმდეგის დამარცხება შეუძლია. თქვენს ბრწყინვალეობას გერმანელთა ერის შესახებაც აქვს გაგონილი. მათ 20 ათასკაციანი არმიის წყალობით 100 ათასი მუსლიმისა და თურქის დამარცხება შეძლეს“.

ემინი წერს, რომ ერეკლე კარგად იცნობდა ევროპელთა ბრძოლის მეთოდებს. სად უნდა შეეძინა პატარა კახს ეს ცოდნა? ცხადია, ამის გაკეთება ევროპაში შეიძლებოდა.

გამორიცხული არ არის, ინგლისურ პრესას ჭორ-მართალი და ნამდვილი ამბავი ერთმანეთში არეოდა. ცნობილია, რომ სომეხმა განმანათლებელმა იოსებ ემინმა ინგლისში 1751-1759 წლებში იმოგზაურა და ვულვიჩის სამხედრო აკადემიაშიც სწავლობდა, შემდეგ საფრანგეთის წინააღმდეგ ომში მოხალისედ წავიდა ბრიტანეთისა და პრუსიის არმიებში. 1760-იანი წლებიდან ემინი ერეკლე მეფეს დაუკავშირდა და სომხეთის თურქთა ბატონობისგან გასათავისუფლებლად მოლაპარაკებებს აწარმოებდა, ქართულ-სომხური სახელმწიფოს სათავეშიც სწორედ ერეკლე

პატარა კახი. ავტორი უცნობია
ალექსანდრე როინაშვილის ასლი

სახელი
...
...
...
...
...
...
...
...
...
...

მეფე ეგულებოდა. ამდენად, ადგილი შესაძლებელია, ინგლისურ პრესას ეს ორი ისტორიული პიროვნება ისე დაეკავშირებინა ერთმანეთისთვის, რომ საბოლოო ჯამში მათი ბიოგრაფიების აღრევა მომხდარიყო. XVIII საუკუნის ჟურნალისტიკისთვის ეს მოულოდნელი არ უნდა იყოს, თუ გავითვალისწინებთ საქართველოს სიმორესა და ინფორმაციების მოპოვების სირთულეს. ამ ეჭვს ამყარებს 1766 წელს პრინც ჰერაკლიუსის იმენედ მოხსენიების ზემოხსენებული ფაქტიც (ცხადია, იმენე ემინის დამახინჯებული ფორმაა). თუმცა ძალიან მცირე ალბათობით, მაგრამ არც ის არის გამორიცხული, რომ იოსებ ემინსა და ერეკლე მეფეს სწორედ ევროპაში მოგზაურობისას გაეცნოთ ერთმანეთი.

შეიძლება ითქვას, რომ ერეკლეს ევროპული ბიოგრაფიის ნაწილი — თუ მართლაც იყო ასეთი რამ — ქართველი მონარქის რეფორმატორულ ხასიათს შეესაბამება. უფრო მეტი საფუძველი ეძებნება პატარა კახის დაუოკებელ სწრაფვას, დაემყარებინა სამხედრო თუ პოლიტიკური კავშირი ინგლისის, ვენეციისა და ავსტრიის მონარქებთან. ჩანს, რომ მან კარგად უწყოდა განათლებული ევროპის სარგებელი. ამგვარი ფოიაჟის დაშვება რუსეთის მონარქ პეტრე დიდს გვახსენებს, რომელმაც საიდუმლოდ იმოგზაურა ცივილიზებულ დასავლეთში, ერეკლემაც შესძინა საკუთარ ქვეყანას ახალი ღირებულებები, განმანათლებელთა იდეები და სამხედრო წარმატებისთვის საჭირო ცოდნა. ამ მოსაზრების

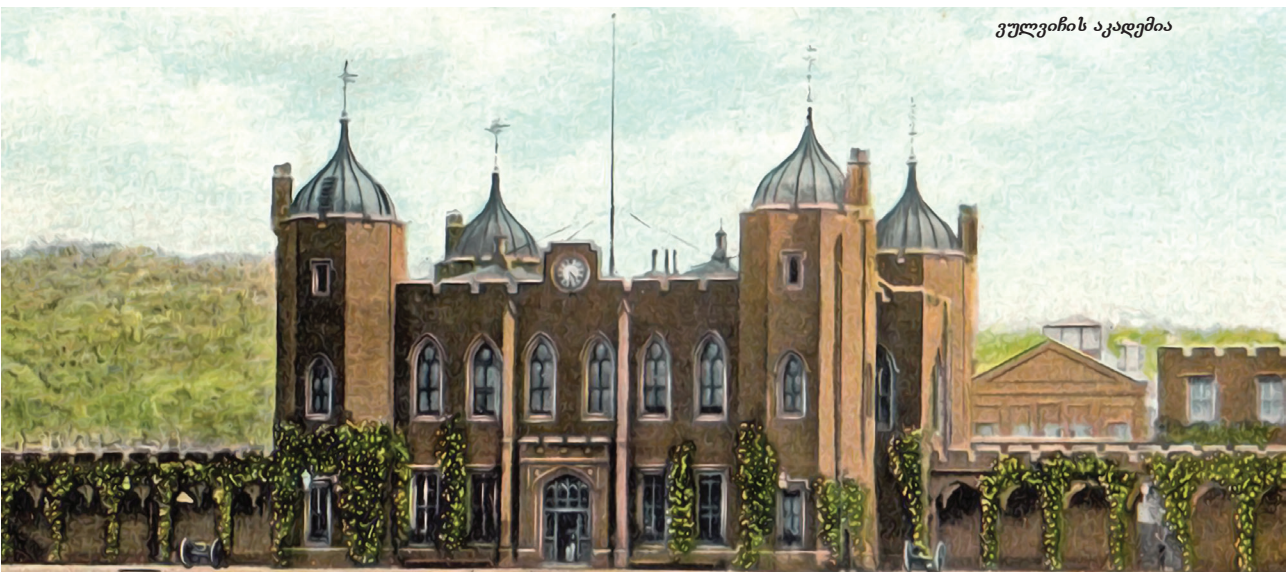
საუკეთესო დასტურია 1793 წელს ლაიფციგში ელია ჰაბეცკის დაბეჭდილი სიტყვები: „ის თავის სამეფოში უცხოეთიდან იწვევდა სხვადასხვა დარგის სპეციალისტებს, მის დროს მეცნიერებამ და ხელოვნებამ აყვავება დაიწყო, სწავლულები მაღალი ანაზღაურებითა და დაფასებით გამოირჩეოდნენ, ამიტომ ისინიც ზედმიწევნით ავრცელებდნენ თავიანთ ცოდნას და, რაც მთავარია, ამ იდეების პრაქტიკაში განხორციელება ხდებოდა...“

მეფე ერეკლე ნიჭიერ ახალგაზრდებს არჩევდა და საკუთარი სახსრებით მათ ნაწილს ევროპის ქვეყნების სამეფო კარზე, ნაწილს კი სხვადასხვა აკადემიაში განათლების მისაღებად აგზავნიდა. ადამიანთა წარჩინება მხოლოდ წარმომავლობით რომ არ დაფასებულიყო, მან სამი წოდება შემოიღო: ერთი დაბადების, მეორე დამსახურების, მესამე კი სიმამაცისა და სამხედრო ხელოვნებისა. იმისთვის, რომ თავისი ქვეყნიდან ცრულეთისმოსაობა და მიუტევებლობა განედევნა, ყველა რელიგიისადმი განსაკუთრებულ შემწყნარებლობას ავლენდა. მას სურდა საკუთარი ქვეშევრდომები უმტკენეულოდ განეწმინდა ყოველივე უარყოფითისგან. მოახერხა კიდევ, სამეფო კარსა და საკუთარ თავს ყოველივე შეუფერებელი ისე ჩამოაშორა, რომ არც ერთი მათგანის ბრწყინვალეობა არ შეულახავს“.

ბიოგრაფიული კალანდარი

ისტორიის მეცნიერებათა დოქტორი,
პროფესორი, ხელოვნების სასახლის
დირექტორი

ვულგინის აკადემია

ილია ჭავჭავაძის წინაპრები და ნათესავები მაშის მხრიდან

წლეულს სრულდება 180 წელი დიდი ქართველი მწერლისა და საზოგადო მოღვაწის, ეროვნულ-განმათავისუფლებელი მოძრაობის ლიდერის ილია ჭავჭავაძის (1837-1907) დაბადებიდან.

სამშობლოს წინაშე განუზომელი ღვაწლისთვის იგი ქართულმა მართლმადიდებელმა ეკლესიამ წმინდანად შერაცხა „ილია მართლის“ სახელით.

ილია
ჭავჭავაძე

ქართულ წარჩინებულ საგვარეულოთა შორის ჭავჭავაძეებს ერთ-ერთი გამორჩეული ადგილი უკავიათ. ეს გვარი სათავეს ძველი დროიდან იღებს.

ვახუშტი ბაგრატიონის თხზულებაში „აღწერა სამეფოსა საქართველოსა“ ჩამოთვლილ კახეთის 13 სათავადო გვარს შორის მესამე ადგილას დასახელებულია ჭავჭავაძეთა საგვარეულო, რომელიც, ავტორის განმარტებით, იყო ქართულ საგვარეულოთა შორის ერთ-ერთი „უწარჩინებულესი და შემძლებელი“.

იოანე ბაგრატიონის თხზულებაში „შემოკლებით აღწერა საქართველოსა შინა მცხოვრებთა თავადთა და აზნაურთა გვარებისა“ ჩამოთვლილ კახეთის 24 სათავადო გვარს შორის ჭავჭავაძეები მეცამეტე ადგილას იხსენიებიან. მათი წარმომავლობის შესახებ ავტორი წერს: „არიან ორ გვარად. პირველნი, რომელნიცა სახლობენ გაღმა მხარს ყვარელსა შინა. ივინი არიან ძველადგანვე დროსა მეფესა ლეონისასა წელსა ქრისტეს აქეთ 1529. ესენი იყვნენ ადგილით და მუნ მოსახლენი თავადადვე და მერე გადმოსახლდენ ყვარელსა შინა და მუნ მისცა ადგილნი, რომელნიცა აწ არიან: 1) გლახას შვილები და ძმათა ამისისა. 2) მელქისედეგისა შვილები. ხოლო მეორე ჭავჭავაძენიც არიან მუნვე ადგილიდამ მოსრულნი, რომელნიცა ამბობდენ მონათესაობასა მათსა. გარნა არა აქენდათ მათთან მამულნი

და ამათ მსახურეს ერეკლე მეფესა თუშეთს და ოდეს გამეფდა მეფე ირაკლი პირველ წელსა ქრისტეს აქეთ 1680-სა შემდგომად მსახურებისთვის დასახლნა ადგილსა წინანდელსა და მიიღო აზნაურად. შემდგომად მეფემან თეიმურაზ აღიყვანა მცირე თავადის ხარისხსა შინა და უბოძა მცირე რამ ყმა და ზვარი სამეფო და უკანასკნელ უფრორე მეფემან მეორემან ირაკლიმ დაუმტკიცა ჭავჭავაძეობა და არიან მუნიდგან წოდებულნი, რომელნი პირველ იწოდებოდენ მამუჩის შვილებად და რომელიცა ახლაცა იწოდებიან მამუჩის შვილებად: 1) ივანეს შვილები. 2) ბერი ნაზირის შვილები და 3) გარსევანის შვილები და სხვანი“.

გეორგიევსკის ტრაქტატს დართულ ქართველ წარჩინებულთა სიაში ჭავჭავაძენი კახეთის 24 სათავადო გვარს შორის მეათე ადგილას იხსენიებიან.

ამ გვარს საფუძვლად უდევს მომცრო ზომის ფრინველის — ჭავჭავის (იმავე ჭიჭავის) აღმნიშვნელი ქართული დასახელება, რომელიც როგორც ჩანს, მომცრო ტანის მამაკაცის სახელად ან მეტსახელად გადაქცეულა.

სულხან-საბა ორბელიანის ლექსიკონში სიტყვა „ჭიჭავი“ (რომლის ვარიანტებია — „ჭიჭივი“ ან „ჭავჭავი“) განმარტებულია როგორც „ბელურა“.

ჭავჭავაძეთა საგვარეულოს შესახებ არსე-

გორის ვეზურში, ილია ჭავჭავაძის საზღ-მუხეუმის ტერიტორიაზე, სადაც მომავალი დიდი მოღვაწე დაიბადა

ბობს საყურადღებო გამოკვლევები, რომელთა შორისაც გამოირჩევა ქართული გენეალოგიური საზოგადოების თავმჯდომარის, იური ჩიქოვანის მიერ შედგენილი გენეალოგიური ნუსხები, ასევე როლანდ თოფჩიშვილისა და იოსებ ბიჭიკაშვილის ნაშრომები.

საგვარეულო გადმოცემით, ჭავჭავაძეთა წარმომავლობა დაკავშირებულია კახეთის

მთიანეთთან, კერძოდ, ერწო-თიანეთთან. აქვე უნდა ითქვას, რომ თავადი ჭავჭავაძენი ყმა-მამულს ფლობდნენ როგორც ერწოში, ანუ თანამედროვე თიანეთის რაიონში, ასევე კახეთის სხვა ნაწილებშიც, კერძოდ, თელავის, ყვარლისა და ახმეტის რაიონებში.

ჭავჭავაძეთა მამულებს ესაზღვრებოდა თავადების: მაყაშვილების (დასავლეთიდან), ჯანდიერების (სამხრეთიდან), გურგენიძეებისა და ჯორჯაძეების (ჩრდილოეთიდან) მამულები. აღმოსავლეთიდან ჭავჭავაძეთა მამულებს ქიზიყის სამოურავო ემიჯნებოდა.

თავად ჭავჭავაძეთა გვარი ორ შტოდ იყოფოდა. მათი საერთო წინაპარი იყო რომნია ჭავჭავაძე, რომელიც საისტორიო წყაროებში 1470 წელს იხსენიება.

ჭავჭავაძეთა ერთი შტოს რეზიდენცია მდებარეობდა ყვარელში, ხოლო მეორისა — წინანდალში. აღნიშნულ დასახლებულ პუნქტებში მდებარეობდა მათი სასახლე, ციხესიმაგრე და კარის ეკლესია. ყვარლის ჭავჭავაძეთა საგვარეულო საძვალე იყო და დღემდე არის იოანე ნათლისმცემლის ეკლესია, რომელიც ყვარელშივე მდებარეობს.

ჭავჭავაძეთა წინანდალის შტოს საგვარეულო საძვალეს წარმოადგენდა თელავის დასავლეთით მდებარე შუამთის მონასტერი („ახალი შუამთა“).

ქართულ საისტორიო წყაროებში ჭავჭავაძეები XV საუკუნის 30-იანი წლების მეორე ნახევრიდან იხსენიებიან. სწორედ ამ პერიოდიდან დათარიღებული დოკუმენტი, რომელ-

ალექსანდრე ჭავჭავაძის საზღ-მუხეუმი წინანდალში

შიც პირველად იხსენიება აღნიშნული გვარის წარმომადგენელი ფაროდი ჭავჭავაძე.

ალექსანდრე I დიდის 1438 წლის სიგელით, ფაროდი ჭავჭავაძესა და მცხეთა-გარეჯას შორის სამამულე ცილობის დროს ნიწობლის-ძისეული და ოქროპირისშვილის მამულების საქმეები უნდა გადაწყვეტილიყო მცხეთისა და გარეჯის სამართლის მიხედვით.

საისტორიო წყაროებში მოხსენიებულნი ჭავჭავაძეთა გვარის მომდევნო წარმომადგენელია კათოლიკოს-პატრიარქი დავით IV, რომელიც ამ თანამდებობაზე 1442-1459 წლებში მოღვაწეობდა. ის იხსენიება მეფე გიორგი VIII-ის ბრძანებით 1447 წელს შედგენილ საკათალიკოსო მამულების სითარხნის გუჯარში. ამ დოკუმენტით მეფემ დაამტკიცა თავისი მამის, ალექსანდრე I-ის მიერ სვეტიცხოვლისადმი ბოძებული სიგელი, რომლითაც ამ ტაძრის კუთვნილი მამულები გადასახადებისგან თავისუფლდებოდა.

გიორგი VIII ასე მიმართავდა კათოლიკოს დავით IV-ს: „და აჰა თქუენ, წმინდო მღვდელთ-მთავართ მთავარო, პატიოსანო და მიმსგავსებულო და თანამერაბამეო წმიდათა მღვდელთ-მოდღუართა ბასილი და გრიგოლისო, ქართლისა კათალიკოზო დავით, რაგუარაცა ჩუენგან ასრე დამტკიცებულსა და განთავისუფლებულსა მართებს, ეგრეთ მევდრებელ იქმენ ღმრთისა მიმართ მოსატევებლად ცოდვათა ჩუენთა და ნუმცა დაგიწყებულ ვიქმნებით ლოცვათა და ვედრებათა შინა თქუენთა“.

1454 წლის 10 იანვრით დათარიღებულ დოკუმენტის „კულუხის გამოსაღების წიგნი დავით კათალიკოზისა მეკულუხე ჯუარის მსახლობელთადმი“ ბოლოს დართულ დამტკიცებაში ვკითხულობთ: „ჩუენ ქრისტეს ღმრთისა მიერ ქართლისა კათალიკოზი ჭავჭავაძე დავით ვამტკიცებთ“.

ჭავჭავაძეებს სხვადასხვა დროს ეპყრათ სახლთუხუცესის, მოღარეთუხუცესის, მეჯინიბეთუხუცესის, სუფრაჯისა და სხვა მაღალი თანამდებობები.

საისტორიო წყაროებში იხსენიებიან ამ გვარის შემდეგი წარმომადგენლები: როშნიას ვაჟები: ზაალი, დასტანი, მანუჩარი და გიორგი (1517 წლის საბუთში); გიორგის ვაჟები — გარსევანი და ბეჟანი (1517 წლის შემდგომ გაცემულ საბუთში); გარსევანი (1584 წლის საბუთში); სახლთუხუცესი იასონი (1590

წლის საბუთში); მოღარეთუხუცესი მამუკა (1639-1651 წლებით დათარიღებულ საბუთში); სულხან მამუჩის ძე (XVII საუკუნის შუა ხანებით დათარიღებულ საბუთში); მამუჩი და მისი შვილები — დათუნა და რამაზი, მამუჩის ძმისწულები — გიორგი და გულბათი, განაყოფები — იასონი და სეფედავლე (1682 წლის საბუთში) და სხვ.

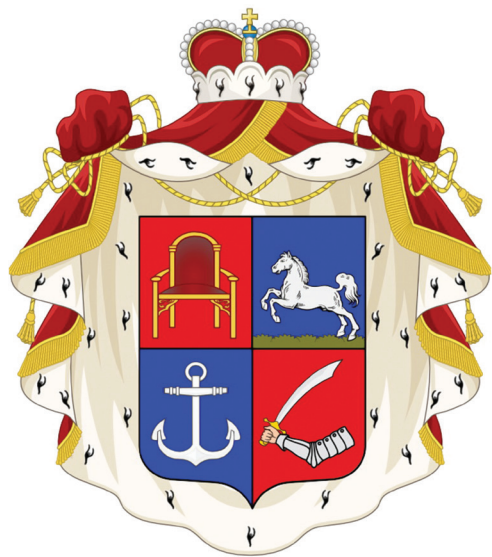
ჭავჭავაძეები მეფისა და სამშობლოს ერთგულნი იყვნენ, რის შესახებაც ინფორმაცია დაცულია როგორც საისტორიო წყაროებში, ასევე ფოლკლორსა და ლიტერატურაშიც.

ქართულმა ზეპირსიტყვიერებამ შემოგვინახა ლექსი წინანდელ მამუკა ჭავჭავაძეზე, რომელშიც გადმოცემულია მისი შებრძოლება კახეთში შემოჭრილ დაღესტნელთა ლაშქართან და სიკვდილი. არსებობს ვარაუდი, რომ ეს პიროვნება შესაძლოა ყოფილიყო ზემოხსენებული მოღარეთუხუცესი მამუკა.

მეფე არჩილ II-ის პოემაში „გაბაასება თეიმურაზისა და რუსთაველისა“ იხსენიება მეფე თეიმურაზ I-ის თანამედროვე თავადი — გარსევან გულბათის ძე ჭავჭავაძე, რომელმაც თავი ისახელა დაღესტნელებთან ბრძოლაში.

1755 წელს ყვარლის ციხის დაცვისთვის ხუნძეთის ნუცალ (მთავარ) ნურსალ-ბეგთან და მის მრავალრიცხოვან ლაშქართან მომხდარ ბრძოლაში თავი გამოიჩინა ბესპაზ ფარემუხის ძე ჭავჭავაძემ, რომელიც იყო პაპის

თავად ჭავჭავაძეთა საგვარეულო გერბი (ერთ-ერთი ვარიანტი)

გარსევან რევაზის ძე ჭავჭავაძე

ალექსანდრე გარსევანის ძე ჭავჭავაძე

მამა დიდი ილია ჭავჭავაძისა. ამის შესახებ აღნიშნულია თეიმურაზ II-ისა და ერეკლე II-ის სიგელში, რომელშიც ვკითხულობთ, რომ ალყის დროს ყვარლის ციხის გარნიზონს მეთაურობდნენ დავით ვაჩნაძე და მელქისედეკ და ბესპაზ ჭავჭავაძები, რომლებმაც „თავი საყათლანეთ გადადევს; ოცდასამი დღე ლომსავით იბრძოლეს“.

ხსენებული ბრძოლა აღწერილია გრიგოლ ორბელიანის პოემაში „სადღეგრძელო“, რომელშიც ნათქვამია, რომ „მთლად დაღისტანი მოაწვა გასაოხრებლად ყვარლისა!“, თუმცა ქართველებმა ბრწყინვალე გამარჯვება მოიპოვეს „და გამოიხსნეს მბრწყინავი კახეთის თვალი ყვარელი!“

აქვე დაეძინო, რომ დიდი ილია ჭავჭავაძის ჩვენთვის ცნობილი უძველესი წინაპარია ხსენებული როშნია ჭავჭავაძე. საერთოდ, კი ილიას გენეალოგიური ხაზი ასე გამოიყურება: როშნია (იხსენიება 1470 წელს) — გიორგი (იხსენიება 1517-1529 წლებში) — გარსევანი (იხსენიება 1540-1584 წლებში) — იასონი (იხსენიება 1590 წელს) — მამუკა (იხსენიება 1639-1655 წლებში) — ფარემუზი (იხსენიება 1642-1682 წლებში) — ბესპაზი (იხსენიება 1755-1777 წლებში) — პაატა (1771-1828) — გრიგოლი (1811-1852) — ილია (1837-1907).

ილია ჭავჭავაძის პაპა — პაატა ბესპაზის ძე ჭავჭავაძე აქტიურად მონაწილეობდა ბრძოლაში, რომელშიც გამარჯვებულმა სოლომონ II-მ საბოლოოდ დაამარცხა მეფედყოფილი დავით II და იმერეთის სამეფო ტახტი დაიბრუნა.

პლატონ იოსელიანის ცნობით, ერეკლე II-მ პაატას დაავალა „გამოეყანა 900 ლეკისა და სარდლობაცა იმერეთისაკენ მუნ მისრულთა ლეკთა, შესაწვეწელად ქართველთა ჯარისა, ოდეს დასვეს მეფედ სოლომონ“.

გიორგი XII-მ პაატას უბოძა ხუთასისთავობა გაღმამხრისა, ბახტრიონიდან — გაუზამდე.

XIX საუკუნის ოციანი წლების მიწურულს პაატა ჭავჭავაძე დაიდუპა ლეკებთან ბრძოლაში მიღებული ჭრილობით. პაატას ცოლად ჰყვდა მარიამ (პელაგია) მელქისედეკის ასული ანდრონიკაშვილი (1771-1830), რომელთანაც შეეძინა ექვსი შვილი და მათ შორის გრიგოლი (1811-1852) — მამა ილია ჭავჭავაძისა.

შტაბს-კაპიტანმა გრიგოლ პაატას ძე ჭავჭავაძემ 1850 წლის 14 ოქტომბრის თვე ისახელა

ყვარელში შემოჭრილ დადესტნელთა ლაშქრის დამარცხებაში, რისთვისაც იგი წმ. ანას II ხარისხის ორდენით დააჯილდოეს.

აქვე დაგვხვდება, რომ ილია ჭავჭავაძის ბებიის, მარიამ (პელაგია) ანდრონიკაშვილის უფროსი ძმა — იოსები (1765-1830) იყო ქიზიყის მოურავი, ხოლო უმცროსმა ძმამ — მალხაზ ანდრონიკაშვილმა (1773-1822) ბოლომდე უერთგულა ოსმალეთში გადახვეწილ მეფე სოლომონ II-ს. მალხაზს ცოლად ჰყავდა ამ მეფის და — მარიამი (1775-1854). მათი ვაჟი იყო კავალერიის გენერალი ივანე მალხაზის ძე ანდრონიკაშვილი (1796-1868).

ჭავჭავაძეთა გვარის დიდ დაწინაურებაზე მეტყველებს ის ფაქტიც, რომ ერეკლე II-მ თავის საგანგებო და სრულუფლებიან დიპლომატიურ წარმომადგენლად რუსეთში მიაგვლინა გარსევან რევაზის ძე ჭავჭავაძე (1757-1811), რომელიც ამ თანამდებობაზე გიორგი XII-ის მეფობის პერიოდშიც მოღვაწეობდა. იმავდროულად, გარსევანს დიდი გავლენა ჰქონდა სამშობლოშიც. კერძოდ, ის იყო ეშიკადასაში, აგრეთვე ყაზახისა და ბორჩალოს მოურავი.

ერეკლე II-მ გარსევანს მიანიღო უმნიშვნელოვანესი მისია: მან იოანე ბაგრატიონ-მუხრანბატონთან ერთად ხელი მოაწერა 1783 წლის 24 ივლისს გეორგიევსკში დადებულ ტრაქტატს, რომლის ძალითაც ქართლ-კახეთი რუსეთის მფარველობაში შევიდა.

გარსევან ჭავჭავაძეს ვაჟი — პეტერბურგში დაბადებული ალექსანდრე (1786-1846) — თვით ეკატერინე II-მ მოუწათლა. შემდგომში ალექსანდრე გახდა გენერალ-ლეიტენანტი, საპატიო ჯილდოების კავალერი და იმავდროულად, სახელოვანი პოეტი-რომანტიკოსი.

იმპერატორ ნიკოლოზ I-ის მიერ დამტკიცებულ ქართველ თავადზნაურთა ნუსხაში თავადი ჭავჭავაძენიც შედიოდნენ.

ჭავჭავაძეთა გვარიდან გამოვიდა რუსეთის იმპერიის მრავალი სახელოვანი ოფიცერი, რომელთა შორისაც, ზემოხსენებული ალექსანდრე გარსევანის ძის გარდა, გენერლის წოდება მინიჭებული ჰქონდათ (ჩამოთვლით ქრონოლოგიური თანამიმდევრობით): იასონ ივანეს ძეს (1804-1857), სპირიდონ ივანეს ძეს (1809-1872), დავით ალექსანდრეს ძეს (1818-1884), ზაქარია გულბაათის ძეს (1824-1905), ივანე სულხანის ძეს (1826-1913), ნიკოლოზ ზურაბის ძეს (1830-1897), არჩილ გულბაათის ძეს (1841-1902), მიხეილ სპირიდონის ძეს

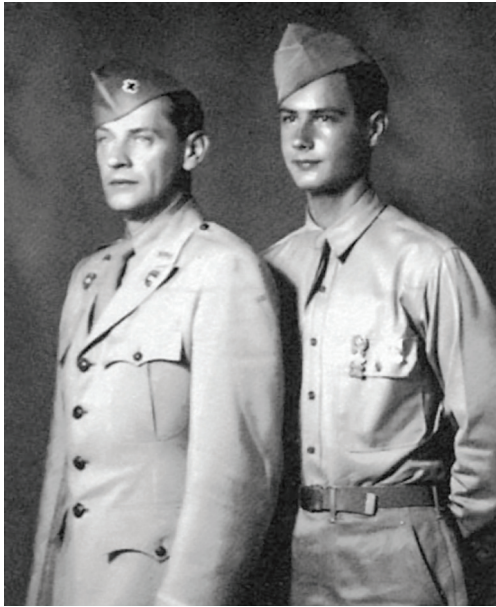
კავალერიის გენერალი ზაქარია გულბაათის ძე ჭავჭავაძე (ცენტრში) სამხედრო პირებთან ერთად

(1844-1910), ნიკოლოზ მიხეილის (მელქისედეკის) ძეს (1867-1920), ალექსანდრე ზაქარიას ძეს (1870-1930) და სპირიდონ მიხეილის ძეს (1878-1952).

რუსეთის იმპერიის დანგრევის შემდეგ, ხსენებული ბოლო ორი გენერალი — ალექსანდრე და სპირიდონ ჭავჭავაძეები მსახუ-

თურქეთში გადასული ქაქუცა ჩოლოყაშვილი და მისი თანამებრძოლები. მარცხნიდან (სხედან): ქაქუცა ჩოლოყაშვილი და სპირიდონ ჭავჭავაძე; დგანან: ლელო ჩიქოვანი, ელიზბარ ვაჩნაძე, რაფიელ ერისთავი, ალექსანდრე სულხანიშვილი (სოფელი ზურზუნა, 1924 წელი)

მამა-შვილი: პავლე ალექსანდრეს ძე და დავით პავლეს ძე ჭავჭავაძეები II მსოფლიო ომის დროს

დავით ჭავჭავაძე და ეფენ სმიტი

რობდნენ საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის არმიაში. სამწუხაროდ, მათი სიცოცხლე ტრაგიკულად დასრულდა.

გენერალ-მაიორი ალექსანდრე ჭავჭავაძე იყო ვაჟი კავალერიის გენერლისა ზაქარია გულბათის ძე ჭავჭავაძისა და შვილიშვილი თავად გულბათ იოანეს ძე ჭავჭავაძისა (1796-1863), რომელიც სახელგანთქმულ თამადად ითვლებოდა. ალექსანდრე ხელმძღვანელობდა ორგანიზაცია „თეთრი გიორგის“ საქართველოში მოქმედ ერთ-ერთ ჯგუფს. 1930 წელს ის დააპატიმრეს და დახვრიტეს,

როგორც ხელმძღვანელი არალეგალური პოლიტიკური დაჯგუფებისა, რომელიც გეგმავდა შეიარაღებულ აჯანყებას საბჭოთა ხელისუფლების დამხობის მიზნით. აქვე დავძენთ, რომ მისმა ვაჟმა, ემიგრაციაში მყოფმა პავლე ჭავჭავაძემ (1899-1971) 1922 წელს ლონდონში ცოლად შეირთო იმპერატორ ნიკოლოზ I-ის შვილთაშვილი — ნინა რომანოვა (1901-1974), რომლის მამაც იყო დიდი მთავარი, გენერალ-ადიუტანტი გიორგი რომანოვი (1863-1919). პავლე და ნინა ჭავჭავაძეები თავიანთ ერთადერთ ვაჟთან — დავითთან (1924-2014) ერთად 1927 წელს ლონდონიდან აშშ-ში გადასახლდნენ. დავით ჭავჭავაძემ იელის უნივერსიტეტი დაამთავრა. აშშ-ის არმიის ოფიცრის რანგში იბრძოდა II მსოფლიო ომში, სადაც არაერთი ჯილდო დაიმსახურა. მონაწილეობდა ლენდ-ლიზის პროგრამაში, რომლითაც აშშ-ის ხელისუფლება სსრ კავშირის სამხედრო ტექნიკით ამარაგებდა. ომის დასრულების შემდეგ ბერლინში მუშაობდა სამხედრო თარჯიმნად. ცხოვრობდა ვაშინგტონში. მსახურობდა ცენტრალურ სადაზვერვო სამმართველოში. მის კალამს ეკუთვნის ნაშრომი რუსეთის დიდი მთავრების (რომანოვების) შესახებ.

გენერალ-მაიორი სპირიდონ მიხეილის ძე ჭავჭავაძე იყო ერთ-ერთი ხელმძღვანელი 1924 წელს საქართველოში მომხდარი სახალხო აჯანყებისა, რომელიც საბჭოთა ხელისუფლებამ სისხლში ჩაახშო. იმავე წლის სექტემბერში, ქაქუცა ჩოლოყაშვილთან და მისი ხელმძღვანელობით მოქმედი შეფიცულთა რაზმის წევრებთან ერთად ემიგრაციაში გაიხიზნა. 1947 წელს იგი ქართველ ემიგრანტთა ნაწილთან ერთად დაბრუნდა საქართველოში, თუმცა მალევე დააპატიმრეს და გადაასახლეს, სადაც გარდაიცვალა.

ამავე საგვარეულოს ყვარლის შტოს წარმომადგენლები იყვნენ ფილოსოფოსი ნიკო ჭავჭავაძე (1923-1997) და მისი ვაჟი, ეროვნულ-განმათავისუფლებელი მოძრაობის ერთ-ერთი ლიდერი ზურაბ ჭავჭავაძე (1953-1989).

ამგვარად, ილია ჭავჭავაძეს ჰყავდა გამორჩეული და სახელოვანი წინაპრები და ნათესავები, რომლებიც ბოლო ექვსი საუკუნის განმავლობაში საქართველოს ისტორიაში უმნიშვნელოვანეს როლს ასრულებდნენ.

ნიკო ჯავახიშვილი

ისტორიის მეცნიერებათა დოქტორი

ბიოგრაფიული წიგნების სერია

თეატრულიდან
ჟურნალ **ისტორიანთან** ერთად

პერსონა
მათ შავმანს ისტორია

ტომი 12

იულიუს კეისარი

შემდეგი წიგნი:
ალბერტ აინშტაინი

სერიის სხვა წიგნები

სკანდალური ფასი **5 ლ**
ჟურნალთან ერთად **8 ლ**

გამოდის
თვეში ერთხელ

უკვე გამოცემული ტომები შეგიძლიათ შეიძინოთ წიგნის მაღაზიებში.

პალიტრა L

იკითხეთ წიგნის მაღაზიებში და პრესის გავრცელების ჯიხურებში ან დარეკეთ ნომრებზე:
0(32) 238 26 73; 0(32) 238 26 74 და www.elva.ge ადგილზე მოგართმევთ.

Palitra.L.Publishing www.palitra.l.ge

დიცის ტაძრის ასომთავრული წარწერები

დიდი და პატარა ღიახევის ხეობის სოფლებში არსებულ სიძველეებსა და ძველ ქართულ წარწერებზე (მაგალითად, ერედვის, ტბეთის და სხვ.) ქართველ მეცნიერებს ხელი აღარ მიუწვდებოდათ, რადგან ქართული კულტურის ბევრი უნიკალური ძეგლი, ჩვენი ისტორიის ცოცხალი მოწმე და მატიანე, საოკუპაციო ხაზს მიღმა მოექცა.

სოფელი დიცი ე.წ. გამყოფ ხაზთან მდებარეობს. მრავლისმეტყველია ამ სოფელში ასომთავრული წარწერების აღმოჩენა, რაც კიდევ ერთხელ, ნათლად გვიდასტურებს უძველესი დროიდან პატარა ღიახევის ხეობის ამ არეალში ქართველთა ცხოვრების უწყვეტობას, მათ რელიგიურ-კულტურულ საქმიანობას.

დიცის ღვთისმშობლის სახელობის ეკლესია დარბაზული ტიპის, მარტივი ფორმის სწორკუთხა ნაგებობაა. სოფლის სასაფლაოზე მდგარ ეკლესიას ორქანობიანი, ახალგამართული თუნუქის სახურავი აქვს. სამხრეთ ფასადთან მინაშენის ნაწილია შერჩენილი. თითო-თითო კარი სამხრეთისა და დასავლეთის კედლებშია, ხოლო ფანჯრები აღმოსავლეთისა (ერთი) და სამხრეთის (ორი) კედლებში. სარკმელთა საპირეები შემკულია თხლად ჩაკვეთილი, სტილიზებული დეკორითა და ქუსლიანი მცირე ზომის წარბით.

ტაძრის კუთხეები, კარ-ფანჯარათა საპირეები და სამხრეთის კედლის დასავლეთი მონაკვეთის ქვედა ნაწილი ამოყვანილია ადგილობრივი ჯიშის (ერედვის) წითელი ტუფის კვადრებით. დანარჩენი კედლები ნაგებია დუღაბზე რიყის ქვით.

რამდენიმე მრგვლოვანი გრაფემა ღვთისმშობლის სახელობის ტაძრის აღმოსავლეთ ფასადზე, ოდნავ ჩამონგრეული ბათქაშის ქვეშ შევნიშნეთ. ბათქაშის გაწმენდის შემდეგ აღმოჩნდა საქტიტორე ქვაზე შესრულებული სამსტრიქონიანი ასომთავრული წარწერა. ჩვენი თხოვნით, წარწერაზე თავდაპირველად

იმუშავეს თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის საქართველოს ისტორიის სპეციალობის მაგისტრმა ნ. ხარშილაძემ და ისტორიის აკადემიურმა დოქტორმა თ. გოგოლაძემ, რომელთაც საწყის ეტაპზე წარწერა ამოიკითხეს.

ტაძრის ინტერიერში, სამხრეთ პილონის აღმოსავლეთ საფეხურზე ნაკაწრი წარწერები, აღმოსავლეთ ფასადზე მიკვლეული წარწერის შემდეგ, აქ მომუშავე ჯგუფმა აღმოაჩინა (ნ. ხარშილაძე, თ. გოგოლაძე, თ. ჯოჯუა).

სამი ძმის: ბეშქენის, გოდერძისა და ჯარიდის სამშენებლო წარწერა (IX ს.)

წარწერა განთავსებულია ტაძრის აღმოსავლეთ სარკმლის თავზე, ტუფის ქვის დიდი ზომის ფილაზე (142X57 სმ.). არაწესიერი კონფიგურაციის მქონე კვადრის ცენტრალური არე სარკმლის თავსართს წარმოადგენს. ის შემკულია ქუსლიან წარბზე აღმართული ჯვრის რელიეფური გამოსახულებით, რომლის ქვედა ღონის თავისუფალ ეზოზე, ჯვრის ორივე მხარეს, ოთხსტრიქონიანი სახეიძო წარწერა არათანაბრად ნაწილდება. პირველი და მეორე სტრიქონი ჯვრის ქვედა მკლავით ორ ნაწილად იყოფა, მესამე სტრი-

ქონი ჯვრის მეორე მხარეს ადარ გადადის, ხოლო მეოთხეს წარბის ცენტრალური მონაკვეთი და მარჯვენა ქუსლის შვერილი ეთმობა.

წარწერა ნაკლულია. ფრაგმენტულად იკითხება პირველი სტრიქონის ბოლო ორი სიტყვის რამდენიმე გრაფემა, ხოლო ორი ასონიშანი მთლიანად წაშლილია. ფრაგმენტულია მეორე სტრიქონის პირველი სიტყვის ბოლო და მეორე სიტყვის პირველი გრაფემები, ასევე რელიეფურ თავსართზე წარწერის ტექსტის ბოლო ნაწილიც. პირველი სტრიქონის მეოთხე სიტყვაში ან-მეტობაა, ხოლო რელიეფურ თავსართზე ამოკვეთილი ტექსტის მეორე სიტყვაში ხან-ი შებრუნებული სახითაა დაწერილი. წარწერის კვეთის სიღრმე 0,2-0,5 სმ-ს შეადგენს; უდიდესი გრაფემის სიმაღლე — 9,1 სმ; უმცირესი გრაფემის სიმაღლე — 1,2 სმ. ქარაგმის ნიშანი — მოკლე განივი სწორი ხაზი; განკვეთილობის ნიშანი — ორი წერტილი პირველ სტრიქონში. დაზიანებების მიუხედავად, ქართული ასომთავრულით შესრულებული საქტიტორო წარწერა სრულად იკითხება. იგი გვაუწყებს:

„სახელითა ღ(მრ)თი(საითა): ესე ეკა(სიც)||ლეს(ია)ჲ აღვ(ა)შენ[ნეთ]

სამშენებლო წარწერა ტაძრის აღმოსავლეთ სარკმელთან

საოკუპაციო ხაზი სოფელ დიტანს

სამთა(ა) ძმათა ბ(ე)შქე(ნ) || გოდერძმან და ჯარიდმა
ნ ვინ წ(ა)იკითხ(სიც)ოს ლოცვასა [მო-
გვისხენეთ]“

არქაული ტრადიციის თანახმად, წარწერაში ტექსტის დაწყების ნიშანი — ჯვარი არ გვხვდება. წილ-ს ორივე წრე შეკრული აქვს. IX საუკუნის შესაბამისად, ტექსტში სიტყვები დაცილებული არ არის და ერთადერთი განკვეთილობის ნიშანიც — ორი წერტილი უზის ერთმანეთისგან დაუცილებელ სიტყვებს. გან-ს, ენ-ს, ვინ-სა და ლას-ს მარცხნივ უჩნდებათ დამატებითი განივი ხაზები. მან-ის მუცლის შემკვერული ხაზი მარჯვნივ არ გადადის. მან-ისა და ენ-ის განივი ხაზები ცალკეულ შემთხვევაში ზემოთ იწევენ. ბუნიანი გრაფემების ერთი ნაწილი სიმაღლეში გაზრდილია. წარწერა ორხაზოვანებიდან გამოდის და ოთხხაზოვანების, კერძოდ, განუსხურებისკენაა მიდრეკილი. პირველი სტრიქონის ხ (კან) მსგავსებას იჩენს უსანეთის სტელის (VIII ს.) წარწერებში დაცულ ხ (კან) გრაფემასთან. რაე მარჯვნივ ოდნავ გადახრილი ბუნიითა და გადახსნილი ორივე რკალით შესაბამისობაშია ატენის სიონის საკურთხეველის ჩრდილოეთ კალთაზე ორსტრიქონიანი ასომთავრულწარწევი ნუსხური წარწერის (IX-X სს.) რაე-სთან. წარწერას ქორონიკონი არ ახლავს, ნოდარ შოშიაშვილის განმარ-

ტებით, ქართული წარწერების დათარიღება ქორონიკონით, ზოლო ზოგჯერ ჰიჯრითა და „დასაბამითგანით“ IX საუკუნიდან იწყება, თუმცა, IX საუკუნის შემდგომ წარწერების უმრავლესობა უთარიღოა.

ტაძრის ინტერიერში დაცული წარწერები გრაფიკებს წარმოადგენენ. ისინი განთავსებული არიან სამხრეთ პილასტრის აღმოსავლეთ საფეხურზე, იატაკის დონიდან მესამე კვადრზე, რომლის ზედაპირი ტალღოვანია და აღენიშნება მცირე და დიდი ზომის ღრმულები.

მოსახსენებელი მიქელისა (X ს.)

ერთსტრიქონიანი, მხედრულზე გარდამავალი ნუსხური წარწერა განთავსებულია კვადრის შუა დონეზე, გრაფიკული გამოსახულებების ქვედა მონაკვეთის გასწვრივ. იატაკის დონიდან 139,5 სმ-ის სიმაღლეზე, კიდიდან 1,7 სმ-ის დაშორებით. ჩაკვეთილია თხლად, სუსტად გაირჩევა. ქარაგმის ნიშანი განივი სწორი, ოდნავ დახრილი ხაზია. დაქარაგმებულია მხოლოდ პირველი სამი გრაფემა „(ქე შ(იწყალ)ე“. წარწერას უკავია 7X2 სმ ფართობი. ასოების სიმაღლეა 2-0,5 სმ. მსგავსი შინ-ი გამოვლენილია ატენის სიონის დასავლეთ აფსიდის ჩრდილოეთ კალთაზე, საღებავის ფენის ქვეშ ამოკვეთილ მიქელ ბაღვაშის 940 წლის წარწერაში. ენ-ის

დაწერილობა მსგავსია ატენის სიონის ჩრდილოეთ აფსიდის დასავლეთ პილონზე კედლის მხატვრობის გადასული საღებავის ქვეშ გამოვლენილ, შავი საღებავით შესრულებულ თევდორეს მინაწერის ენ-ისა (X ს.), აგრეთვე, ტაძრის დასავლეთ აფსიდის სამხრეთ ბემაში იოანეს ძის მოსახსენებელი წარწერის იმავე გრაფემისა (X ს.).

ეშემლ [ქ](რისტ)ე შ(ეიწყალ)ე მ(იქელ

მოსახსენებელი კონსტანტინესი (X ს.)

ორსტრიქონიანი მხედრულშერეული ნუსხური წარწერა განთავსებულია მიქელის მოსახსენებლის შემდეგ იატაკის დონიდან 137,5 სმ. მარცხენა კიდიდან 1,7 სმ-ის მანძილზე. მოიცავს 7,5X3 სმ ფართობს. ასოების სიმაღლე 2-0,7 სმ. ქარაგმის ნიშანია სუსტად გამოხატული ორი განივი მოკლე ზაზი პირველ და მესამე სახელთან. წარწერაში შეინიშნება ორი სხვადასხვა ხელი. პირველი და მეორე სტრიქონის საწყისი ორი გრაფემა ერთი ხელით ჩანს ჩაკვეთილი თხლად, მომდევნო გრაფემები სიმკვეთრით გამოირჩევიან და ხასიათდებიან ღრმა და ფართო, ძლიერი კონტურით. შინ-ი კონფიგურაციით შესაბამისობაშია მიქელის მავედრებელი წარწერის (X ს.) შინ-ისა. მუცელშეუკერელი, ტეხილზაზოვანი განვითარების მქონე კან-ს ქვედა ფეხი მოკლე აქვს. იგი სიახლოვეს იჩენს ატენის სიონის დასავლეთი აფსიდის სამხრეთ ბემაში იოანე ღმრთისმეტყველის ფრესკული გამოსახულების ფერხითი, გადასული საღებავის ქვეშ გამოვლენილ ფრამენტული მოსახსენებელი წარწერისა (X ს.) და მიქელის კრიპტოგრამის (X ს.) კან-თან. ენ-ი მგავსია დასავლეთი აფსიდის ჩრდილოეთ კალთაზე, აფსიდისა და ბემის კედლების შესაყარში აფსიდის კედლის სისქეზე დაცულ მხედრულზე გარდამავალი ნუსხური მოსახსენებელი წარწერის (X ს.) ენ-ისა. კან და ენ გრაფემების გვერდიგვერდ არსებობა, მიგვაჩნია, რომ ანთროპონიმ „კონსტანტინეს“ უნდა აღნიშნავდეს, თუმცა ანთროპონიმის რამდენჯერმე ხსენებაც ეჭვს უნდა იწვევდეს და შესაძლებელია გამეორებული კან და ენ გრაფემები სხვა სიტყვებს აღნიშნავდეს.

შე კე კე კე | შ(ეიწყალ)ე კ(ოსტანტინ)ე
კ(ოსტანტინ)ე კ(ოსტანტინ)ე
წშ | წშ(იდა)

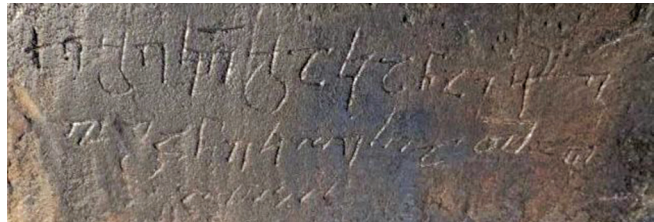
მოსახსენებელი მიქელისა

მოსახსენებელი კონსტანტინესი

მოსახსენებელი კონსტანტინე ბაკანაისა
(ნუსხურშერეული ასომთავრული წარწერა)

მოსახსენებელი კონსტანტინე ბაკანაისა
(ასომთავრულშერეული ნუსხური წარწერა)

გადაფხეკილი წარწერა (IX-X სს.)

ნუსხური სამსტრიქონიანი წარწერა, რომლის მხოლოდ რამდენიმე გრაფემა გაირჩევა, განთავსებულია კონსტანტინეს წარწერის შემდეგ იატაკის დონიდან 134 სმ-ის სიმაღლეზე. მარცხენა კიდიდან 2,3 სმ-ის დაშორებით. გრაფემებს ემჩნევა თხლად ჩაკვეთის კვალი. წარწერას უკავია 3X5 სმ ფართობი.

შე | შ(ეიწყალ)ე
.....ოეც?... |ოეც
ეს | ეც

მოსახსენებელი ჯარიდისა

მოსახსენებელი კონსტანტინე ბაკანაისა (IX-X სს.)

სამსტრიქონიანი ნუსხურშერეული ასომ-თავრული წარწერა განთავსებულია გადაფხე-კილი წარწერის შემდეგ იატაკის ღონიდან 131 სმ-ზე მარცხენა კიდიდან 3 სმ-ის დაშორებით. ხასიათდება საშუალო სიღრმით ჩაკვეთილი ხაზებით. წარწერას უკავია 3,2X6 სმ ფართობი. ასოების სიმაღლეა 1,3-0,5 სმ. ბან-ის, ენ-ისა და ნარ-ის დაწერილობა მსგავსია ატენის სიონის საკურთხეველის სამხრეთ კალთაზე დეკორატიული ჩარჩოს გადასული საღებავის ქვეშ შავი საღებავით შესრულებული პილიგრიმული წარწერის (IX ს.) იმავე გრაფემებისა. ბუნიანი გრაფემები სიმაღლეში გაზრდილია. წარწერა ორხაზოვნებიდან გამოდის და ოთხხაზოვნებისკენა მიდრეკილი. კან-ს ორივე ფეხი ერთ ვერტიკალურ ხაზზე ნაწილდება. მისი შეკრული წრიული მუცელი

მარცხენა მხარესაა მოქცეული. ასეთი კან-ი მხოლოდ მარჯვნივ გატანილი შეკრული მუცლით დასტურდება ნინოწმიდის ტაძრის აღმოსავლეთ ფასადის ჩრდილოეთის მხარეზე, სარკმლის ქვემოთ.

ქ შე კე ბა | ქ(რისტე) შ(ეიწყალ)ე კ(ოს-ტანტინ)ე ბა

კ[ა]ნაი აძე | კანაი აძე

ნ | ნ

ამ წარწერის მეორე სტრიქონის ბოლოს არის სხვა, ხელით შესრულებული, თხლად ჩაკვეთილი ნუსხური ჯან-ი, ხოლო მესამე სტრიქონის დასაწყისში — ვინ-ი.

წარწერის გასწვრივ, მეორე კიდესთან ჩაკვეთილია რვა ვერტიკალური ღრმა ზოლი, რომლის ქვემოთაც გრძელკისრიანი ფრთებ-და ფეხებშეკეცილი ფრინველის გრაფიკული გამოსახულებაა გადმოცემული, ხაზგასმულად კუთხოვანი ფორმით (№9).

მოსახსენებელი ჯარიდისა (IX-X სს.)

სამსტრიქონიანი ნუსხურშერეული ასომთავრული წარწერა განთავსებულია ფრინველის გრაფიკული გამოსახულების გასწვრივ იატაკის ღონიდან 120 სმ-ზე მარცხენა კიდიდან 2,8 სმ-ის მანძილზე. ჩაკვეთილი გრაფემების კონტურები მკვეთრია და ფართო. ქარაგმის ნიშანი მოკლე განივი ხაზი პირველი და მეორე სიტყვის თავზე „ქ(რისტ)ე შ(ეიწყალ)ე“. იკავებს 4X10 სმ ფართობს. ასოების სიმაღლე 3,6-0,5 სმ. გრაფემების ენ-ის, მან-ის თავი ზემოთ იწევს. ტაძრის აღმოსავლეთ ფასადზე განთავსებული წარწერის რაე-ს მსგავსად, ჯარიდის მოსახსენებელშიც რაე-ს ბუნი მარჯვნივ არის გადახრილი და ორივე რკალი გახსნილი აქვს. ან-ი დიდ მსგავსებას იჩენს ატენის სიონის საკურთხეველის ბემის სამხრეთ კალთაზე, მამფალ სუმბატ აშოტის ძის ფრესკული ეპიტაფიის (885 წ.) ან-თან. ამ წარწერის მან-ის მსგავსად, ჯარიდის მოსახსენებელის მან-საც მცირე პორიზონტალური შევრილი უნდება მარჯვნივ.

ქე შე ჯარიდ | ქ(რისტ)ე შ(ეიწყალ)ე ჯარიდ

ი მე დაეწერე | ი მე დაეწერე

მიქაელ | მიქაელ

მოსახსენებელი კონსტანტინე ბაკანისა (IX-X სს.)

სამსტრიქონიანი ასომთავრულშერეული ნუსხური წარწერა განთავსებულია ჯარიდის მოსახსენებელის ქვემოთ იატაკის ღონიდან 115 სმ-ზე, მარცხენა კიდიდან 1,5 სმ-ის მანძილზე. ჩაკვეთილია თხლად. ქარაგმის ნიშანი მოკლე განივი ხაზი სახელის თავზე „კ(ოსტანტინ)ე“. მოიცავს 11X3,5 სმ ფართობს. ასოების სიმაღლე 1,4-0,5 სმ.

ქე შე კე ბაკანაი ყოე | ქ(რისტ)ე შ(ეიწყალ)ე კ(ოსტანტინ)ე ბაკანაი ყოე

ლვან ეკლესიათ მათ | ლვან ეკლესიათ მათ ალა... | ალა(გს)

„ხვიისუფლები“

ტაძრის ინტერიერში, სამხრეთ კედელზე, ასომთავრული წარწერების მაღლა გრაფიკული გამოსახულებაა, რომელსაც მარჯვენა ხელში მზე უჭირავს, მარცხენა ხელის მტევანი ატკეპილია, თუმცა ემჩნევა ჯვრის ფორმის ნაკაწრი. საინტერესოა, რომ ადამიანის გამოსახულებას თავის ნაცვლად გულის

ფორმა აქვს, სადაც თვალებია ამოკვეთილი; გრაფიკული გამოსახულების ქვედა ნაწილზე, ქალის სამოსია ამოკაწრული. ჩვენი აზრით, ის წარწერების ამოკვეთის თანამედროვე გამოსახულება უნდა იყოს და ყოვლადწმინდა ღვთისმშობლის (რომლის სახელობისაც არის ეკლესია) გრაფიკულ გამოსახულებას უნდა წარმოადგენდეს. გრაფიკული გამოსახულების მაღლა სამი გრაფემაა (№9). სამივე მათგანი მრგვლოვანი მოხაზულობისაა. პირველი მოხაზულობით სან-ს ჰგავს. სან-ის შემდეგ კედლის ზედაპირი დახიანებულია და კიდევ ერთი გრაფემა იკითხება, რომელიც მოხაზულობით იოტასთან უფრო ახლოა. სან-ის შემდეგ შეიმჩნევა პორიზონტალურად განლაგებული ორი წერტილი. იოტას ზედა ნაწილი მარჯვნივ და მაღლაა გაზიდული. სან-ის დაბლა გრაფემის ხაზი შეიმჩნევა, ოღონდ არ იკითხება. ხაზის სიგრძე დაახლოებით 12 მმ-ია. არ არის გამორიცხული, რომ ეს ხაზი ამ წარწერის მეორე სტრიქონის ქარაგმაც იყო. ჩვენი აზრით, ეს წარწერა ნაყოფიერების სიმბოლოდ გამოსახულ „გულისთავიან“ ადამიანს უკავშირდება, რადგან აღნიშნული გრაფემები მის თავზეა განლაგებული. გრაფემების ზომებია: 4-7 მმ.

ვინ არიან ღიციის ღვთისმშობლის სახელობის ტაძრის ქტიტორები, ძმები: გოდერძი, ჯარიდი და ბეშქენი? აქეთ თუ არა მათ საერთო X საუკუნეში შიდა ქართლში ცნობილ ტბელ-

ღიციის წარწერების ფოტოფიგურების გადაცემა სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქის, უწმინდესის და უნეტარესის ილია II-ისთვის, გორი-ატენის მიტროპოლიტ მეუფე ანდრეას თანდასწრებით

დიცის ტაძარი. სამხრეთი კედელი

თა ფეოდალურ სახლთან? წყაროთა სიმწირის გამო, აგრეთვე იმის გათვალისწინებით, რომ დიცის ღვთისმშობლის აღმოსავლეთ კედელზე გამოსახული წარწერა შინაარსობრივად ბევრ ინფორმაციას არ იძლევა, რთულია რამის გადაჭრით თქმა. თუმცა, სავარაუდოდ, დიცის ტაძრის აგება წინ უნდა უსწრებდეს ერედვის წმინდა გიორგის ტაძრის აგებას. ერედვის, დოდოთის, ასევე ტბეთის ეკლესიის წარწერებში ტბელთა ოჯახის წევრების სულ სხვა სახელები იხსენიება. ქტიტორები რომ ერედვის 906-914 წლების წარწერით ცნობილ „ქართლის უფალ“ ივანე ტბელის წინაპრები ან მისი წინა თაობის წარმომადგენლები ყოფილიყვნენ, მათი სახელები ივანეს სახლის სხვა წარმომადგენლებში, მომდევნო თაობაში უსათუოდ განმეორდებოდა. ტბელთა აღზევების დროს მათი ოთხი თაობაა ცნობილი და არსად დიცის ტაძრის ქტიტორთა სახელები არ ჩანს.

დიცის ღვთისმშობლის სახელობის ტაძრის სამშენებლო მასალად გამოყენებულია ღვინისფერი ტუფი, რომელიც სავარაუდოდ ერედვიდან იყო ჩამოტანილი. ასეთივე მასალით არის აგებული ამ პერიოდის ძეგლები პატარა ლიახვის ხეობაში. ტბელთა აღზევების, კონკრეტულად კი ივანე ტბელის ქართლის გამგებლობის პერიოდში, დიცში ტბელთა ნებართვის გარეშე ტაძარი ვერ აიგებოდა, სხვა შემთხვევაში, მათი გვარი წარწერებში უსათუოდ იქნებოდა.

ჩვენი აზრით, საქმე გვაქვს ტბელთა აღზე-

ვებადმდე არსებულ პერიოდთან. ქტიტორი ძმები — გოდერძი, ჯარიდი და ბეშქენი ჩვენთვის უცნობი რომელიმე ფეოდალური სახლის წარმომადგენლები (შესაძლოა ზვეისუფლებიც) იყვნენ, რომლებმაც IX საუკუნის II ნახევარში, ივანე ტბელის დაწინაურებადმდე დიცის ეკლესია ააგეს, შემდეგში მათმა ფეოდალურმა სახლმა პირველობა ტბელებს დაუთმო. საინტერესოა, რომ დიცის ტაძრის აღმოსავლეთ ფასადზე მოხსენიებული სამი მძიდან, ჯარიდის სახელი ეკლესიის შიგნით სამხრეთ კედელზე არსებულ წარწერებშიც მეორდება. დიცის ეკლესიის სხვა წარწერებში ჯარიდის ძმები — გოდერძი და ბეშქენი არ იხსენიებიან.

დიცის ტაძრის აღმოსავლეთ ფასადზე არსებულ ასომთავრულ წარწერაში მოხსენიებული ჯარიდი შესაძლოა ასაკით ყველაზე უფროსი არ იყო ძმებს შორის, მაგრამ ტაძრის აგებაში ან მის მოვლა-პატრონობაში მან უფრო მეტი წვლილი შეიტანა და ამიტომაც მოიხსენიეს მეორე წარწერაშიც.

ვინ უნდა იყოს კონსტანტინე ბაკანაი, რომელსაც დიცის ღვთისმშობლის სახელობის ტაძრის სამხრეთ კედელზე ორი მოსახსენებელი უკავშირდება. განსაკუთრებით საინტერესოა, მეორე მოსახსენებელი, სადაც აღნიშნულია:

- „1. ქ(რისტე)ე შე(იწყალ)ე კ(ოსტანტინ)ე ბაკანაი ყოე
2. ლგან ეკლესიათ მათ
3. ალა(გ)ს“.

ასე მოჩანს დიციდან ოკუპირებული ქართული სოფლები

აქ შეგვიძლია დავეშვათ რამდენიმე ვარაუდი:

1. კონსტანტინე ბაკანაი გამოჩენილი სასულიერო პირი იყო. იგი მოღვაწეობდა ტბელთა დაწინაურებამდე, 906-914 წლებამდე, ვიდრე ნიქოზელი ეპისკოპოსი სტეფანე ამ მხარეში მაღალი საეკლესიო იერარქი გახდებოდა. ერედვის ტაძრის აგებისა და ამ ტაძრის წარწერის შექმნის დროს კონსტანტინე ბაკანაი მაღალი საეკლესიო თანამდებობის პირი აღარ უნდა ყოფილიყო. თუკი მას იმხელა გავლენა ჰქონდა, რომ „ყოველგან ეკლესიათ მათ აღაგეს“ იხსენიებდნენ, როგორც ამას დიციის წარწერა გადმოგვცემს, მაშინ აღნიშნულ პირს ერედვის წარწერაშიც მოიხსენიებდნენ. არ არის გამორიცხული, რომ კონსტანტინე ბაკანაი სწორედ ტაძრის ქტოტორების — გოდერძის, ჯარიდისა და ბეშქენის სახლის წარმომადგენელიც იყო. რას უნდა ნიშნავდეს ბაკანაი? შესაძლოა, რამე საეკლესიო წოდებას, ან სულაც ფეოდალურ სახლს აღნიშნავდეს (ეს სამომავლო კვლევის საგანია).

2. კონსტანტინე ბაკანაი, შესაძლოა საერო პირი იყო, ტბელთა გამოჩენამდე, კერძოდ ივანე ტბელის მიერ ქართლის „უფლობამდე“ აქაური მკვიდრი ფეოდალური სახლის წარმომადგენელი, რომელმაც დიციის ტაძარი ააგო. კონსტანტინე რომ სხვა ფეოდალური სახლის წევრი ყოფილიყო, ის, ჩვენი აზრით, თავის მოსახსენებლებს არა ჯარიდის მოსახსენებელთან ახლოს, არამედ ტაძრის სხვა

კედელზე და უფრო გამორჩეულ ადგილზე ამოაკვეთინებდა. შესაძლოა, ის ჯარიდის ვაჟიც იყო. არ არის გამორიცხული, რომ იმ დროს მათი ფეოდალური სახლი, ტბელთა ფეოდალური სახლის დაწინაურების ფონზე, გავლენას კარგავდა, ამიტომ მოსახსენებელში მან ხაზი გაუსვა თავის საგვარეულოს სიძლიერეს, ე.ი. მათ არა მარტო დიციის ეკლესიაზე ჰქონდათ გავლენა, არამედ „ყოველთა ეკლესიათა მათ აღაგეს“. ჩანს, ბაკანაის სახლი დიდ ტერიტორიას ფლობდა და წარწერის ამ ნაწილში სწორედ ამას აქვს გასმული ხაზი. მათ ფეოდალურ სახლს არაერთი ეკლესია ჰქონდა აშენებული, რომელთა მსგავსს ტბელთა აღზევებისას ისინი ვეღარ ააგებდნენ. საგარაუდოა, რომ ბაკანაის ფეოდალურმა სახლმა ტბელთა დაწინაურებამდე არაერთი ტაძარი ააგო. ამ გეოგრაფიულ არეალში მრავალი ტაძრის აგება მხოლოდ ძლიერ ფეოდალურ სახლს შეეძლო.

გვინდა აღვნიშნოთ, რომ დიციის წარწერებში ახალი ფურცლით ავსებს შიდა ქართლის ისტორიას. ტაძრის ირგვლივ მიწის კორდონი ფენით ძეგლის ნანგრევებია დაფარული. არქეოლოგიურმა კვლევა-ძიებამ შესაძლოა ახალი წარწერებიც გამოაჩინოს, რაც ეპოქის შესახებ არაერთ საინტერესო ინფორმაციას მოგვაცვდის.

გიორგი სოსიაშვილი

**გორის სახელმწიფო სასწავლო
უნივერსიტეტი, პროფესორი**

განძი რომაული „ტიტანიკიდან“

მევენთავთა და არქეოლოგთა ერთობლივმა ექსპედიციამ ეგეოსის ზღვაში, კუნძულ ანტიკითერასთან ძვ.წ. 70-60-იან წლებში ჩაძირულ რომაულ ზომაღზე განძს მიაკვლია. სპეციალისტები არტეფაქტების სიმრავლემ და მდიდრულობამ გააოცა.

განძის მისაკვლევად სპეციალისტებს ორ-წლიანი მუშაობა დასჭირდათ. ზომაღლის შესასწავლად ავტონომიურ წყალქვეშა აპარატზე საგანგებო ფოტოკამერები დაამონტაჟეს. წყალქვეშა კვლევებისას გაირკვა, რომ 2014

მევენთავებს არტეფაქტები სათითაოდ ამოაქვთ

წელს აღმოჩენილი ზომაღლი გაცილებით დიდი იყო, ვიდრე თავდაპირველად ეგონათ.

ბრენდან ფოლი, ექსპედიციის ხელმძღვანელი: „ანტიკურ ეპოქაში ჩაძირული ზომაღებიდან, რომლის ნარჩენებიც მკვლევრებისთვის ხელმისაწვდომი გახდა, ეს ყველაზე დიდია. ეს ანტიკური ეპოქის ნამდვილი „ტიტანიკი“ იყო“.

ზომაღზე იპოვეს მდიდრული, ორნამენტებით შემკული ჭურჭელი, ქოთნები, მარმარილოსგან დამზადებული ცხენის ოთხი ქანდაკება და, რაც მთავარია, ბრინჯაოს შუბი, რომლის სიგრძეც ორი მეტრია. ბრენდ ფოლი ამბობს, რომ შუბი მძიმეა და ადამიანს მისი მოხმარება გაუჭირდებოდა. ამიტომ, მკვლევარი ფიქრობს, რომ ის საგარაუდოდ, საბრძოლო ეტლზე ამხედრებული მებრძოლის ქანდაკების ნაწილი უნდა ყოფილიყო, ისევე როგორც მარმარილოს ცხენები.

როგორც ირკვევა, რომაელებს ჩაძირული ზომაღლით მცირე აზიაში ნაძარცვი საგანძური გადაჰქონდათ რომში. სპეციალისტები ფიქრობენ, რომ გემი ქარიშხალმა კუნძულ ანტიკითერას კლდოვან ნაპირებს შეანარცხა და მისი დაღუპვის მიზეზიც ეს გახდა. ახლა ნამსხვრევები 55 მეტრის სიღრმეზე, ეგეოსის ზღვის ფსკერზეა და მევენთავებს რისკიანი მუშაობა უწევთ.

*მომზადებულია
History.com-ის მიხედვით*

ალბერტ და ელზა აინშტაინები დიდ კანიონში (1931 წელი)

როგორ უწოდეს აინშტაინის ინდიელუბა „დიადი ფარდობითობა“

1931 წლის კალიფორნიის ტექნოლოგიურ-მა ინსტიტუტმა ალბერტ აინშტაინი აშშ-ში, თავის საუნივერსიტეტო კამპუსში მიიწვია. ამერიკელებს იმედი ჰქონდათ, რომ საბოლოო ჯამში მეცნიერი მათ ფაკულტეტს შეუერთდებოდა. თებერვალში აინშტაინი დიდ კანიონის ცოლთან ერთად ესტუმრა, არიზონის შტატში. ადგილობრივი გაზეთები იუწყებოდნენ, რომ ჰოპის ტომის ინდიელებმა მეცნიერს „დიადი ფარდობითობა“ უწოდეს; გამოაქვეყნეს ფოტოც — აინშტაინი და მისი მეუღლე ელზა რამდენიმე ჰოპისთან ერთად.

ინდიელებისთვის ეს მოსაწყენი ყოველდღიურობა იყო — ძალიან საეჭვოა, დიდ მეცნიერზე რამე სმენოდათ. მათთვის ის კიდევ ერთი თეთრკანიანი იყო, თავის სკვოსთან ერთად. სურათზე აინშტაინი გაუთვითცნობიერებელი ტურისტის როლშია, ქუდი, რომელიც მას ახურავს და ჩიბუხიც მის ზედაში, საერთოდაც, ჰოპის კი არ ეკუთვნის, არამედ დიდი ვაკეების ინდიელთა ერთ-ერთ ტომს. საგარეულოდ, აინშტაინისთვის ეფექტური მეტსახელის მოგონებაც ჰოპის ინდიელებს მასპინძლებმა ჩააგონეს. იქვე იდგა „ჰოპის სახლი“ — საგამოფენო ცენტრის მსგავსი დაწესებულება, სადაც ინდიე-

ლები თავის ნაკეთობებს ჰყიდდნენ და ცოცხალი ექსპონატების როლს თამაშობდნენ. მეცნიერის დახმარებით მეწარმეები, სავარაუდოდ, ტურისტების დაინტერესებასაც ცდილობდნენ.

ამ ისტორიას საინტერესო ფინალი აქვს. როცა აინშტაინი ამერიკიდან მიემგზავრებოდა, მან უარი თქვა გვარსის ვილინოზე, ინდიელთა ტომის სუვენირები კი თან წაიღო. ჩანს, რომ მას ნივთების ობიექტური ღირებულება კი არაა, არამედ მათი „ფარდობითი ღირებულება“ აინტერესებდა.

მომზადებულია openculture.com-ის მიხედვით

აინშტაინის სამუშაო მაგიდა
მისი გარდაცვალებიდან მეორე დღეს

წმინდა ნიკოლოზ სასწაულთმოქმედის ტაძარი თბილისში (სურბ-ნშან)

ქართული ეკლესიები საქართველოსა და სომხეთში

2016 წელს გამოვიდა პროფესორ ბონდო არპელაძის მონოგრაფია „ქართული ეკლესიები საქართველოსა და სომხეთში“ (პასუხად ეპისკოპოს ვაზგენ მირზახანიანს). მეცნიერის ნაშრომში ვრცლად და გამოწვლილვით არის განხილული სადავო საკითხები იმ ქართულ ეკლესიებთან დაკავშირებით, რომლებსაც ჩვენი მეზობელი ქვეყნის ზოგიერთი ისტორიკოსი სხვა ხალხის კუთვნილებად აცხადებს. მონოგრაფია დამაჯერებლად სცემს პასუხს სხვადასხვაგვარ პრეტენზიას, რისთვისაც უხვად იყენებს ისტორიულ წყაროებსაც. გთავაზობთ ნაწევრებს მონოგრაფიიდან თბილისის ერთ-ერთ ეკლესიასთან დაკავშირებით.

**წმინდა ნიკოლოზ
სასწაულთმოქმედის ტაძარი
(სურბ-ნშან)**

ჟურნალ „სამი საუნიჯის“ 2001 წლის №1 ნომერში გამოქვეყნდა ჩვენი ნაშრომი — „თბილისის წმინდა ნიკოლოზ სასწაულთმოქმედის (სურბ-ნშანის) ეკლესიის გადაცემას სომხები უპირობოდ მოითხოვენ“. მასში საისტორიო წყაროების მეცნიერული ანალიზის

საფუძველზე ვაჩვენე, რომ ეს ეკლესია ძველ ქართულ საკულტო ძეგლზეა დაშენებული ან აშენებული. ამ მოსაზრებას არ იზიარებს სამველ კარაპეტიანი (იხ. Церковь сурб-Ншан сурб Никогостоса, Тбилиси 2012, Документы Армянской архитектуры. ერევანი). ამთავითვე უნდა ვთქვა, სომეხი მეცნიერის განცხადებით, წმ. ნიკოლოზის (სურბ-ნშანის) ეკლესია სომხურია, მაგრამ განცხადება განცხადებად

დარჩა, რადგან ის „ახალი ცნობები“, რითაც იგი აღნიშნული მოსაზრების დამტკიცებას ცდილობს, ამ ეკლესიის სომხურ წარმომავლობას კი არ ადასტურებს, არამედ კიდევ ერთხელ ნათელყოფს იმ ფაქტს, რომ ეს ქართული ეკლესია XVII ს-ში სომხებს ჩაუგდიათ ხელში. თუ მხედველობაში მივიღებთ იმასაც, რომ ამ ეკლესიის აშენების თარიღი უცნობია, მაშინ გამოდის, რომ ს. კარაპეტიანი კვლევას ბოლოდან იწყებს. მას ჯერ აშენების თარიღი უნდა დაედგინა და მერე ემტკიცებინა ამ ეკლესიის „სომხურობა“. ეს მან ვერ გააკეთა, ხოლო მის მიერ მიგნებული „ახალი ცნობები“ კი, როგორც აღვნიშნეთ, თბილისის წმ. ნიკოლოზ სასწაულთმოქმედის (სურბ-ნშანის) ეკლესიის სომხურ წარმომავლობას კი არ ადასტურებს, არამედ ამტკიცებს იმას, რომ XVII ს-ში ეს ეკლესია უკვე მისაკუთრებული ჰქონიათ სომხებს, რაც ისედაც იყო ცნობილი. კონკრეტულად როდის მოხდა ეს და რა გზით დაეპატრონენ მას, სამწუხაროდ, ჯერჯერობით ვერ დაგვადგინეთ.

თუ ს. კარაპეტიანს სურდა, ამ ეკლესიის თავიდანვე სომხურობა დაემტკიცებინა, რისი სურვილიც მის ნაშრომში აშკარად ჩანს, ამისთვის უნდა მოეტანა სარწმუნო წყარო, რომელიც თბილისის წმ. ნიკოლოზ სასწაულთმოქმედის (სურბ-ნშანის) ეკლესიის პირველად აშენების თარიღს პირდაპირ ან არაპირდაპირ თუ ვერ დაადასტურებდა, მაინც უნდა მიაჩნებოდა. თუ იგი ფიქრობს, რომ წმ. ნიკოლოზ სასწაულთმოქმედის ეკლესია XVII ს-ში აიგო, მაშინ ხსენებული საარქივო საბუთები არ გამოადგება, რადგან მათში ლაპარაკია სომეხ ბერზე, რომელსაც 1624 წელს ამ ეკლესიაში ხელნაწერი გადაუწერია. აგრეთვე, მეორე საბუთის მიხედვით, 1656 წლის სამახსოვრო ჩანაწერზე, საჩუქარზე საუბარი და არა ამ ეკლესიის აშენების თარიღზე. ამ სომხური საბუთის თანახმად, ცხადი ხდება მხოლოდ ერთი რამ — თბილისის წმ. ნიკოლოზის მართლმადიდებელი ეკლესია XVII ს-ში უკვე სომხურ-გრიგორიანულია.

ს. კარაპეტიანი გვთავაზობს მის მიერ მოპოვებულ „ახალ წარწერებს“, რომელშიც ლაპარაკია ამ ეკლესიის რესტავრაციის შესახებ.

პირველი წარწერა — „III (1662)... რმალი, გასპარი, ბეროს სიდღერი, ქარაიპატი (მშენებელი) ნავასარდ არიჭიდან, ეს ეკლესია აშენდა მისი ხელით“.

ს. კარაპეტიანის ინტერპრეტაცია ასეთია: ამ ეპიგრაფიული წარწერის წყალობით ირკვევა არა მარტო ამ ეკლესიის მორიგი რესტავრაციის თარიღი (1662), არამედ მისი არქიტექტორის სახელი — ნავასარდ. ეს წარწერაიანი ხაჩქარი (ქვაჯვარი) უნახავს სამხრეთ აფსიდში (ნიშანში) და ასკვნის: „... по всей вероятности, строительная надпись с целью сохранения была переведена в южный придел церкви после ее возведения. Саин-тереса, чья сафухველზე დაასკვნა, რომ ამ ეკლესიის სამშენებლო წარწერა ძველი ეკლესიიდან გადმოიტანეს ახლის სამხრეთ მინამენში. ამის დამადასტურებელი არავითარი საბუთი არა აქვს, მაგრამ ეს სჭირდება იმისთვის, რომ განაცხადოს: XVII საუკუნის ეს წარწერა „პირველყარა“, რომელიც ადასტურებს, რომ თითქმის წმ. ნიკოლოზის (სურბ-ნშანის) ეკლესიის მშენებლობის დაწყებამდე (ხან წერს „რესტავრაციას“, ხან „მშენებლობას“, თუმცა მათ შორის დიდი აზრობრივი განსხვავებაა), იქ საუკუნით ადრე ნამდვილად იდგა სურბ-ნშანის ეკლესია, რომელიც „საფუძვლიანად აღუდგენია არქიტექტორ ნავასარდს“.

ვფიქრობთ, ძალიან ტენდენციური დასკვნაა. ამ წარწერის მიხედვით, სულაც არ ჩანს, რომ 1662 წლის რესტავრაციამდე აქ სომხური ეკლესია იყო, თანაც საუკუნით ადრე აგებული. ანდა რით მტკიცდება — ეს ვითომ ძველი ეკლესია შემდგომში სურბ-ნშანის სეხნია რომ იყო...

მეორე წარწერაში, რომელიც ხაჩქარზეა განთავსებული, წერია: „სურბ-ნშანი“ (წმინდა ჯვარი). ეს სახელი ეკუთვნის ამ ხაჩქარს და

ძველი საინფორმაციო დაფა ტაძრის კედელზე

წმინდა ნიკოლოზ
სასწაულთმოქმედის
(სურბ-ნშან)
ტაძრის გუმბათი

ამდენად, ამ ეკლესიის სახელწოდებად ვერ განიხილება.

აღსანიშნავია, რომ სომხური ტექსტის რუსულ თარგმანში სიტყვა — ქარაიაპატ გადმოტანილია строитель-ად (მშენებელი), ს. კარაპეტიანი მას არქიტექტორს უწოდებს. მათ შორის განსხვავება: ქარაიაპატ მართლაც ნიშნავს მშენებელს, მაგრამ ამ სიტყვის არქიტექტორის მნიშვნელობით ხმარება შეცდომაა. არქიტექტორი სომხურად არის ჭარტარაპეტ.

ს. კარაპეტიანი ფიქრობს, რომ წარწერაში მოხსენებული „არქიტექტორი ნავასარდი“ არის ბოლნისის ზაჩენის კირაკოსის ეკლესიისა (1655) და ბნი-ძორის ვანქის (1663) — სოფელ შხვერის (დიდი შულავერის გვერდით მდებარე) ეკლესიის „ხუროთმოძღვარი“, ეს მოსაზრება არავითარი წყაროთი არ არის გამაგრებული.

კვლავაც ვიმეორებთ, თბილისის წმ. ნიკოლოზ სასწაულთმოქმედის, სურბ-ნშანის ეკლესია XVII ს-ში სომხებს ჩაუგდიათ ხელში, რაზედაც არავინ დაობს, მაგრამ წერილობითი წყაროები ან ზეპირი ცნობე-

ბი ამ ეკლესიის სომხური წარმომავლობის შესახებ არ არსებობს, რასაც ვერ ვიტყვით ქართულზე, რადგან წმ. ნიკოლოზის ეკლესიის შესახებ არის ტრადიციული შეხედულება ამ ეკლესიის ადრე ქართულობის თაობაზე, რაც დაფიქსირებულია კიდევ. დავიწყოთ ვახუშტი ბაგრატიონით, რომელიც წერს: „არს კუალად დაბალსა ციხესა შინა ეკლესია გუმბათიანნი და აქ ცარიელი და სხვანი გუმბათიანნი არიან, გუმბათიანნი უპყრავთ სომეხთა, უგუმბათო აღაშენა კარის საყდრად დედოფალმა მარიამ. კუალად აღასენა ერთი უგუმბათ — კუალად უგუმბათო ოთახი, აწ უპყრავ სომეხთა“.

ამ ცნობას კომენტარი გაუკეთა და უფრო დააზუსტა პლატონ იოსელიანმა. სომხები თბილისში დაპატრონებიან შვიდ ქართულ ეკლესიას, ამთგან სამი გუმბათიანი იყო. სომხების მიერ მისაკუთრებული ეკლესიებიდან ერთ-ერთია Сурб-Ншан, бывшая в руках православных имя св. Николая Чудотворца.

სომეხი მკვლევარი გ. აღაიანცი სამართლიანად აღნიშნავდა: „ტრადიციული გადამცემის თანახმად, სურბ-ნშანის ადგილას იყო ქართული წმ. ნიკოლოზ სასწაულთმოქმედის ეკლესია, რომელიც მიუსაკუთრებიათ და მის ადგილზე ამჟვე სახელწოდების ეკლესია აუშენებიათ“.

გ. აღაიანცის ცნობის დასტური შეიძლება იყო ს. კარაპეტიანის მოპოვებული „ახალი ცნობები“, რომელშიც ლაპარაკია ეკლესიის შენებაზე. ასეა თუ ისე, ხსენებულ ავტორთა მოწოდებულ ცნობებში ძალიან მნიშვნელოვანია ის, რომ წმ. ნიკოლოზის ეკლესიის ადრე ქართულობა თბილისის ქართულ და სომხურ საზოგადოებაში ცნობილი ყოფილა.

ამ თვალსაზრისით, მნიშვნელოვანია ძველი თბილისის მემკვიდრის ზ. ჭიჭინაძის ცნობა: „სომეხებმა შეისყიდეს ოქრომჭედლის ქუჩაზე ქართველების დიდი საყდარი — წმ. ნიკოლოზის, რომელსაც დღეს სურბ-ნშანს უწოდებენ“. ამ ცნობაშიც საგანგებოდ არის ხაზგასმული თბილისის წმ. ნიკოლოზის ეკლესიის ქართულობა, რომელიც შემდეგ სომხებს სურბ-ნშანად მოუხატლავთ.

თბილისის ისტორიის ერთ-ერთი საუკეთესო მცოდნის, პროფ. თ. კვირკველიას აზრით: „გადმოცემით ადრე აქ (იგულისხმება წმ. ნიკოლოზის ეკლესია. — ბ.ა.) მართლმადიდებელთა ეკლესია იდგა, მისი დანგრევის შემდეგ

იგი აღუდგენიათ სომეხ გრიგორიანებს... ეკლესია თავისი ზომით და მაღლოვით გუმბათით მკვეთრად გამოირჩევა ძველი თბილისის განაშენიანებაში“. ეს გარკვეულწილად იმეორებს გ. აღაიანცის ცნობას, მაგრამ მასში კიდევ ერთხელ დასტურდება, რომ ქართული წმ. ნიკოლოზის ეკლესია სომხებს მიუთვსებიათ.

ს. კარაპეტიანს მოჰყავს ჩვენი მოსაზრება სურბ-ნშანის ქართულობის შესახებ, რომელიც დამყარებულია, ერთი მხრივ, ზემოთ აღნიშნულ წერილობით წყაროებსა და ტრადიციულ გადმოცემებზე, მეორე მხრივ კი, სომეხი მეცნიერების ბ. ულუმბაბიანისა და გ. ასატრიანის შეხედულებებზე. ამ მეცნიერთა მართებული აზრით: „სომხეთში არ იყო მიღებული ამ წმინდანის (იგულისხმება წმ. ნიკოლოზ სასწაულთმოქმედი. — ბ.ა.) თაყვანისცემა“. ე.ი. სომხეთში წმ. ნიკოლოზის კულტი პოპულარული არ იყო და შესაბამისად მის სახელზე აგებული ეკლესიებიც უიშვიათესია. ეტყობა, ეს ფაქტი ს. კარაპეტიანს ეროვნული თავმოყვარეობის შელახვად მიაჩნია და გაწიწმატებული წერს в действительности культ св. Николая, где разных гаварах (округах) его именем были освящены многочисленные церкви... ამას კი აცხადებს, მაგრამ ახალი,

დამატებითი მასალა ვერ მოაქვს და ისევ დასახელებულ სამ ეკლესიას ჩამოთვლის. ეს კი სომხეთში ამ წმინდანის არაპოპულარობას მოწმობს, ამიტომაც მის სახელზე ამ სამიოდე ეკლესიაზე მეტი არ არის. ესენია: კამარაკაპის და ნარეგნის მაზრა, სოფ. ბტარიანის ახლოს მონასტერი, ერზინკის მაზრა — სოფ. სამარას ეკლესია, ტფილისის მაზრა — დადგანქის მონასტრის ფრესკა (მეფის მაზრა). მკითხველმა განსაჯოს, ამ მცირე ჩამონათვალის მიხედვით შეიძლება თუ არა ლაპარაკი წმ. ნიკოლოზის პოპულარობაზე სომხეთში. მას თუ დამტკიცება სურდა, წმ. ნიკოლოზის სახელობის ამ სამი ეკლესიისთვის სხვა ეკლესიები უნდა დაემატებინა, რახან ეს ვერ გააკეთა, ე.ი. ამის საფუძველი არც ჰქონდა. ამიტომაც, ზედმეტია საუბარი წმ. ნიკოლოზის სახელობის ეკლესიების მრავალრიცხოვნებაზე სომხეთში.

ს. კარაპეტიანი შემდეგ ცნობაზე ირონიით წერს: *Выгодная и приятная для православной церкви мысль нашла своё места даже в официальных изданиях: «Церковь это (იგულისხმება წმ. ნიკოლოზის „სურბ-ნშანი“ — ბ.ა.) как и многие..., в Грузии были некогда в руках православного, посвящённое Николаю Чудотворцу.*

გუმბათი.
ინტერიერი

თბილისის გამოსახულება „ილუსტრეტიდ ლონდონ ნიუსში“ (1888 წ.)

მოტანილი ცნობა საქილიკო არაფრით არ არის. ამ კალენდრის შემდგენელნი იყვნენ სასულიერო და საერო პირები, რომელნიც გამოირჩეოდნენ ობიექტურობით, რაც ძნელია ითქვას ს. კარაპეტიახზე.

როგორც ჩანს, სომხებს თბილისის წმ. ნიკოლოზ სასწაულთმოქმედის ქართული ეკლესია არაერთგზის გადაუკეთებიათ-გადმოუკეთებიათ და „აუშენებიათ“ 1703 წელს და შემდგომ წლებში. ზედმეტად მიმაჩნია, განვიხილო 1703 წლისა და შემდეგი პერიოდის სომხური წარწერები, ცნობები, რომელშიც ლაპარაკია ამ ეკლესიის რესტავრაციაზე. ეტყობა, აქაც და სხვაგანაც ქტიტორულ წარწერებში „მშენებლობა“ რესტავრაციის, განახლების მნიშვნელობით არის ნახმარი, 1662 წლის წარწერაში სიტყვა „შენებას“ (მინეცაე) რესტავრაციის მნიშვნელობა აქვს და არა მშენებლობის.

პლ. იოსელიანის, ზ. ჭიჭინაძის, გ. ალაიანცისა და სხვათა ცნობებს წმ. ნიკოლოზის (სურბ-ნშანის) ადრინდელი ქართულობის შესახებ ს. კარაპეტიახი „გამონაგონს“, „შეთხზულს“ უწოდებს და მისი აზრით, მათ უპი-

რისპირებს XVII ს-ის „სომხურ ცნობებს“. ვთქვი და კვლავ ვიმეორებ — ეს ცნობები, როგორც ძველი, ისე ახალი, წმ. ნიკოლოზის ეკლესიის თავიდან სომხურობას კი არ ამტკიცებს, არამედ ადასტურებს იმ ფაქტს, რომ ეს ქართული ეკლესია XVII ს-ში სომხებს რაღაც ხრიკებით ხელში ჩაუგდიათ.

ს. კარაპეტიახს წმ. ნიკოლოზის სახელობის ეკლესიის თავიდანვე სომხურობის დასამტკიცებლად უნდა მოეტანა ქტიტორული წარწერა ან ქართველი მეფის (ფეოდალს თავის მამულში მეფის ნებართვა არ სჭირდებოდა) თარიღიანი სიგელი, ნებართვა, რომლის მიხედვითაც ცხადი გახდებოდა, რომ ქართველი მეფე თბილისელ სომხებს უფლებას აძლევდა, აეშენებინათ ვერცხლის ქუჩაზე ეკლესია, სურბ-ნშანის სახელობისა. მსგავსი არავითარი საბუთი არ მოაქვს და თავგამოდებით ცდილობს, დაამტკიცოს ამ ეკლესიის ადრინდელი სომხურობა და თანაც პლ. იოსელიანის, გ. ალაიანცის, ზ. ჭიჭინაძისა და სხვათა ცნობებს უტიფრად „შეთხზულს“ უწოდებს. მას ქართული ცნობები „მონაგონი“ იმიტომ ჰგონია, რომ მიჩვეულია მისი

თანამემამულე მეცნიერების მიერ ისტორიის, წყაროების ფალსიფიკაციასა და მეცნიერული ოინაზობას, რაც საყოველთაოდ ცნობილია.

აი, რას წერს რუსი მიტროპოლიტი ელინური სიტყვიერების დოქტორს, პორფირ უსპენსკის: „მამა პორფირ, არ დაუჯერო სომეხთა საბუთებს, ისინი თაღლითები არიან. დაამზადებენ რაღაც ყალბ საბუთს, შეინახავენ მიყრუებულ ან ნესტიან ადგილას, რათა გაყვითლდეს და ძველ საბუთს დაემსგავსოს“.

როგორც ვხედავთ, ფაქტების ფალსიფიკაცია XIX ს-ში სომეხ მეცნიერთა და ჟურნალისტთა ჩვეული ხერხი ყოფილა. ამ ტრადიციიდან გამომდინარე, ს. კარაპეტიაძე მისთვის არასასურველ ავტორთა ცნობებს იოლად მიაკერა „შეთხზულის“, „გამონაგონის“, „ნაყალბების“ იარლიგი.

ახლა ვნახოთ, როგორი პოპულარულია წმ. ნიკოლოზის კულტი საქართველოში. მართალია, ის იმდენად ფართოდ არ არის გავრცელებული, როგორც წმ. გიორგისა, მაგრამ გაცილებით პოპულარულია, ვიდრე სომხეთში. ისიც აღსანიშნავია, რომ წმ. ნიკოლოზის კულტი უფრო მიღებული იყო მართლმადიდებელ სამყაროში, ვიდრე მონოფიზიტურ ქვეყნებში. სომხეთი მონოფიზიტური ქვეყანაა. აქედან გამომდინარე, ბუნებრივია, ამ ეკლესიას ქართველებმა აშენებისთანავე წმ. ნიკოლოზ სასწაულთმოქმედის სახელი მიაკუთვნეს, რაც იწერციით შემორჩა, როცა სომხების ხელში მოექცა და სურბ-ნშანის ეწოდა. ისტორიულ სიმართლეს თუ დავიცავთ, იგი უნდა მოვიხსენიოთ თბილისის წმ. ნიკოლოზ სასწაულთმოქმედის (სურბ-ნშანის) ეკლესიად და არა პირიქით, როგორც ამის დამკვიდრებას ს. კარაპეტიაძე ცდილობს (არა მარტო ის).

ვნახოთ წმ. ნიკოლოზის სახელობის რამდენი ეკლესიაა საქართველოში: ნიკორწმინდის (XI), ყინწვისის (XVI), ვერის (XVI), ჩულურეთის (XVII), ნარიყალის (XI), წინწაროს (აღდგენილია XIX), თეთრიწყაროს (XVIII), მატნის (XVI), გრემის (XVI-XVII), ქვემო ნიჩბისის (XVII), ტანძიის (XVII); აგრეთვე გორში — სამი, ხაშურში — ორი და სხვ. ეს არასრული სიაა. რაც შეეხება წმ. ნიკოლოზ სასწაულთმოქმედის გამოსახულებას, იგი ხშირად გვხვდება კედლის მხატვრობაში, უფრო კი საკურთხეველის, ეკლესიის მამათა რიგში, იშვიათად წმ. ნიკოლოზის ეკლესიის საკურთხეველის კონქში (XII) და სხვ.

წმ. ნიკოლოზის რელიეფური გამოსახულებები დღეისთვის თითქმის უცნობია, ანაწურის გარდა. იგი მხოლოდ თბილისის წმ. ნიკოლოზის სასწაულთმოქმედის (სურბ-ნშანის) ეკლესიის გუმბათის წახნაგზე გვხვდება. ეს არის სტილურად განსხვავებული გამოსახულება, რომელიც სავარაუდოდ 1703 წელს უნდა იყოს შექმნილი.

სახვითი ხელოვნებისგან განსხვავებით, საქართველოში მრავლად მოიპოვება წმ. ნიკოლოზის ცხოვრების კიმენური და მეტაფრასული რედაქციების თარგმანები (წმ. ეფთვიმე მთაწმინდელის) და სხვა.

თბილისის წმ. ნიკოლოზის სასწაულთმოქმედის გუმბათის წახნაგზე არსებული წმინდანის რელიეფური გამოსახულება კიდევ ერთხელ მოწმობს, რომ იგი ადრე ქართული ყოფილა. სომხებმა 1703 წელს ეს ეკლესია საფუძვლიანად გადააკეთეს და მიაშენ-მოაშენეს და არა პირველად ააშენეს, როგორც ჩრდილოეთის შესასვლელთან არსებული სომხური წარწერა იუწყება. ეს წარწერა

ასე გამოიყურებოდა ტაძრის ინტერიერი რამდენიმე წლის წინ

ეკლესიების გუმბათები თბილისში (XIX ს.)

გვამცნობს აგრეთვე, რომ ლევან მეფის დროს შესრულებულა ეს „შენებლობა“ (1703), მაგრამ ქართველი მეფის სიგელით არ არის დადასტურებული. ამ დროს სომეხმა ოსტატმა გამოკვეთა წმ. ნიკოლოზის აღნიშნული რელიეფური გამოსახულება გუმბათის წახნაგზე, რითაც ინერციით განაგრძო ქართული ტრადიცია ამ ეკლესიის წმ. ნიკოლოზისთვის კუთვნილების შესახებ, მაგრამ რელიეფური გამოსახულება სომხური რელიეფური ქანდაკების სტილში შეასრულა.

ამდენად, განხილული მასალის საფუძველზე შეიძლება დავასკვნათ, რომ პლ. იოსელიანის, გ. არაიანცის, ზ. ჭიჭინაძისა და სხვათა ცნობები სანდოა და არავითარი მონაცემი არ არსებობს მათში ეჭვის შესატანად, როგორც ამას ს. კარაპეტიათი აკეთებს.

გრძნობს რა, რომ დამაჯერებელი არგუმენტებით ვერ უარყო პლ. იოსელიანის, ზ. ჭიჭინაძის, გ. აღაიანცისა და სხვათა ცნობები თბილისის წმ. ნიკოლოზის ეკლესიის (სურბ-ნშანის) თავიდან ქართულობის შესახებ, ს. კარაპეტიათი ცდილობს ნაშრომის ამ სუსტი მხარის გადაფარვას 1703 წლის შემდგომი

წლების (როცა ეს ეკლესია კარგა ხნის გასომხურებული იყო) სომხური ეპიგრაფიკული და საეკლესიო საარქივო მასალით. მათში ლაპარაკია იმაზე, თუ რამდენჯერ ჩაუტარდა ტაძარს რემონტი, რამდენი ურემი კირი და აგური დაიხარჯა და ა.შ. უხვად აქვს მოტანილი ცნობები ამ ეკლესიის ქონების, საეკლესიო მამასახლისთა ვინაობის შესახებ, აქ არსებული ვაჟთა და ქალთა სკოლის მოწაფეთა რიცხვი, ეკლესიის ეზოში საფლავთა ეპიტაფიური წარწერები, რომელიც შესრულებულია ქართულ, სომხურ, რუსულ ენებზე. აქვე არის გასომხებული ქართველის, მეღვინიშვილის (მეღვინიანცი, 1843-1894) საფლავის წარწერა, რომელიც ბელგიის ვიცე-კონსული ყოფილა.

ჩვენ ამ მასალას არ განვიხილავთ, რადგან გვიანდელია და ეკუთვნის XIX საუკუნეს. ფაქტი ერთია, თბილისის წმინდა ნიკოლოზ სასწაულთმოქმედის ქართული ეკლესია სომეხებმა მითვისეს და უწოდეს სურბ-ნშანი. ეს კი ყველა დროის კანონით აკრძალულია და ითვლება სხვის ტერიტორიაზე მასპინძელი ქვეყნის საკულტო ძეგლის მიტაცებად. ამ დანაშაულს ხანდაზმულობა არა აქვს.

ვფიქრობ, აუცილებელია ამ ეკლესიის საფუძვლიანი არქეოლოგიური გამოკვლევა და მოპოვებული მასალის გამოწვლილვით გაანალიზება.

P.S. ნაშრომი დამთავრებული მქონდა, როცა გამოქვეყნდა მაშინდელი პრემიერ-მინისტრის ბიძინა ივანიშვილის სომხეთში გაკეთებული განცხადება. მან გამოთქვა მზადყოფნა, საკუთარი ფონდის მეშვეობით ახლავე დაიწყოს ორივე მხარის სადავო ეკლესიების რესტავრაცია-კონსერვაცია. ეს ძალიან საქმიანი წინადადებაა, მაგრამ არ უნდა დაგვავიწყდეს, ამ საკითხში სომეხ მეცნიერებს ძალიან ხისტი პოზიცია აქვთ. ისინი თავგამოდებით ამტკიცებენ, რომ სომხეთში, კერძოდ ლორე-ტაშირში, არავითარი ქართული ეკლესია არ ყოფილა და არც ახლა არისო. ახტალის, ჰნევანქის, ქობაირისა და სხვათა ქართული ეპიგრაფიკა მათ ქართულობას არ ამტკიცებს, რადგან ეს მხოლოდ განსაზღვრული პერიოდის დროებითი ისტორიული გავლენის შედეგიაო. თუ ეს ასეა, მაშინ თბილისის წმ. ნიკოლოზის ეკლესია თავიდანვე ქართული იყო და მასზე არსებული სომხური ეპიგრაფია დროებითი

„ისტორიული გავლენის“ შედეგია, ამიტომ ეს ეკლესია ქართული იყო და რჩება ქართულად.

საქართველოს ყოფილი პრემიერ-მინისტრის განცხადებაზე ჩვენი მოკლე კომენტარი კი ასეთია: როგორც ვთქვით, სომეხი მეცნიერები კატეგორიულად არ ცნობენ ქართული ეკლესიების არსებობას სომხეთში, ვფიქრობ, ქართულმა მხარემ თავი უნდა შეიკავოს საქართველოში არსებული სადავო ეკლესიების რესტავრაცია-კონსერვაციისგან, ვიდრე სომხეთის კულტურის სამინისტროსგან ოფიციალურად არ მიიღებს ლორე-ტაშირში ქართული ეკლესიების აღდგენის უფლებას.

დაუშვებელია თბილისის წმ. ნიკოლოზ სასწაულთმოქმედის (სურბ-ნშანის) ქართული ეკლესიის მხოლოდ იმიტომ გადაცემა, რომ სომხურად არის გადაკეთებული. აია-სოფია მეჩეთად არის გადაკეთებული, მაგრამ ბიზანტიური მართლმადიდებლური არქიტექტურის სიამაყეს წარმოადგენს და არა მუსლიმური ხუროთმოძღვრების ნიმუშს.

თბილისის წმ. ნიკოლოზ სასწაულთმოქმედი ეკლესიის გადაცემა კატეგორიულად მიუღებელია!

ტაძრის ფასადი

ზარეპაი

2017 წლის თავიანთი წამიანი რეპორტი

თანამედროვე ჯარისკაცის ეკიპირება

XXI საუკუნეში ჯარისკაცის აღჭურვილობას ისეთივე ყურადღება ექცევა, როგორიც ახალ სამხედრო ტექნიკასა და შეიარაღებას. ყოველწლიურად ჯარისკაცისთვის აუცილებელი დაცვის, კავშირის, დაზვერვის, მიზნის ამოცნობის უახლეს საშუალებებზე დიდი თანხები იხარჯება. თანამედროვე ტექნოლოგიების, რობოტიზებული სისტემებისა და სამხედრო ტექნიკის ავტომატიზების მიუხედავად, ბრძოლაში ადამიანი კვლავ დიდი სამხედრო მანქანის უმთავრეს კომპონენტად რჩება.

თანამედროვე ლოკალურ კონფლიქტებში ჯარისკაცი მრავალი საფრთხის წინაშე დგას – ტყვიების გარდა, საფრთხეს ნაღმების, თვითნაკეთი ასაფეთქებელი მოწყობილობების, საარტილერიო ჭურვების ნამსხვრევები და მათი აფეთქებისას წარმოქმნილი დამაზიანებელი ფაქტორები უქმნიან.

ჯავშანჭილექტებმა განვითარების უდიდესი გზა გაიარეს. თანამედროვე ბალისტიკური მასალების გამოყენებასთან ერთად, გაიზარდა დაცვის ფართობიც. ახალი მოდელები ჯარისკაცის სასიცოცხლო მნიშვნელობის ორგანოებისა და ტორსის გარდა, საზარდულს, კისერს, მხრებს, მკლავებს იცავენ. ფართობის ზრდას უარყოფითი მხარეც აქვს – მატულობს წონა და იზღუდება მოძრაობის უნარი. ბოლო 5-10 წელია, რაც ინდივიდუალური დაცვის საშუალებების მწარმოებლების ძალისხმევა სწორედ ამ მხარეთა გაუმჯობესებისკენ არის მიმართული...

„მეიფლაუერის შეთანხმება“

ამერიკული
სახელმწიფოებრიობის
ქვაკუთხედი

„მეიფლაური“
პლიმუთის ნავსადგურში

როგორ შეისხა ხორცი მშრომელ მოაზროვნეთა ოცნებებმა ახალ სამყაროში

ანბანური ჭეშმარიტებაა, რომ ერის ისტორია მისი აწმყოს განმსაზღვრელი ერთ-ერთი უმთავრესი ფაქტორია. ხშირად ისმის შეკითხვა, თუ რა იყო ამერიკული სახელმწიფოებრიობის წარმატებული განვითარების საფუძველი. აშშ-ის ძლიერებას, ცხოვრების ყველა სფეროში ქვეყნის მიღწევებს მიაწერენ სხვადასხვა გარემოებებსა და ისტორიულ ფაქტებს: ნიჭიერ პრეზიდენტებს, ამერიკულ ბიზნესს, ტექნიკურ პროგრესს, ტერიტორიის სიდიდესა და მდიდარ ბუნებრივ რესურსებს, XX საუკუნის წარმატებულ დიპლომატიას და აქტიურ საგარეო პოლიტიკას... ამ ფაქტორთა ერთობლიობა ურიგოდ არ ხსნი ამ ქვეყნის ძლევამოსილების მიზეზებს. თუმცა, შეიძლება ასეც ითქვას, რომ სინამდვილეში აშშ-ის სახელმწიფოებრიობის ქვაკუთხედს წარმოადგენს XVII საუკუნეში, 1620 წელს მიღებული ერთი დოკუმენტი. ისტორიაში იგი ცნობილია მეიფლაუერის შეთანხმების სახელწოდებით.

1620 წლის 11 ნოემბერს, იალქნიან-მა სავაჭრო ხომალდმა „მეიფლაუერმა“, 66-დღიანი მოგზაურობის შემდეგ, კეიპ-კოდის ყურეში ჩაუშვა ღუზა. გემის მგზავრები ამერიკის ისტორიაში მამა-პილიგრიმებად არიან ცნობილი, ხოლო მათი მოგზაურობა ამერიკის კონტინენტისკენ და მასაჩუსეტსში დასახლება მომავალი აშშ-ის დაბადების სიმბოლოა.

გემბანზე მყოფი ინგლისელი პროტესტანტების ჯგუფი, 102 პურიტანი, ინგლისის ეკლესიასა და მთავრობას სამშობლოდან გამოერიდა. ხმელეთზე გადასულმა პურიტანელებმა პლიმუთის კოლონიას ჩაუყარეს საფუძველი. ჯერ კიდევ გემბანზე ყოფნი-

სას, პილიგრიმებმა შექმნეს იურიდიული ძალის მქონე დოკუმენტი, ხელშეკრულება, რომელიც ახალი საზოგადოებისა და კოლონიის ცხოვრებას დაარეგულირებდა. გაუზვიადებლად შეიძლება ითქვას, რომ მეიფლაუერის შეთანხმების დაწერით აშშ-ის სახელმწიფოებრიობის აკვანი დაირწა. მეტიც, ეს დოკუმენტი მსოფლიოში პირველ კონსტიტუციადაც კი შეიძლება ჩაითვალოს. შეთანხმებამ საფუძველი ჩაუყარა ახალ სამყაროში მომავალი სახელმწიფოს იდეას და კოლონიური საზოგადოების განვითარების გეზი განსაზღვრა. ეს იყო ერთ-ერთი პირველი პრეცედენტი, როცა თუნდაც ლოკალურად —

მხოლოდ პლიმუთის კოლონიის საზღვრებში, პრაქტიკულად განხორციელდა პოლიტიკური შეთანხმება და გაფორმდა ხელშეკრულება მოქალაქეთა შორის.

ცხადია, მეიფლაუერის დოკუმენტი საკონსტიტუციო იდეის მხოლოდ ჩანასახოვანი სტადია იყო და იგი ფართო სახელისუფლებო ფუნქციების მქონე სრულყოფილ სისტემას ვერ შექმნიდა, მაგრამ მთავარი იყო პრინციპი — კონკრეტული საზოგადოება (რომელიც მომავალში ერი გახდება) ჩამოყალიბდეს ცივილიზებული, გააზრებული პოლიტიკური შეთანხმების საფუძველზე, სადაც წინასწარ იქნება გაწერილი ღირებულებები და ვალდებულებები, რომლებიც დოკუმენტზე ხელმოწერით აერთიანებთ. ამ ხელშეკრულებამ პლიმუთის კოლონიის საზოგადოება პოლიტიკური შეთანხმების საფუძველზე გააერთიანა და ასე დაედო საფუძველი ამერიკულ საკონსტიტუციო ტრადიციას. წლების შემდეგ ამ ტრადიციამ 1789 წლის ამერიკის შეერთებული შტატების კონსტიტუცია შვა.

„მეიფლაუერის“ მსგავსად, ათწლეულების განმავლობაში სხვა კოლონიებში მიღებული იურიდიული ძალის მქონე დოკუმენტები, ასევე ინგლისური პოლიტიკური დოკუმენტები, ცალკეული შტატების ადრეული კონსტიტუციები, კონფედერაციის მუხლები, დამოუკიდებლობის დეკლარაცია შეიცავდნენ კონსტიტუციონალიზმის ელემენტებს. გროვდებოდა გამოცდილება, რომელიც აუცილებელი იყო კონსტიტუციის იდეის მოსამწიფებლად.

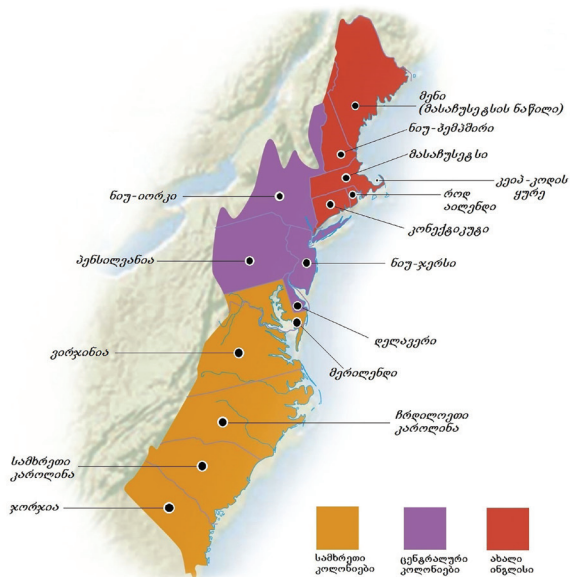
ამერიკული გასაქანი ევროპული იდეებისთვის

ამერიკული კოლონიების მიერ დამოუკიდებლობისთვის ომში (1775-1783) გამარჯვების შემდეგ, კონსტიტუციის შედგენისას, დამფუძნებელი მამები ევრდნობოდნენ და ითვალისწინებდნენ კოლონიური ეპოქის ადგილობრივი პოლიტიკური ინსტიტუტების გამოცდილებას, აგრეთვე ინგლისურ საერთო სამართალსა და ფილოსოფიას. კონსტიტუციის იდეა სწორედ ამ საფუძველებს დაეყრდნო.

ამერიკული პოლიტიკური ფილოსოფიისა და მამა-დამფუძნებლების მსოფლმხედველობა დიდწილად საზრდოობდა ინგლისელი განმანათლებლისა და მოაზროვნის, ჯონ ლოკის (1632-1704) დოქტრინებით. ინგლისურმა საერთო სამართალმა კი კოლონიურ საზოგადოებაში ბიძგი მისცა მოქალაქეობის, საზოგადოებისა და მისი წევრი ინდივიდების უნიკალური და იმ დროისთვის საუკეთესო კონცეფციის შექმნას. პოლიტიკური ლიბერალიზმი, ზომიერი ძალაუფლების მქონე მართული მთავრობა, ხელისუფლების დანაწილება რამდენიმე შტოდ, პირადი საკუთრების დაცვა, რელიგიური შემწყნარებლობა, ადამიანთა თანასწორობა ღმერთისა და კანონის წინაშე... ამ ღირებულებების სახელმწიფოებრივ დონეზე ცხოვრებაში დანერგვა და ქვეყნის განვითარების ქვაკუთხედად ქცევა იმხანად მხოლოდ ამერიკაში იყო შესაძლებელი.

„მეიფლაუერის შეთანხმების“ ხელმოწერა

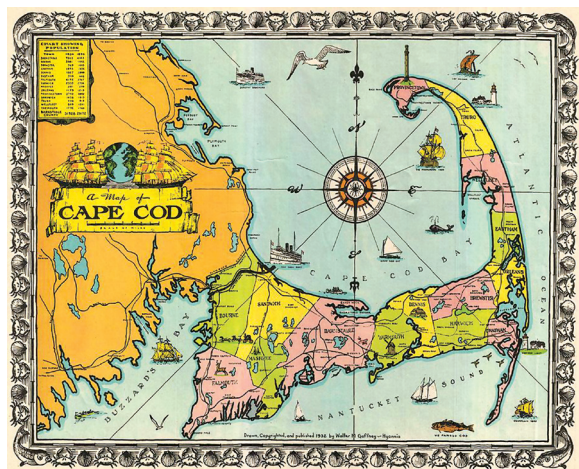

დიდი ბრიტანეთის ამერიკული კოლონიები

ის, რაც ამერიკის დამფუძნებელმა მამებმა — თომას ჯეფერსონმა, ბენჯამინ ფრანკლინმა, ჯონ ადამსმა, ჯეიმს მედი-სონმა, ალექსანდერ ჰამილტონმა და სხვა მოაზროვნეებმა ჩაწერეს აშშ-ის დამოუკიდებლობის დეკლარაციასა (1776) თუ კონსტიტუციაში (1787), სულაც არ ყოფილა რამე ახალი, ორიგინალური აღმოჩენები. მოქალაქეთა უფლებებისა და სახელმწიფოს მოწყობის ეს იდეები მომდინარეობდა ფრანგი და ინგლისელი განმანათლებლების — ჯონ ლოკის, თომას ჰობსის, ჟან-ჟაკ რუსოს, შარლ დე მონტესკიესა და სხვათა შრომებიდან და XVIII საუკუნის დასავლეთი ევროპის განათლებული საზოგადოებაც მათ დიდი ხანია იცნობდა. ოღონდ ევროპაში ეს იდეები ფილოსოფიურ ტრაქტატებსა და სალონებში დისკუსიებს ვერ გასცდებოდა და ქვეყნებში ყველაფერი იმაზე იყო დამოკიდებული, მონარქი რომელ ფეხზე გაიღვიძებდა. ამერიკაში კი ეს იდეები სახელმწიფო პოლიტიკის ამსახველი დოკუმენტის რანგში იქნა აყვანილი. ეს ღირებულებები გახდა ქვაკუთხედი, რაზეც ახალშექმნილი ამერიკის სახელმწიფო დაფუძნდა.

ეს სახელმწიფო შექმნეს ღირებულებებისა და პოლიტიკური იდეების ირგვლივ გაერთიანებულმა ადამიანებმა და ამ იდეების კონცენტრირებული გამოხატულება იყო სწორედ 1787 წელს მიღებული კონსტიტუცია. XVII-XVIII საუკუნეებში ბრიტანეთის ამერიკულ კოლონიებში დასახლებულ, ეთნიკურ და რელიგიური ნიშნით განსხვავებულ მოსახლეობას არც საერთო ისტორიული წარსული აერთიანებდა და არც ეკლესია. მეტიც, თითოეული კოლონია ამერიკის ისტორიას კონკრეტულად თავისი კოლონიის დაფუძნებიდან იწყებდა. არ არსებობდა ერთიანი ამერიკული სახელმწიფოებრიობის განცდა. კონსტიტუციამ კი შეძლო განცალკევებული, ჭრელი კოლონიური საზოგადოებებიდან ერთიანი ამერიკელი ერი ჩამოეყალიბებინა. ამერიკა, როგორც სახელმწიფო, ქალღმშვენი, მისი სული და გული კონსტიტუციაა, რომელშიც ამერიკული სახელმწიფოებრიობის იდეაა განსხვავებული. ამ უნიკალური დოკუმენტის დამსახურებით ვირჯინიელი, ჯორჯიელი, კაროლინელი თუ პენსილვანიელი საკუთარ თავს უკვე ამერიკელად მიიჩნევდა.

კეპ-კოდის ყურე ძველ რუკაზე

კეპ-კოდის ყურის ფოტო თანამგზავრიდან

კოლონიები

პოლიტიკური კულტურით

XVII-XVIII საუკუნეების დოკუმენტებში, რომლებიც ინგლისის ამერიკულ კოლონიებში პოლიტიკურ სტრუქტურას აყალიბებდნენ, უკვე არის პოლიტიკური ერთობის დაფუძნებისა და მოწყობის წმინდად ამერიკული მიდგომა. ამ ეპოქაში ინგლისურენოვანი საზოგადოება პოლიტიკური შეთანხმების აღსანიშნავად ათულობით ტერმინს გამოიყენებდა. მათ შორის აღსანიშნავია სამოქალაქო შეთანხმება (compact), ფორმალური შეთანხმება (covenant) და შეთანხმება (contract).

სამოქალაქო შეთანხმებას (compact) ჰქონდა კანონის ძალა, მაგრამ ყოველთვის არ ჰქონდა კანონის სტატუსი. ეს იყო პოლიტიკური შეთანხმების ისეთი ტიპი, რომელიც მთელ საზოგადოებაზე ან საზოგადოებათა შორის ურთიერთობაზე მოქმედებდა. თავად ინგლისური სიტყვა compact-ი ნაწილების შეერთებას, კომპონენტების ერთ მთელად გაერთიანებას გულისხმობს. ამდენად, სამოქალაქო შეთანხმების შედეგად იქმნებოდა მოქალაქეთა ერთობა ან რამდენიმე საზოგადოების გაერთიანება.

ფორმალური შეთანხმება (covenant) ორი სხვადასხვა ტიპის პოლიტიკურ შეთანხმებას გულისხმობდა, რომელთა შედეგად იყო მოქალაქეთა ერთობის შექმნა. განსხვავებათა მიუხედავად, ორივე ტიპის ფორმალური შეთანხმების მნიშვნელობები ერთ წერტილში იკვეთებოდა. ერთ შემთხვევაში (საერთო ფორ-

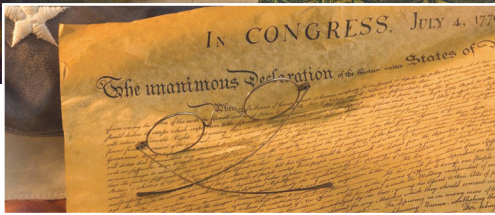
მალური ხელშეკრულება) ლეგალურ ძალას შეთანხმება მხოლოდ მაშინ იღებდა, როცა მას შესაბამისი წესით უმაღლესი ხელისუფალი — მეფე ამოწმებდა. რელიგიური ფორმალური შეთანხმებისას კი შეთანხმების აქტის მოწმედ ღმერთი სახელდებოდა. პრაქტიკულად, ეს იყო ფიცის დადება. ამ დროს პოლიტიკური ერთობის შექმნა და მოქალაქეთა შორის ვალდებულებების გადანაწილება ეფუძნებოდა არა შეთანხმებას, არამედ ფიცს. როგორც ვხედავთ, ორივე შემთხვევაში დოკუმენტის ლეგალურ სტატუსს უმაღლესი ინსტანცია (მონარქი ან ღმერთი) განსაზღვრავდა.

კონტრაქტი — კონკრეტული საკითხის ირგვლივ მოქალაქეთა ურთიერთვალდებულებებზე შეთანხმება (მაგალითად, კომერციული შეთანხმება). კონტრაქტი ვალდებულებათა კონკრეტულ რაოდენობას მოიცავდა და ამ ტიპის შეთანხმებაში მონაწილე მხარეთა რაოდენობაც შეზღუდული იყო. კონტრაქტს კანონის სტატუსი არ ეძლეოდა, თუმცა მას კანონის ძალა ჰქონდა. კონტრაქტის საფუძველზე არ ყალიბდებოდა მოქალაქეთა ერთობა.

ამგვარად, XVII-XVIII საუკუნეებში საზოგადოების პოლიტიკურ ერთობად ჩამოყალიბების საფუძველს ამერიკულ კოლონიებში წარმოადგენდა პოლიტიკური შეთანხმება, რომლის დადების აუცილებელი წინაპირობა იყო კოლონიის მცხოვრებთა მკაფიოდ და ნათლად აღწერილი ურთიერთვალდებულებები. საკუთრივ ტერმინი „კონსტიტუცია“

ინგლისელთა ახალშენი ამერიკაში

▲ ამერიკის დამოუკიდებლობის დეკლარაციის გამოცხადება (1776 წლის 4 ივლისი)

▲ დამოუკიდებლობის დეკლარაცია

კოლონიური პერიოდის არაერთ დოკუმენტში გვხვდება, მაგრამ იმხანად ის მთლიანად დოკუმენტს არ ეწოდებოდა. კონსტიტუცია (Constitution) აღნიშნავდა „ქმედებას დადგენილების მიხედვით“ და გულისხმობდა რამე გადაწყვეტილებისთვის ლეგალური ფორმისა და სტატუსის მინიჭებას, უმაღლესი საერო ან საეკლესიო ხელისუფლების ჩამოყალიბებას. ანუ ის გულისხმობდა საერო ან საეკლესიო ინსტიტუტის შექმნას, ლეგალურის სტატუსის მინიჭებას, ორგანიზაციის ფორმის აღწერას, განსაზღვრავდა სუვერენიტეტსა და ხელისუფლების საზღვრებს, აღწერდა ფუნდამენტურ პრინციპებს.

ღმერთია-მოწმე?!

ამერიკული კონსტიტუციონალიზმის ერთ-ერთი პირველი ჩანასახია 1630 წლის 30 ივლისს მიღებული შეთანხმება ჩარზლ-ტაუნ-ბოსტონის ეკლესიის დაფუძნების შესახებ. ეს დოკუმენტი კონსტიტუციონალიზმის 5 ელემენტს მოიცავს: პირველ რიგში, ღმერთი დასახელებულია შეთანხმების

მოწმედ, რაც დოკუმენტს ლეგალურ სტატუსს ანიჭებს; ტექსტში აღწერილია პოლიტიკური შეთანხმების აუცილებლობის მიზეზები; შეთანხმების შედეგად იქმნება მოქალაქეთა ერთობა, მიკროგაგებით — „ერი“, „ჩვენ“, ამ დოკუმენტზე ხელმოწერნი...“; იქმნება ეკლესია; აღწერილია ცხოვრების წესი, რომელიც დაწესდება დოკუმენტის ხელისმოწერის შედეგად. პოლიტიკური შეთანხმების ამ ტიპის ფორმა გაერცვლებული იყო როგორც ახალი ინგლისის, ასევე ცენტრალურ და სამხრეთ კოლონიებში.

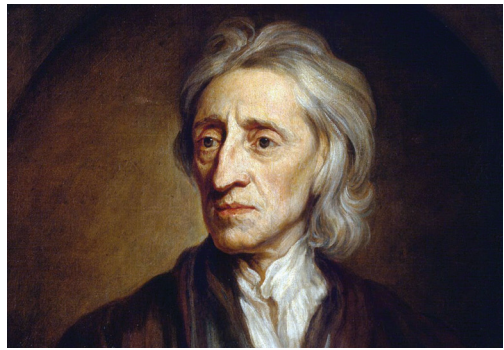
კოლონიურ პერიოდში შეინიშნებოდა რელიგიური ფორმალური შეთანხმების გარდაქმნა საერო ფორმალურ შეთანხმებად. ამის ერთ-ერთი პირველი და ყველაზე მნიშვნელოვანი მაგალითია 1620 წლის 11 ნოემბერს მიღებული „მეიფლაუერის შეთანხმება“. ეს დოკუმენტი არსით კლასიკური ფორმალური შეთანხმებაა (covenant): ღმერთი დასახელებულია შეთანხმების მოწმედ, ასევე დასახელებულია და ახსნილია დოკუმენტზე ხელისმოწერთა მოტივაცია, მიზეზები, მის

საფუძველზე იქმნება მოქალაქეთა ერთობა („ერი“), აღწერილია სასურველი ცხოვრების წესი, მაგრამ, რაც საყურადღებოა, ეკლესიის ნაცვლად, სამოქალაქო პოლიტიკური სტრუქტურა იქმნება. სწორედ ეს მეტყველებს სეკულარიზაციის პირველ ეტაპზე, რელიგიური არსის ფორმალური შეთანხმება ნელ-ნელა გარდაიქმნება საერო ფორმალურ შეთანხმებად.

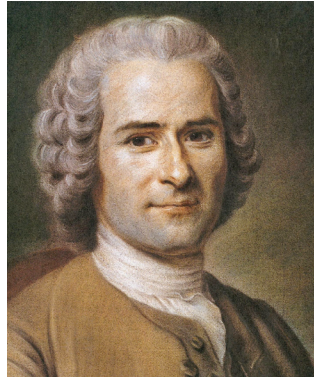
თავისი მნიშვნელობის მიუხედავად, „მეიფლუერის შეთანხმებას“ აკლია ერთი ელემენტი, რომლის გარეშეც მას პირველ საკონსტიტუციო დოკუმენტს ვერ ვუწოდებთ: მასში არ არის მოცემული იმ ინსტიტუტთა აღწერა, რომელთა მეშვეობით აღსრულება მიღებული კოლექტიური გადაწყვეტილებები. ამგვარი ტიპის პირველი დოკუმენტი გახდა 1636 წლის 15 ნოემბერს პლიმუთის კოლონიაში მიღებული „პილიგრიმების კანონთა კოდექსი“. მასში, ფორმალური შეთანხმების ყველა ელემენტთან ერთად, ჩნდება კონკრეტული პოლიტიკური ინსტიტუტის დეტალური აღწერა, რაც ამ დოკუმენტს თანამედროვე ტიპის კონსტიტუციად აქცევს. იმავეს თქმა შეიძლება 1639 წელს კონექტიკუტის კოლონიაში მიღებული „კონექტიკუტის ფუნდამენტურ კანონებზე“.

რამდენიმე ათწლეულის განმავლობაში, ერთმანეთისგან იზოლირებული კოლონიების საზოგადოებები ავითარებდნენ კონსტიტუციის, როგორც ერთიანი დოკუმენტის იდეას, რასაც თან ახლდა რელიგიური ელფერის შეთანხმებათა გარდაქმნა სეკულარულ პრინციპზე დაფუძნებულ შეთანხმებებად. ეს დოკუმენტები აღარ შეიცავდნენ ერთ მთავარ დეტალს — შეთანხმების გაფორმებისას აღარ ხდებოდა ღმერთის, როგორც უზენაესი ინსტანციის დამოწმება. ეს ნიუანსი გარდატეხი იყო ამერიკული კონსტიტუციონალიზმის ისტორიაში — მომწიფდა სახალხო სუვერენიტეტისა და სეკულარული კონსტიტუციის იდეა, სადაც ერთმანეთისგან გამიჯნული იქნებოდა საერო და სასულიერო კომპონენტები.

ამ ტიპის პირველ სეკულარულ სამოქალაქო შეთანხმებად იქცა 1637 წლის 20 აგვისტოს როდ აილენდის კოლონიაში მიღებული დოკუმენტი „პროვიდენსის შეთანხმება“. პირველად კოლონიური პერიოდის ისტორიაში, შეთანხმების მთელი ძალა დაეფუძნა ხალხის ნებას ღმერთის დამოწმების გარეშე.

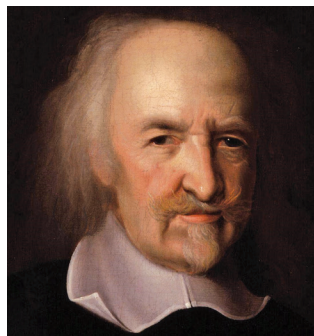
ინგლისელი ფილოსოფოსი და განმანათლებელი (1632-1704) ჯონ ლოკი

ფრანგი განმანათლებელი ჟან-ჟაკ რუსო (1712-1778)

შარლ ლუი მონტესკიე (1689-1755), ფრანგი განმანათლებელი

თომას პობსი (1588-1679), ინგლისელი ფილოსოფოსი

პურიტანელები ამერიკაში

სწორედ ხალხი ქმნიდა უმაღლეს ინსტანციას — სამოქალაქო ხელისუფლებას. ეს გახლავთ სახალხო სუვერენიტეტის პირველი მკაფიო გამოხატულება ახალი სამყაროს პოლიტიკურ დოკუმენტებში. ამის შემდეგ კოლონიებში მიღებულ პოლიტიკურ დოკუმენტებში სულ უფრო მეტ ადგილს იკავებს შეთანხმების შედეგად დაფუძნებული პოლიტიკური ინსტიტუტის აღწერა. მეტიც, ეს კომპონენტი დოკუმენტის ძირითადი ნაწილი ხდება, რაც უკვე იძლევა საშუალებას, მთლიანად დოკუმენტს ვუწოდოთ კონსტიტუცია.

ადრეული კონსტიტუციები, არსებითად, სამოქალაქო შეთანხმებებია (Compact), სადაც პოლიტიკურ ინსტიტუტთა აღწერა იმდენად მოცულობითი ხდება, რომ მთელი დოკუმენტი იქცევა კონსტიტუციად.

ამგვარად, ამერიკის სახელმწიფოებრიობის ქვაკუთხედი მაღალი მოქალაქეობრივი შეგნებაა და ამ ქვეყნის სამოქალაქო და მორალური ღირებულებები კოლონიური პერიოდიდან ყალიბდებოდა. კოლონიებში მიღებული პოლიტიკური დოკუმენტები, კონსტიტუციები ამერიკული თვითშეგნების ყველაზე მნიშვნელოვან მახასიათებელს — რესპუბლიკურ მისწრაფებებს გამოხატავ-

და. 1775 წელს დაწყებული რევოლუციური ომი, რომელსაც ჯორჯ ვაშინგტონი ჩაუდგა სათავეში, თავისი არსით საკმარის კონსერვატიულ რევოლუციას წარმოადგენდა, რომლის მიზანიც იყო კოლონიებში უკვე არსებული პოლიტიკური ინსტიტუტების შენარჩუნება, გაძლიერება და შეკავშირება. განცალკევებული და დეცენტრალიზებული, ეთნიკურად და რელიგიურად მრავალფეროვანი საზოგადოების ერთ ახალ ერად შედუღება და დაფუძნა პოლიტიკური შეთანხმების კულტურას, რომელიც ანგლოსაქსური სამართლის ტრადიციებით საზრდოობდა. სწორედ აქ იგრძნობოდა ამერიკული ნაციის სამოქალაქო იდეის მაჯისცემა, ნებისმიერი გადაწყვეტილება მოქალაქეთა შორის ცივილიზებულ შეთანხმებას ეფუძნებოდა, როცა ადამიანები წინასწარ თანხმდებოდნენ იმ ვალდებულებებსა და უფლებებზე, რომელთაც უკვე ხელმოწერილი დოკუმენტი დააკისრებდათ. კოლონიებში წინ გადადგმული ნაბიჯი იყო რელიგიური და საერო ინსტიტუტების გამიჯვნაც.

ამერიკულ საზოგადოებაში კანონმორჩილი მოქალაქის ფენომენი ყალიბდებოდა ადრეული კონსტიტუციების, პოლიტიკური დოკუმენტებისა და შეთანხმებების მიღებით. კონსტიტუციის დაცვისა და მისდამი მორჩილების პრინციპი აშშ-ში ადრეულ წლებშივე დადასტურდა.

ჯორჯ ვაშინგტონი, როგორც პრეზიდენტი, კანონმორჩილი მოქალაქის მაგალითი და აშშ-ის კონსტიტუციის აღსრულების გარანტი იყო. კოლონიური პერიოდის საკონსტიტუციო ტრადიციაზე დაყრდნობით, 1787 წლის კონსტიტუციურ კონვენტზე დამფუძნებელმა მამებმა შეძლეს ისტორიული დოკუმენტის — ამერიკის შეერთებული შტატების კონსტიტუციის მიღება. მართალია, ის ერთი შეხედვით მცირე დროში შეიქმნა და კოლონიური წარსულის ორსაუკუნოვან გამოცდილებას ასახავდა, მაგრამ სინამდვილეში მასში გამოხატული იდეებისა და დებულებების გეოგრაფიული თუ ქრონოლოგიური დიაპაზონი გაცილებით დიდია. კონსტიტუცია, ანგლოსაქსური საძირკვლის გარდა, სხვადასხვა ერების მდიდარ ინტელექტუალურ გამოცდილებას აერთიანებს, უპირველესად კი ინგლისელი, შოტლანდიელი თუ ფრანგი განმანათლებლების იდეებს. ამერიკული კონსტიტუციონალიზმი ანტიკური რომის რესპუბლიკური იდეებითა და გამოცდილებითაც კი საზრდოობდა.

პოლიტიკური შეთანხმების კულტურა ამერიკაში, არსებითად, მოქალაქეთა შორის კონსენსუსს გულისხმობდა. შეთანხმების შედგად, განსხვავებული შეხედულებები ყველასთვის მისაღებ ფორმულირებებში იყრიდა თავს და ასეთ შემთხვევაში იმარჯვებდა სალი აზრი, კომპრომისზე დაფუძნებული ზომიერი, დაბალანსებული გადაწყვეტილება.

მოამზადა მიხეილ ბარნოვა

ბენჯამინ ფრანკლინი, თომას ჯეფერსონი და ჯონ ადამსი დამოუკიდებლობის დეკლარაციაზე მუშაობისას

პილიგრიმთა მონუმენტის ნაწილი „მეიფლაუერის შეთანხმების ბარელიეფი“, ქალაქი პროვინსთაუნი, მასაჩუსეტსის შტატი. მშენებლობას საფუძველი ჩაუყარა პრეზიდენტმა თეოდორ რუზველტმა 1907 წ.

ესტებან ვოლკოვი, ლევ ტროცკის ზვილიზვილი:

პაპარემზე თავდასხმის ერთადერთი მოწმე პარ

ესტებან ვოლკოვი, ლევ ტროცკის შვილიშვილი, 91 წლისაა. ის ერთადერთი ცოცხლად დარჩენილი ადამიანია ტროცკების ოჯახიდან. პაპამისი 1917 წლის ოქტომბრის რევოლუციის ერთ-ერთი ბელადი იყო. თავად ესტებანი მექსიკაში ცხოვრობს და სრულიად ემიგრაცია რუსეთს: „რამდენიმე რუსი ნაცნობი კი მყავს, მაგრამ დიდად კეთილგანწყობილი არ ვარ ჩემი ყოფილი სამშობლოსადმი. ჩემი სამშობლო მექსიკაა, სადაც თავს კარგად ვგრძნობ. ახლა მე თავს არა რუსად, არამედ უფრო უკრაინელად ვგრძნობდი“, — აცხადებს იგი.

მართალია, შვილიშვილი პაპის შეფასებისას ობიექტური ვერ იქნება, მაგრამ მისი მოგონებები მკითხველისთვის ვფიქრობთ, მაინც საინტერესოა. გთავაზობთ ინტერვიუს, რომელიც პოლონურ პრესაში გამოქვეყნდა.

— მისტერ ესტებან, ბოლოს როდის იყავით რუსეთში?

— რუსეთში გორბაჩოვის მმართველობის დროს ვიყავი, თუმცა მხოლოდ ხუთი დღით. ჩემი დის მოსანახულებლად ჩავდი. მასთან ბავშვობის შემდეგ არავითარი კონტაქტი არ მქონია. ისიც არ ვიცოდი, თუ ცოცხალი იყო. ჩემი ნაცნობი ფრანგი ისტორიკოსი გაეცნო მოსკოვში და დაუყოვნებლივ ტელეფონით მაცნობა. უკვე კიბოთი იყო დაავადებული. ტკივილგამაყუჩებელს იღებდა. მაშინვე ვიზა მომცეს და მასთან გავეფრინდი. პრობლემა ის გახდა, რომ მე რუსულად ვერ ვსაუბრობ, მან

ნატალია სედოვა, ესტებან (სევა) ვოლკოვი და ლევ ტროცკი (1939 წ.)

კი სხვა ენა, ინგლისური, ესპანური ან ფრანგული, რომლებსაც მე ვფლობ, არ იცოდა. საბედნიეროდ, გამოჩნდნენ ახლობლები, რომლებიც გვითარგმნიდნენ.

— გაინტერესებთ და თვალს ადევნებთ იმას, რაც რუსეთში ხდება?

— დიახ, ვკითხულობ გაზეთებს, ინფორმაციას ინტერნეტში ვეძებ, ტელევიზორს ვუყურებ. როცა იქ ბოლოს ვიყავი, შიშისა და თვალთვალის ატმოსფერო ვიგრძენი. რუსეთში ვიხილე ის, რასაც პაპაჩემი წინასწარმეტყველებდა — სტალინის ბიუროკრატიული რეჟიმი კაპიტალიზმში შეცვალა, თუმცა პუტინი იმავე ენით ლაპარაკობს, რომლითაც სტალინი ლაპარაკობდა. თუნდაც ის ნახეთ, რაც დღეს უკრაინაში ხდება. პუტინი ყოველგვარი ახალი იდეის წინააღმდეგია, ტროცკის კვლავაც რუსეთის მოღალატეს უწოდებს.

— ხშირად ჰყვებით თქვენს ისტორიას?

— ადრე ბევრ მოსაწყვეს ვიღებდი კონფერენციებიდან და კონგრესებიდან. ახლა მიჭირს შორ გზებზე სიარული. ბოლო ხანებში ესპანეთის ქალაქ მერიდაში ვიყავი სტუდენტებთან შესახვედრად, პაპაჩეშე ვუამბე: მართალია, პოლიტიკა არასდროს მიზიდავდა, მაგრამ ჩემს მოვალეობად მივიჩნევ, სიმართლე ვილაპარაკო იმაზე, რაც მოხდა.

— თქვენ იალტაში დაიბადეთ...

— დიახ. პაპაჩეშმა ორჯერ იქორწინა. მისი პირველი ცოლი იყო ალექსანდრა სოკოლოვსკაია, რომელმაც სხვათა შორის, პაპა მარქსიზმს აზიარა. მასთან ერთად გადაასახლეს ციმბირში, საიდანაც ის საფრანგეთში გაიქცა. ორი ქალიშვილი ჰყავდათ: ზინაიდა და ნინა. დედაჩემი ზინაიდაც ასევე ორჯერ გათხოვდა. პირველ ქმართან ჩემი უფროსი და ეყოლა, ხოლო შემდეგ გაჰყვა პროფესორ ვოლკოვს. მე ამ მეორე ქორწინების ნაყოფი ვარ.

1926 წელს იალტაში დავიბადე, სადაც დედაჩემი იმყოფებოდა, ხოლო შემდეგ მოსკოვში გავიზარდე. როცა მამაჩემი გადაასახლეს, ორი წლის ვიყავი.

დედაჩემი თავისი ავადმყოფი დის მოვლა-პატრონობის დროს თვითონაც ჭლექით დაეადდა და სამკურნალოდ საზღვარგარეთ წასვლა ითხოვა. წლების შემდეგ გავიგე, რომ სტალინმა მხოლოდ ერთი შვილის წაყვანის უფლება მისცა. ეს ბედნიერი მე აღმოჩნდი. ჩემი და რუსეთში, თავის მამასთან ერთად დარჩა.

1931 წელს დედასთან ერთად თურქეთში, კუნძულ პრინკიპოზე (კუნძული ბიუიუკა-

და) გავემგზავრეთ. პაპაჩემი იქ თავის მეორე ცოლთან, ნატალია სედოვასთან ერთად, ემიგრაციაში იმყოფებოდა. ეს უკანასკნელიც პოლიტიკით იყო დაინტერესებული. პირველად მაშინ ვნახე პაპა. თითქმის ორ წელიწადს მათ დაქირავებულ ბინაში ვცხოვრობდი. ამ ხნის განმავლობაში დედაჩემი ბერლინში მკურნალობდა.

— პაპათქვენი რუსეთის ოქტომბრის რევოლუციის ერთ-ერთი ბელადი იყო. ლენინის სიკვდილის შემდეგ სტალინთან ჰქონდა კონფლიქტი. მათი კამათის საგანი, სხვათა შორის, საბჭოთა კავშირში სულ უფრო და უფრო მზარდი ბიუროკრატია იყო. იგი კომპარტიიდან გარიცხეს და 1929 წელს რუსეთიდანაც გადასახლეს „კონტრრევოლუციური საქმიანობისთვის“. მალე რუსეთის მოქალაქეობაც ჩამოართვეს. თავიდან მხოლოდ თურქეთი დათანხმდა მის მიღებას.

— სტალინი ფიქრობდა, რომ პაპაჩემის რუსეთიდან გაგდებით მას პოლიტიკური ცხოვრებიდან გარიყავდა. მაგრამ პაპაჩემი კვლავ განაგრძობდა ბრძოლას სოციალისტური იდეის გასამარჯვებლად. ცდილობდა XX საუკუნის ყველაზე დიდი რევოლუციის გადარჩენას, რადგან ხედავდა, რომ ის უკვე ტოტალიტარიზმისა და ბიუროკრატიაზაციის გზას დაადგა.

პაპა ბიუროკრატიის სასტიკი წინააღმდეგი იყო, ლენინიც ხედავდა მასში საფრთხეს. მიაჩნდა, რომ ფუნქციები მორიგეობით უნდა შეესრულებინათ, მოხელის ხელფასი მუშის ხელფასზე დიდი არ უნდა ყოფილიყო და მუ-

მარცხნიდან:
ზოსე
ესკუდერო
ანდრადე
(პოლიციის
გენერალური
ინსპექტორი),
ლევ ტროცკი,
ფრიდა კალო,
ჟან ჯან
პაიენოროტი
(მცველი)
და ანტონიო
ვილალობოსი
(მექსიკის
ლევ
ტროცკის
მუზეუმის
არქივიდან)

ლევ ტროცკი

შათა კლასის ხმა ყველასთვის გასაგები უნდა გაეხადათ. ძალაუფლებას უნდა ემორჩილა არა მხოლოდ ზევით, არამედ ქვევითაც.

სტალინიზმს არაფერი ჰქონდა საერთო სოციალიზმთან. ის უფრო ფაშიზმთან იყო ახლოს. სტალინი ზედმეტად ხმარობდა ტერმინებს „კომუნიზმი“, „სოციალიზმი“, რითაც კაპიტალისტურ ქვეყნებში ჭეშმარიტ სოციალიზმს სახელი გაუტეხა. იგი იფან გროზნის (იფანე მრისხანეს) ჰგავდა, თუცა მასზე გაცილებით უარესი იყო.

— **თქვენთვის ყველაზე უფრო რომელი პოლიტიკური სისტემაა მისაღები?**

— კაპიტალიზმი ექსპლუატაციას უწევს და ანადგურებს პლანეტას. სტალინიზმმა უღალატა რევოლუციას. მარქსიზმი კვლავ არსებობს, როგორც შესაძლებლობა და ტროცკიზმს დატოვა ის პოლიტიკური არსენალი, რომლის დახმარებითაც ახალი სამყაროსკენ გზას გავიკვლევთ.

— **რას გაიხსენებთ თურქეთში ცხოვრების წლებიდან?**

— თურქეთში 5 წლისა ჩავედი და რუსულად უკვე კარგად ვლაპარაკობდი. იქ თურქულ სკოლაში დაეიწყე სწავლა. პაპაჩემი ძალიან იყო დაკავებული მუშაობით და ჩვენ

მხოლოდ სადილობისას ვხვდებოდით. პაპა მუშაობდა წიგნებზე, რომლებმაც შემდგომ სახელი გაუთქვეს: „ჩემი ცხოვრება“ და „რუსეთის რევოლუციის ისტორია“.

1933 წელს ბერლინში ჩავედი და დედასთან რამდენიმე დღე გავატარე. ჩემი წამოსვლიდან მცირე ხნის შემდეგ მან თავი მოიკლა: დეპრესიამ მოუღო ბოლო. მისი სიკვდილი ვენაში გავიგე.

— **ავსტრია რატომ მიატოვეთ?**

— პაპაჩემი თვალს არ მაშორებდა. როდესაც ენგელბერტ დოლფუსი ავსტრიის კანცლერი გახდა და ავტორიტარული მეთოდით იწყო ქვეყნის მართვა, მივიჩნიეთ, რომ სჯობდა საფრანგეთში გადავსულიყავი. იქ ხუთ წელიწადს ბიძაჩემთან, ლევ სედოვთან ვცხოვრობდი (ლევ ტროცკისა და ნატალია სედოვას ვაჟი). ბიძაჩემი ძალიან დაკავებული იყო, რადგან პაპას მუშაობაში ეხმარებოდა, რომელმაც საფრანგეთში პოლიტიკური თავშესაფარი მიიღო.

— **პარიზის შემდეგ პაპათქვენი ნორვეგიაში, იქიდან კი მექსიკაში გადავიდა. მაშინ თქვენ პატარა იყავით, ხვდებოდით, რა ხდებოდა მის გარშემო?**

— რა თქმა უნდა, ვიცოდი, რომ სტალინი გვებრძოდა, რადგან იზოცებოდნენ ჩვენი ოჯახის ახლობელი ადამიანები. სულ შიმშილი ვიყავი. გვაცნობეს, რომ ჩვენი სახლის გვერდით ცხოვრობდა სტალინის ჯაშუში და გვაკვირდებოდა. ზოგჯერ, როდესაც მარტო ვიყავი, მეჩვენებოდა, რომ ვიღაც ცდილობდა სახლში შემოსვლას.

1938 წლის დასაწყისში ბიძაჩემი ლევ სედოვი შინ დაბრუნდა, თავს ცუდად გრძნობდა და რუსულ კლინიკას მიაკითხა. იქ ის ორი ოპერაციის შემდეგ გარდაიცვალა. ჩვენ ეჭვი შევიტანეთ, რომ მოწამლეს. მაშინ ჯერ არ ვიცოდით, რომ მარკ ზბოროვსკი, რომელიც ეტიენად გაგვეცნო, სტალინის ჯაშუში იყო, სწორედ მან წაიყვანა ბიძაჩემი რუსი ექიმის კლინიკაში. ამის შემდეგ გადავედით მექსიკაში.

იქ სრულიად სხვა სამყარო დამხვდა: გულდია ხალხი, მრავალფეროვნება, მზე მუდმივად. ადრე სკოლაში ბიჭები ცალკე დავდიოდით, გოგოები — ცალკე, ახლა ერთად ვიყავით. ჩვენი სახლი სულ ამერიკელებით იყო სავსე. ჩვენი ოჯახის დაცვა მათ ევალებოდათ.

— **რატომ?**

— დიეგო რივერა, ცნობილი მექსიკელი მხატვარი, პროფესორ ოქტავიო ფერნანდესთან, ასევე ტროცკისთან ერთად შეზღადასარო კარდენასს, ქვეყნის პრეზიდენტს და პაპაჩემისთვის პოლიტიკური დევნილის სტატუსი თხოვა. კარდენასი დათანხმდა, მაგრამ იმ პირობით, თუ ტროცკი მექსიკის პოლიტიკაში არ ჩაერეოდა. მისივე აზრით, უკეთესი იქნებოდა, თუ ტროცკის უცხოელე-ბი დაიცავდნენ.

— როგორ გაიხსენებდი ლევ ტროცკის სამუშაო დღეს?

— პაპას სახლთან ჰქონდა პატარა მე-ურნეობა, სადაც კურდღლებსა და ქათმებს უვლიდა. დილით 7 საათზე დგებოდა და მათთვის საჭმლის მომზადებას იწყებდა. ეს მისთვის სასიამოვნო იყო. მას ზომ სახლიდან მარტო, თან ფეხით გასვლა ეკრძალებოდა. ქალაქში მხოლოდ მანქანით გადაადგილდებოდა, რომელსაც დაცვით საესე სხვა მანქანა მიჰყვებოდა.

შემდეგ პაპა საუზმობდა, ყოველთვის უბრალო კერძებით. მერე მიდიოდა თავის სამუშაო ოთახში, სადაც თითქმის სადილობამდე რჩებოდა, ვინმეს ეკამათებოდა, კითხულობდა და წერდა. ნაშუადღევს ყველა ერთად ვსადილობდით. ზოგჯერ მასთან მეც ეკამათობდი.

— პოლიტიკასა და რუსეთის რევოლუცი-აზე?

— ამაზე არა. მე არა მხოლოდ მასთან, მის მდივანსა და მცველებთანაც კი აკრძალული მქონდა პოლიტიკაზე საუბარი. მთელი ჩვენი ოჯახი კონტროლდებოდა და პაპას ზედმეტი გართულებები არ სურდა.

— პაპათქვევს პირველად 1940 წელს და-ესხნენ თავს, ზომ ასეა?

— 1940 წელს მან და მისმა მეუღლემ შე-ნიშნეს, რომ მექსიკის კომპარტიის პრესაში, რომელიც კრემლის მიერ ფინანსდებოდა, მას-ზე თავდასხმა გაზშირდა. პაპამ ისიც კი თქვა, რომ ცოტაც და ჟურნალისტები რევოლუერს აიღებენ კალმის ნაცვლად ზელშიო. ამ წლის 24 მაისს დაესხნენ თავს. შუაღამეს. დავინახე ადამიანის სილუეტი, მაგრამ ვიფიქრე, ერთ-ერთი მცველია-მეთქი. შევცდი. მცირე ხანში სროლის ხმაც გაისმა. გვერდით ოთახში პაპა და მისი მეუღლე იწვნენ. ნატალია სწრაფი აღმოჩნდა და ქმარი საწოლიდან იატაკზე გა-დააგდო. ამასობაში ბომბიც ააფეთქეს. სას-წაულით გადაუურჩით სიკვდილს.

როგორც შემდეგ გამოირკვა, თავდამსხ-მელთა მიზანი იმ კარადების განადგურება იყო, რომელშიც ვარაუდობდნენ, რომ არქივი ინახებოდა. პაპას თქმით, ეს ბომბი სტალინმა გამოაგზავნა, რომელსაც მისი არქივი სჭირდე-ბოდა. როდესაც ოთახში ხანძარი აგუზგუზდა, ნატალია შეეცადა მის ჩაქრობას, რის გამოც ხელებიც დაიწვა.

დიეგო რივერა,
ლევ ტროცკი
და ანდრე
ბრეტონი
მექსიკაში,
1938 წ.

14 წლის ესტებანი ესაუბრება რეპორტიორს პაპამისზე პირველი თავდასხმის შემდეგ (1940 წლის 24 მაისი)

— მცველები ვერ შეეწინააღმდეგნენ?

— ვერა, რადგან მეტად კარგად დაგეგმილი ოპერაცია იყო. სახლის ახლოს მდგარ ევკალიპტზე ისე იყვნენ თავდამსხმელები მოკალათებული, რომელიმე მცველი თავისი ოთახიდან გამოვიდოდა თუ არა, სიცოცხლეს მოუსწრაფებდნენ. სახლის კედლებსა თუ კარ-ფანჯრებს ორასამდე ტყვია ჰქონდა მოხვედრილი. მათ მხოლოდ მაშინ დატოვეს სამალავები, როცა მიიჩნიეს, რომ პაპაჩემი ცოცხალი აღარ იყო. ჩქარობდნენ, პოლიციას არ მოესწრო.

ოცამდე თავდამსხმელი იყო. შემდეგ ყველა მათგანი პოლიციამ დააკავა. კომპარტიის წევრები აღმოჩნდნენ. მათ კალატოზი დევიდ სიკუერესი, სტალინის ჯაშუში ხელმძღვანელობდა. პაპაჩემის ლიკვიდაციის თაობაზე ბრძანება მოსკოვიდან ჰქონდათ მიღებული.

ამ თავდასხმის შემდეგ ახალგაზრდა ამერიკელი, რომელსაც იმ დამით სახლისთვის უნდა ედარაჯა, გაქრა. ფანი იანოვიჩმა, პაპაჩემის რუსმა მდივანმა შემდგომ თქვა, რომ სულ კითხულობდა, ტროცკი სტალინის ბიოგრაფიის წერას როდის დაასრულებსო.

ეს წიგნი პაპას აშშ-ში შეუკვეთა გამომცემლობამ. პაპა ამ თემით დიდად დაინტერესებული არ ყოფილა, მაგრამ კარგ ჰონორარს დაჰპირდნენ და რადგან ეკონომიკურად გვიჭირდა, დათანხმდა. წერდა ნაწილობრივ საკუთარი გამოცდილების საფუძველზე და ნა-

წილობრივ სხვა წიგნების წაკითხვის შემდეგ. ნაბიჯ-ნაბიჯ აღადგენდა მოვლენებს.

— შემდგომ თავდასხმას თუ ელოდებოდით?

— პაპა მშვენიერად ხედებოდა, რომ თავდასხმას კიდევ მოუწყობდნენ. აშშ-ის კომპარტიამ, რომელიც მრავალრიცხოვანი იყო და საკმაოდ შეძლებულიც, ფული გამოყო იმ სახლის შესასყიდად, რომელშიც ვცხოვრობდით. სახლი გაგამაგრეთ კიდევ: ფანჯრები ნახევრად ჩაეჭოლეთ, ლითონის ბაღე გავუკეთეთ. პაპა ამ ყველაფერს სკეპტიკურად უყურებდა, რადგან თითქმის დარწმუნებული იყო, რომ სტალინი მეორედ ამ მეთოდით აღარ დაუპირებდა მოკვლას. მართალიც აღმოჩნდა.

— ამჯერად ვინ აღმოჩნდა თავდამსხმელი?

— ეს იყო რამონ მერკადერი, ესპანელი კომუნისტი და სტალინის აგენტი. ის ჩვენს ოჯახს დაუახლოვდა, შეიყვარა ასევე ტროცკის მიმდევარი ამერიკელი ქალბატონი სილვია აგელოფი, რომელიც პარიზში გაიცნო. ყველას ფრენკ ჯეკსონად ეცნობოდა.

სილვია კარგად იცნობდა პაპაჩემს, რადგან მისი და 1937 წელს მუშაობდა ცნობილი ამერიკელი ფილოსოფოსისა და პედაგოგის, ჯონ დიუისის კომისიაში. აქ შედიოდნენ სხვადასხვა ეროვნების ინტელექტუალები, თვით დიუისის თავმჯდომარეობით. მართალია, ამ უკანასკნელს პაპაჩემისგან სრულიად განსხვავებული შეხედულებები ჰქონდა, მაგრამ პატივისცემდა სიმართლეს და ამიტომ კომისიის ხელმძღვანელობას დათანხმდა. ამ კომისიას უნდა გამოეკვლია სტალინის ბრალდებები პაპაჩემის წინააღმდეგ, რომელიც მოსკოვში „ხალხის მტრების“ პროცესში გამოიყენეს. სხვათა შორის, სტალინი ტროცკის მასზე თავდასხმის ორგანიზებასაც აბრალებდა. პაპაჩემი ასაბუთებდა, რომ ეს ბრალდებები ყალბი იყო.

— რა შედეგო ტროცკის თავისი უდანაშაულობის დასასაბუთებლად მოეშველიებინა?

— მას თავის არქივში უამრავი მასალა ჰქონდა ამის თაობაზე. ამიტომ იყო, რომ თავდამსხმელებმა უპირველესად არქივის განადგურება დაიწყეს მიზნად. მისი დაწვა უნდოდათ. შემდგომში საარქივო მასალების გადასარჩენად ის ჰარვარდის უნივერსიტეტს მიეყიდეთ. დიდი ხნის განმავლობაში არქივის ნაწილი დახურული იყო, რადგან არ გვინდოდა, ვინმესთვის ჩირქი მოგვეცხო. ამ

საბუთებში უამრავი საინტერესო დოკუმენტი ინახება. მაგალითად, ცარიელი ქაღალდები ლენინის ხელმოწერით, რომლითაც მტკიცდება, როგორ ენდობოდა ლენინი ტროცკის. ასევე არის მრავალი საინტერესო წერილი. ამ არქივის საფუძველზე ჯონ დიუის კომისიამ დაასკვნა, რომ პაპაჩევი იმ საქმეთა ჩამდენი არ იყო, რასაც სტალინი აბრალებდა.

— **ლევ ტროცკი პირადად იცნობდა თავ-დამსხმელს?**

— რამონი მექსიკაში ჩასვლამდე დაუმეგობრდა ჩვენს მცველებს, პატიჟებდა რესტორანში, უძღვნიდა მცირე საჩუქრებს. თავს ისე გვჩვენებდა, როგორც კომერსანტი, ჟურნალისტი, რომელსაც პოლიტიკა არ აინტერესებდა. ზოგჯერ ჩვენს სახლშიც მოდიოდა და პაპა მას ბაღში ეპატიჟებოდა. როცა ცოლ-ქმარი როსმერები (ლევ ტროცკის თანამოაზრეები და მეგობრები, — ა.გ.) ჯერ კიდევ მექსიკაში იყვნენ, მან წაგვიყვანა ერთდღიან ექსკურსიაზე მექსიკის შტატ სალასარში და დაგვჩამარა ყველაზე მაღალი მთის დალაშქერაში. მეტიც: როცა როსმერები ევროპაში ბრუნდებოდნენ, ვერაკრუსში ისინი რამონმა წაიყვანა, საიდანაც ევროპაში მიმავალ გემს გაჰყვნენ, ნატალიაც მათთან იყო.

პაპაჩემს ეს ყველაფერი ესმოდა, ამიტომ როცა რამონმა თავისი წერილის წაკითხვა სთხოვა, უარი ვერ უთხრა. თანაც ალბათ ფიქრობდა, რომ ორგანიზაციას კიდევ ერთი წევრით გაზრდიდა. ცხადია, რამონის თხოვნა უცნაურად გამოიყურებოდა, — ის ზომ ამბობდა, პოლიტიკა არ მაინტერესებს.

რამონმა პაპას კაბინეტში სთხოვა მიღება. პაპაჩემს ცოტა უცნაურად მოეჩვენა, რომ მაგიდას ისე მიუჯდა, ქუდიც არ მოუხდია. მისი სტატია პაპამ სუსტად მიიჩნია და რამდენიმე შენიშვნა მისცა. შეთანხმდნენ, რომ რამონი შესწორებულ ტექსტს კვლავ მოიტანდა წასაკითხავად. როცა ტროცკი ტექსტზე დაიხარა, რამონმა თავში წერაყინი ჩაარტყა. მკვლელობის იარაღი საწვიმარ ლაბადაში ჰქონია შენახული, რომლითაც მოვიდა. სტალინის ჯაშუშები ზომ შენიღბვის დიდოსტატები იყვნენ.

— **ლევ ტროცკის მკვლელობის დროს შინ იყო?**

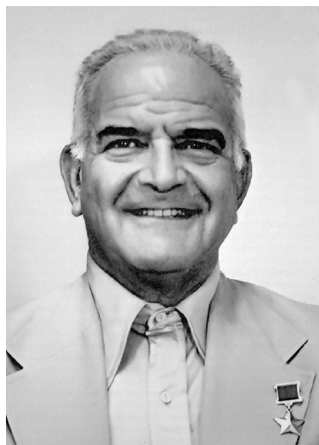
— ნაშუადღევს სკოლიდან დავბრუნდი და ჩვენს სახლთან ჩოჩქოლი შორიდან შევნიშნე. კარები ღია იყო, გარეთ პოლიციელები იდ-

ცვილის ფიგურებში გამოსახული ლევ ტროცკის და რამონ მერკადერის 1940 წლის 20 აგვისტოს შეხვედრა

რამონ მერკადერი დაკავების შემდეგ

ზაიმე რამონ მერკადერ დელ რიო ერნანდესი 1960 წელს გათავისუფლეს, ის მოსკოვში გადავიდა საცხოვრებლად და საბჭოთა კავშირის გმირის წოდებაც მიიღო

მექსიკელი პოლიციელები მერკადერის მიერ ტროცკის მკვლელობისას გამოყენებული მთაშველელთა წერაყინით

ტროცკი სასიკვდილო სარეცელზე

ესტებან ვოლკოვი

მაგიადა, რომელთანაც ტროცკის თავში ჩაარტყეს

გნენ. გამიკვირდა. გულმა ცუდი მიგრძნო. ბაღში შევედი და ჰაროლდ რობინსს, ჩვენს ერთ-ერთ მცველს, შევხვდი. დაღლილი იყო. მარჯვენა ხელში რევოლვერი ეჭირა. რა მოხდა? — ვკითხე. ჯეკსონი! ჯეკსონი! — მხოლოდ ეს ამოიღულღლდა. სახლისკენ წავედი და დავინახე სახედასისხლიანებული მამაკაცი. ის უკვე კაცს კი არა, ვირთხას ჰგავდა.

ბიბლიოთეკაში შევედი და სამზარეულოს იატაკზე თავდასისხლიანებული პაპა დავინახე. ირგვლივ მცველები შემოხვეოდნენ. ნატალია თავზე ყინულს ადებდა. ჩემს დანახვაზე ამის თქმა შეძლო: ბავშვს ახლოს ნუ მოუშვებთ, მან ეს არ უნდა დაინახოს...

შემდეგ გავიგე, რაც მოხდა. როცა პაპას ნაჯახი ჩაარტყეს, მან გამყინავი ხმა ამოუშვა, რომელიც სახლში ყველამ გაიგონა. დაცვა მაშინვე მასთან გაჩნდა, ჯეკსონი გააკავეს და ცემა დაუწყეს. ერთმა მცველმა ისე დაარტყა, რომ ხელიც კი მოიტეხა. ნატალიაც მაშინვე ქმარს მივარდა. პაპამ ირგვლივ მყოფთ რამონზე მიუთითა და „ჯეკსონ“ წარმოთქვა. თანაც მცველებს სთხოვა: არ მოკლათ, მან უნდა ილაპარაკოსო. მართალიც გამოდგა, რადგან ჯეკსონისგან გავიგეთ, რომ ეს დაგულება სტალინმა მისცა. სხვა შემთხვევაში კი ეს ყველაფერი საიდუმლოდ დარჩებოდა და ვერ გავიგებდით, ვინ იყო მკვლელები სინამდვილეში. როცა მცველები რამონს სცემდნენ, ის მხოლოდ ვაი ღედას ყვიროდა და ამბობდა, რომ ამის გაკეთება აიძულეს. პაპა საავადმყოფოში წაიყვანეს, სადაც მეორე დღეს გარდაიცვალა.

**თარგმნა და მოამზადა
აპბროსი ბრიშვილი**

დასავლეთი საქართველო XV-XIX საუკუნეებში

ჩვენი მკითხველისთვის უკვე კარგად ნაცნობი სერიის, „ილუსტრირებული ისტორიის“ მორიგი, 28-ე ტომი დასავლეთ საქართველოს ეძღვნება საქართველოსთვის ურთულეს და უმძიმეს პერიოდში. წიგნის ავტორები არიან პროექტის ხელმძღვანელი, პროფესორი ჯაბა სამუშია და ისტორიკოსი სულხან კუპრაშვილი.

წიგნის შესავალში ვკითხულობთ: „XV საუკუნეში საქართველოში უმძიმესი საშინაო და საგარეო ვითარება სუფევდა. ამ საუკუნეში საბოლოოდ დასრულდა საქართველოს, როგორც ერთიანი ცენტრალიზებული სახელმწიფოს არსებობა. ქვეყანა რამდენიმე სამეფო-სამთავროდ დაიშალა. 1462 წლიდან საფუძველი ჩაეყარა ახალ ქართულ პოლიტიკურ ერთეულს – „იმერეთის სამეფოს“. XVI საუკუნის II ნახევარში იმერეთის სამეფო დასუსტდა. გურიელი და დადიანი თავიანთ სამთავროებს ისე განაგებდნენ, როგორც დამოუკიდებელი მონარქები. დასავლეთ საქართველო საშინელი შინაომების ასპარეზად გადაიქცა. მარტო XVII-XVIII საუკუნეების მიჯნაზე, 40 წლის განმავლობაში, იმერეთში თითქმის 20-ჯერ შეიცვალა სამეფო ხელი-

სუფლება. ამას გარდა, აღსანიშნავია, რომ იმერეთში გამეფებულ თუ ჩამოგდებულ მეფეთაგან მარტო ერთი გარდაიცვალა ბუნებრივი სიკვდილით. 1752 წელს იმერეთის ტახტი დაიკავა ალექსანდრე V-ის ვაჟმა, სოლომონ I-მა, რომელმაც მნიშვნელოვანი რეფორმები გაატარა. მისი პოლიტიკის გამგრძელებელი აღმოჩნდა სოლომონ II-ც. რუსეთის იმპერიის მიერ ქართლ-კახეთის დაპყრობის შემდეგ, იმპერიის პოლიტიკა დასავლეთ საქართველოს მიმართაც გააქტიურდა. 1804 წლის 25 აპრილს დაიდო „ელაზნაურის შეთანხმება“, მაგრამ ამან იმერეთს ვერ ააცილა რუსეთის აგრესია. 1810 წლის თებერვალში რუსულმა ჯარმა იმერეთი დაიკავა და ქართველი მეფის ხელისუფლება გააუქმა. იმერეთის სამეფოს დაპყრობის შემდეგ ჯერი დასავლეთ საქართ-

ხრისილის ბრძოლა

შოთა რუსთაველი, „ვეფხისტყაოსანი“. წიგნი შექმნილია სამეგრელოს მთავარ ლევან II დადიანის ინიციატივით 1646 წ. გადამწერი და მომხატველი: მამუკა თაგაქარაშვილი

ტყვეთა სყიდვა. მხატვარი ირაკლი ცაბაძე

ველოს სამთავროებზე მიდგა. XIX საუკუნეში რუსეთმა შეიერთა გურიის, სამეგრელოს, აფხაზეთისა და სვანეთის სამთავროები“.

ავტორები საინტერესოდ მოგვითხრობენ იმერეთის სამეფოზე ბაგრატ III-ის დროს; სიმონ I-ის ლაშქრობებზე დასავლეთ საქართველოში; ქართველ მეფე-მთავართა ერთობაზე; ლევან დადიანის გაძლიერებაზე; ძმათამკვლელ ბრძოლებზე; მრავალმეფიანობაზე იმერეთში; სოლომონ I-ის ბრძოლაზე ფეოდალურ პოზიციასთან; ზრესილის ბრძოლაზე; ბრძოლაზე ტყვეთა სყიდვის წინააღმდეგ; რუსეთ-თურქეთის 1767-1774 წლების ომსა და იმერეთზე; სოლომონ II-ზე; იმერეთის სამეფოს დაპყრობაზე რუსეთის მიერ; დასავლეთი საქართველოს სამთავროების გაუქმებაზე და სხვ.

როგორც პროექტის შემოქმედებითი კოლექტივი აღნიშნავს, თითოეულ ტომში ყოველი აღწერილი ამბავი, ეპიზოდი, დეტალი, უნიკალური სამუზეუმო ექსპონატი, ფოტო და ფრესკა დოკუმენტურ სიზუსტეს სძენს წარმოდგენილ მასალას. სერიისთვის სპეციალურად შედგა სამუზეუმო ექსპონატთა ნუსხა, რომელთა მოწოდებასაც უზრუნველყოფენ საქართველოს ეროვნული მუზეუმი, ხელოვნების

სასახლე, ეროვნული არქივი, პარლამენტის ეროვნული ბიბლიოთეკა, ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრი.

„ისტორიანი“

იმერეთის მეფის, ალექსანდრე III-ის ჯაჭვის პერანგი. XVII ს.

„შავი კატა“ მოუსელთებელთა ბანდა

მოსკოვი, 1951 წ.

საგჟოთა დამნაშავეობის ისტორიიდან

(დასაწყისი იხ. „ისტორიანი“ №73)

რამდენიმე დღის შემდეგ პურის მაღაზიას დაესხნენ თავს. ისევ დღისით. ბანდიტებმა ამჯერადაც უშიშროების მოწმობა გამოიყენეს. როცა გამყიდველები და მყიდველები მიხვდნენ, რაც ხდებოდა, უკვე გვიან იყო. ბანდიტებმა იარაღი იძრეს და ყველანი კედელთან მიაყენეს.

ყველა ბანდიტს ნიღაბი ეკეთა. გამონაკლისი მხოლოდ მაღალი, ქერა მამაკაცი გახლდათ, ტყავის ქურთუკით. მან მყიდველებს თავზიანად გაუღიმა:

— ნუ გეშინიათ! უბრალო ხალხს არ ვერჩით. თქვენი ფული არ გეჭირდება. მაღაზია კი სახელმწიფოსია და მის ფულს სრულად წავიღებთ.

გაოგნებული მყიდველები დუმდნენ. მოლარემ სპეციალურ ტომარაში ფულის სქელი დასტები ჩაალაგა. ამ დროს ერთ-ერთმა მყიდველმა შესძახა:

— იჟან, შენ ხარ?!

მაღალი, ქერა მამაკაცი მოულოდნელობისგან შეტბა, მყიდველს მიაჩერდა, შემდეგ რევოლვერი იძრო და ჩახმახს თითი გამოჰკრა.

ტყვეით განგმირული ქალი დაეცა.

ბანდიტებმა ნაძარცვი თანხა გაიტაცეს და გაუჩინარდნენ. კედელზე კი ნახშირით დახატული შავი კატა დარჩა.

ბანდიტიზმის წინააღმდეგ ბრძოლის განყოფილების უფროსი იგორ სკორინი მღელვარებას ძლივს იკავებდა. მაშ, ასე: მაღალ, ქერა მამაკაცს იჟანი ჰქვია და კრასნოგორსკიდანაა. ამაზე ის მიუთითებს, რომ მოკლულმა ტატიანა ლარიონოვამ იცნო. ლარიონოვა კი კრასნოგორსკელი იყო და მოსკოვში თავის დასთან ჩამოვიდა.

იჟანი ქურდულ სამყაროს არ განეკუთვნება, არის მოწინავე მუშა, აქტიური კომკავშირელი და სპორტსმენი. ლარიონოვამაც ამიტომ ვერ დამალა გოცება.

— კრასნოგორსკი... ამ ქალაქს განსაკუთრებული ყურადღება უნდა მიექცეს!

აუცილებელია სიფრთხილე. თუკი ბანდიტები მიხვდებიან, რომ МҮР-ი (მოსკოვის სისხლის სამართლის სამძებრო) მათით დაინტერესდა, ყველაფერი ჩაიშლება, სამხილს ვერ მოიპოვებენ; ლაპარაკი არც უფროსო-

ბასთან ღირს, რადგანაც გამომძიებლებს ანტისაბჭოთა პროპაგანდაში დასდებენ ბრალს.

სკორინსაც არაფერი გაუმხელია. უბრალოდ, კრასნოგორსკელ კოლეგებს დაუკავშირდა და სთხოვა, თუკი რამე უჩვეულოს შენიშნავთ, მაცნობეთო.

ქურდი და მილიციელი

კრასნოგორსკიდან შეტყობინება იგორ სკორინს 1952 წლის დეკემბერში მოუვიდა. ვინმე კოსტია ლუკოვა ლუდის გამყიდველს ასმანეთიანი გაუწოდა. ამ უკანასკნელს ხურდა არ აღმოაჩნდა. მაშინ ლუკოვა მთელი კასრი ლუდი იყიდა, ქუჩაში გამოაგორა და გამვლელ-გამომვლელს უფასოდ გაუმასპინძლდაო.

— ასეთი საქციელი სტალინური ეპოქისთვის გაუგონარი იყო, — წერს ცნობილი მწერალი ედუარდ ზრუცკი.

ლუკოვი კარგად შეესაბამებოდა სკორინის ჩამოთვლილ კრიტერიუმებს. იყო აქტივისტი-კომკავშირელი, მამამისი კრასნოგორსკის მილიციის რაიგანყოფილებაში მუშაობდა. კოსტია ლუკოვი თამაშობდა ჰოკეის ადგილობრივ სამოყვარულო გუნდშიც. სკორინს ეჭვი არ ეპარებოდა, რომ იგი ბანდის წევრი იყო.

დეტექტიურ რომანებში ხშირია შემთხვევები, როცა მილიციელი დახმარებისთვის ქურდს მიმართავს. სკორინიც ასე მოიქცა. სენკა, მეტსახელად „ტუზიკი“ МYP-ის საიდუმლო აგენტი გახლდათ. სკორინმა მას უბრძანა:

— წახვალ კრასნოგორსკში. ლუკინების ბინაში უჩუმრად შეიპარები და გაჩხრეკ! იცოდე, არაფრის წამოღება არ გაბედო, თორემ თავს წაგაცილი!

„ტუზიკმა“ ბრძანება შეასრულა. კრასნოგორსკში ჩავიდა, იქ თანამზრახველები მოძებნა, დაადგინა, რომ კოსტია ლუკოვი მოსკოვში გაემგზავრა, მისი დედ-მამა კი კინოში იყვნენ წასული. სენკაც ლუკოვების ბინაში შეიპარა და იქაურობა გულმოდგინედ გაჩხრიკა. კოსტიას ლოგინის ქვეშ უზარმაზარი ჩემოდანი იდო. ტუზიკმა გახსნა და ელდა ეცა: ჩემოდანი ფულით იყო სავსე.

მოსკოვში დაბრუნებულმა ტუზიკმა სკორინს ყველაფერი მოახსენა.

— ყოჩაღ! — სკორინმა მხარზე ხელი დაკრა და ასმანეთიანი აჩუქა.

საბჭოთა აქტივისტების ბანდა

ნიკიტა ხრუშჩოვი ამჯერად არ ყვიროდა. ის ჩურჩულით ლაპარაკობდა, ბოლოს და ბოლოს, ეს ბანდა რა გახდა, ამდენ ხანს რომ ვერაფერი მოუხერხეო.

— გთხოვ, გემუდარები, ეს წყევლები განადგურო...

— ნიკიტა სერგეევიჩ, კვალს მივაგენით.

— რაო?!

— სავარაუდოდ, ბანდის მეთაურს ივანი ჰქვია. ის მაღალი, ქერა მამაკაცია. ტყავის ქურთუკით. თამაშობს ჰოკეის...

— მისამართი ხომ არ დაგიდგენიათ? — იკითხა ხრუშჩოვმა.

— ჯერ არა, სამაგიეროდ ვიცით, რომ კრასნოგორსკში ცხოვრობს. დადგენილია ბანდის კიდევ ერთი წევრის ვინაობა.

— რაო?

— მისი გვარია კოსტია ლუკოვი, ცხოვრობს კრასნოგორსკში, არის აქტიური კომკავშირელი, სწავლობს მოსკოვის საავიაციო ინსტიტუტში. მამამისი კრასნოგორსკის მილიციის თანამშრომელია.

— დარწმუნებული ხარ, რომ ბანდის წევრია?

— დიახ.

— დამამტკიცებელი საბუთებიც გაქვს?

— რასაკვირველია!

— და შენ ამტკიცებ, რომ მილიციის თანამშრომლის გაჟი, აქტიური კომკავშირელი და საავიაციო ინსტიტუტის სტუდენტი — ბანდა „შავი კატის“ წევრია?!

— დიახ, ნიკიტა სერგეევიჩ.

ჩეკისტები

ბანდა „შავი კატა“ ნიკიტა ზრუშკოვს თავის ტყველად ექცა

— სხვა ბანდიტებზე რას მეტყვი?

— უნდა შევესწავლოთ ამ ლუკოვის უახლოეს მეგობართა წრე და ყველას ვინაობასაც დავადგენთ. ისინიც ლუკოვივით აქტიური კომკავშირელები და, სავარაუდოდ, მოწინავე მუშები არიან. ამას გარდა, ბანდის წევრები ყოფილი ფრონტელებიც არიან. ყველა ოპერაცია პროფესიულად არის დაგეგმილი.

— ანუ აპირებ, რომ ბანდიტები და მკვლელები კრასნოგორსკელ ომის მონაწილეებსა და კომკავშირულ აქტივისტებს შორის ეძებო?!

— დიახ, ნიკიტა სერგეევიჩ.

ზრუშკოვმა გესლიანად გაიცინა და დასძინა:

— ოღონდ იცოდე, ვინმე რომ ტყუილბერალოდ დაიჭირო, ვერ დაგიცავ. არც ის დაგავიწყდეს, რომ თუკი ორ, მაქსიმუმ სამ დღეში ბანდას ვერ აიყვან, ბანაკი არ აგცდება.

— ერთი კვირის ვადა მომეცით.

ბანდის წევრი ლუდის მთელი კასრით ხალხს გაუმასპინძლდა და თავი ამით გამოაშკარაჟა

— კეთილი, ერთი კვირა იყოს! გახსოვდეს, ეს შენი ბოლო შანსია!

ამთაშურის ამოცნობა

ამრიგად, ბანდის ერთი წევრის ვინაობა დადგინდა. სკორინი მღელვარებას ვერ მალავდა. ახლა აუცილებელი იყო ლუკოვისთვის გულდასმით ეთვალთვალათ, მისი უახლოესი მეგობრების წრე შეესწავლათ. გამოძიებული დარწმუნებული იყო, რომ ბანდის დანარჩენი წევრებიც იქ უნდა მოეძებნათ.

ლუკოვი ადგილობრივ პოკეის გუნდში თამაშობდა. მის მეგობრებს შორის აღმოჩნდა ამ გუნდის კაპიტანი, ვინმე ივან მითინი. როცა სკორინს მითინის სურათი მიუტანეს, კინაღამ შეჰყვირა: ფოტოდან მაღალი, ქერა მამაკაცი შემოსცქეროდა.

— ესეც ასე!

ფოტო დაზარალებულებს აჩვენეს. ბაბუამ და შვილიშვილმა მაშინვე ამოიცნეს კაცი, რომელიც მაღაზიის გაძარცვას ხელმძღვანელობდა. მეზუფეტემაც განაცხადა, დიახ, ეს სწორედ ის კაცია, რომელმაც სროლა ატყბა და ინსპექტორი ბირიუკოვი მოკლაო.

გაოგნებული ვლადიმირ არაპოვი, სკორინის მოადგილე, კრინტს ვერ ძრავდა. ლუკოვი აქტივისტი-კომკავშირელი და მოსკოვის პრესტიჟული საავიაციო ინსტიტუტის სტუდენტი იყო. მამამისი მილიციაში მუშაობდა. კოსტიას ყველა დადებითად ახასიათებდა — განათლე-

ბული, ზრდილობიანი ყმაწვილი, ფრიადოსანი სტუდენტი და აქტიური კომკავშირელი... ასეთი ბიჭი ბანდის წევრია?!

ივან მიტინი სამხედრო ქარხანაში მუშაობდა, მოწინავე მუშად ითვლებოდა და ქარხნის კომკავშირის კომიტეტის მდივანიც გახლდათ. შრომის წითელი დროშის ორდენზე იყო წარდგენილი.

სხვა ყმაწვილებიც კრასნოგორსკის ამ ქარხანაში მუშაობდნენ და ქარხნის ჰოკეის გუნდის წევრები იყვნენ, მიტინი ამ გუნდის კაპიტანი. ყველა ბანდიტი მოწინავე მუშა და აქტიური კომკავშირელი იყო.

— ავიყვანოთ? — ჩურჩულით იკითხა არაპოშმა.

— ჯერ არა! უნდა დაგვადგინოთ იმ ფრონტელთა ვინაობაც, რომლებიც ბანდის წევრები არიან.

ფრონტელი ფიგურები

კოსტია ლუკოვსა და ივან მიტინს შს სამინისტროსა და უშიშროების გაერთიანებული ჯგუფი უთვალთვალებდა. მალე საინტერესო ფაქტები დადგინდა.

მიტინი და მისი მეგობრები დაახლოებული იყვნენ ვინმე შმელიოვთან, რომელიც ასევე კრასნოგორსკის ქარხნის მოწინავე მუშად ითვლებოდა. საბუთების მიხედვით, შმელიოვი ომში მონაწილეობდა, იბრძოდა სტალინგრადთან, ბუდაპეშტთან. გამოჩენილი სიმამაცისთვის ორდენებითა და მედლებით იყო დაჯილდოებული. შემოწმებისას დადგინდა, რომ შმელიოვის ნამდვილი გვარი ბოლოტოვი იყო. ის ომში მართლაც მონაწილეობდა, თუმცა ომის შემდეგ გულაგში მოხვდა, იქიდან გაიქცა, ყალბი დოკუმენტები იშოვა და კრასნოგორსკშიც დამკვიდრდა.

ბოლოტოვის მეგობარი ვინმე სმაგი-

ნი, კრასნოგორსკის ქარხნის არასაუწყებო დაცვის უფროსის მოადგილე. საბუთებით, სმაგინიც მეორე მსოფლიო ომის ვეტერანი და ორდენოსანი გახლდათ. შემოწმებით კი დადგინდა, რომ მისი ნამდვილი გვარი იყო ალექსეევი, ომამდე ჟიტომირში ცხოვრობდა და იქაურ მილიციაში მუშაობდა. გერმანელთა უეცარი შეტევის გამო ევაკუაციაში წასვლა ვერ მოახერხა. ერთხანს ნათესავებთან იყო, 1942 წელს კი პარტიზანებს შეუერთდა. 1945 წელს ალექსეევი „სმერშმა“ (სამხედრო კონტრდაზვერვა) დააპატიმრა. მას ბრალი გერმანელებთან თანამშრომლობაში დასდეს და გულაგში უკრეს თავი. აქ ის შეხვდა და დაუმეგობრდა ბოლოტოვსა და ბანდის კიდევ ერთ წევრს, გარანინს. მათთან ერთად ბანაკიდან გაიქცა და მოსკოვამდე ჩამოაღწია. შემდეგ ყალბი საბუთები იშოვა და კრასნოგორსკში დამკვიდრდა. მაღალი, გამხდარი ალექსეევი ოდნავ იკუხებოდა, ამიტომაც ბანდაში მეტსახელად „კუზიანი“ (горбатый) შეარქვეს.

— ფილმში „შტეტდრის ადგილი უცნობია“ გორბატი გამოკვეთილი ბანდიტია. სინამდვილეში ის მილიციის ყოფილი თანამშრომელი გახლდათ, — წერს ედუარდ ხრუცკი.

კოლორიტულ ფიგურას წარმოადგენდა ბანდის კიდევ ერთი წევრი და ყოფილი ფრონტელი იური გარანინი. ის 1916 წელს კრასნოგორსკში დაიბადა. 14 წლისას მამა გარდაეცვალა. მალე დედა მეორედ გათხოვდა, ბიჭი დედასა და მამობილთან ერთად სიმფეროპოლში (ყირიმი) გადასახლდა. შემდგომში გარანინი მესაზღვრე ოფიცერი გახდა. როცა დასავლეთი უკრაინა სსრ კავშირს შეუერთდა, იქ გაგზავნეს და გერმანიასთან ომის დაწყების შემდეგ ოკუპირებულ ტერიტორიაზე აღმოჩნდა. ერთხანს თავს გლეხებთან აფარებდა. შემდეგ დმიტრი მედვედევის პარტიზანულ

„შვიკატის“
ბანდის
წევრები.
მარცხნივ
— ივან
მიტინი

ქალაქ კრასნოვოროკში (1950-იანი წლები)

რამს შეუერთდა. ომის შემდეგ გარანინი დააპატიმრეს. მიზეზი ოკუპირებულ ტერიტორიაზე თვითნებურად დარჩენა გახლდათ. ასე აღმოჩნდა გულაგში. ბანაკში გარანინს სისხლის სამართლის დამნაშავეები აუხიროდნენ. ატყდა ჩხუბი. ამ დროს მან ერთ-ერთს ყბა მოტყეხა, მეორეს კბილები ჩაულეწა, მესამეს დანა წაართვა და სახე დაუსერა. ამის გამო მას სასჯელი მოუმატეს და კოლიმაზე გაგზავნეს. აქ გაიცნო ბოლოტოვი და მასთან ერთად ბანაკიდან გაიქცა, ჩავიდა მოსკოვში

და იშოვა ყალბი საბუთები ვინმე ბონდარევის სახელზე. გარანინი მოსკოვში დამკვიდრდა. მუშაობდა ერთ-ერთ ქარხანაში, იყო პარტბიუროს წევრი.

გარანინის მკერდს სამამულო ომის პირელი ხარისხის ორდენი ამშვენებდა. სამსახურში კარგი რეპუტაცია ჰქონდა.

— ჯერ კიდევ ბანაკში გარანინს მელია შეარქვეს. ამჯობინებდა, მისთვის ფოქსი დაეძახათ. ინგლისურად მელა ზომ ფოქსია, — წერს ხრუცკი.

გამომიხვეტილი იგორ სკორინი

...ფოქსი ფილმის „შეხვედრის ადგილი უცნობია“ ერთ-ერთი პერსონაჟია. გასაგები მიზეზების გამო მისი ბიოგრაფია არ არის გაშიფრული. ეს იმ დროს შეუძლებელი იყო.

— ცენზორები გვეუბნებოდნენ, რომ ფოქსი თოთგვარდიელის შვილად გამოგვეყვანა. ჩვენ ამაზე უარი განვაცხადეთ. ფოქსიც ფოქსად დარჩა, — იგონებს გიორგი ვაინერი, ძმასთან, არკადი ვაინერთან ერთად რომან „გულმოწყალების ერას“ ავტორი.

ფილმში ფოქსი რესტორან „ასტორიაში“ აიყვანეს. სინამდვილე კი სრულიად განსხვავებული იყო. გარანინმა „კუდი“ შენიშნა და გაქცევა სცადა. სკორინმაც ბრძანა:

— დააკავეთ! თუ გაგვექცა, ყველაფერი ჩაიშლება.

ჩეკისტი, რომელიც მეჩხოვის ტანისამოსში იყო გამოწყობილი, ფოქსს წინ გადაედო. გაისმა სროლა. „მეჩხოვე“ დაეცა. გარანინმა მოსახვეში ღურთა თავი. კვლავ გაისმა სროლა. გარანინი კედელს აეკრა, ჩახმახს თითი გამოჰკრა.

— ძაღლებო, თქვენი დედა! — შეჰკივლა და ზედიზედ გაისროლა.

რამდენიმე ჩეკისტი დაეცა. გარანინი ადგილს მოსწყდა. ამ დროს სკორინმა გაისროლა. გარანინი დაეცა. ტყვია ბარძაყში მოხვდა.

— დაგვნებდი! — დაიყვირა სკორინმა, — უკვე ვეღარსად წაგვიხვალ, დაგვნებდი!

ფოქსმა გაიცინა და ჩახმახს თითი გამოჰკრა. ტყვიამ სკორინს ქუდი გადახადა. გარანინმა კვლავ გაისროლა და ერთი ჩეკისტი კიდევ დაეცა.

— ჩაკალით ეს წყეული! — დაიყვირა სკორინმა, — ჩაკალით, მაგისი დედა!

გაისმა ავტომატის ჯერი. გარანინს ტყვია მკერდში მოხვდა. მიუხედავად ამისა, უკანასკნელი ძალები მოიკრიბა და გაისროლა. ჩეკისტი, რომელსაც ავტომატი ეჭირა, დაეცა. გარანინმა ეს დაინახა. ამ დროს კვლავ გაისმა სროლა...

მინუს ორი ბანდიტი

სკორინი ღელავდა. გარანინმა გაქცევა სცადა. წინააღმდეგობის გაწევისას მოკლეს, თუმცა იოლად როდი დანებდა — ოთხი ჩეკისტი გამოასალმა სიცოცხლეს. ახლა ოპერაციაში სასწრაფოდ კორექტივები უნდა შეეტანათ. სკორინი ბანდიტების ფაქტზე აყვანას ვარაუდობდა, როცა შემნახველი სალაროს ან მაღაზიის გაძარცვას დააპირებდნენ. ახლა კი დაცდა უკვე აღარ შეიძლებოდა.

— ყველანი ღელეს უნდა აიყვანოთ, დაუყოვნებლივ!

სკორინი და არაპოვი კრასნოგორსკში გამგზავრნენ, რათა ოპერაციისთვის ადგილზე ზეღმდღვანელათ.

ბანდიტები იმავე ღელეს აიყვანეს. ფილმში МҮР-ის თანამშრომელი შარაპოვი ბანდაში დამკვიდრდა, რათა ისინი ზაფანგში შეეტყუებინა. სინამდვილეში კი გარანინის ჩაცხრილვის შემდეგ ჩეკისტმა ბანდის წევრებს შინ მიაკითხეს და ყველა აიყვანეს. ოპერაცია სწრაფად და პროფესიონალურად წარიმართა. ბანდიტები ამას არ მოელოდნენ და ვერანა-

გამომძიებელი
ვლადიმირ
არაპოვი
(მარჯვნივ)
ნიეთმტკიცების
— პისტოლეტ
TT-ს ამოღებისას

„შავი კატა“ პოპულარული სახელი გახდა და მის წევრობას ბევრი დამნაშავე იბრალებდა ტყუილად, განსაკუთრებით მოზარდები

ირი წინააღმდეგობის გაწევა ვერ მოასწრეს. სკორინის მონაცემებით, ბანდაში 15 კაცი იყო, ჩეკისტებმა კი 12 აიყვანეს.

— გარანინი დაიღუპა. დაპატიმრებულია 12 ბანდიტი, 2 გაგვექცა, — განაცხადა სკორინმა.

— ჩვენც გვაფორმოთ, რომ ბანდა 13 კაცისგან შედგებოდა. ერთი წინააღმდეგობის გაწევისას შემოგაკვდა, სხვები ავიყვანეთ, — არაპოვი წამით გაჩუმდა, — თუკი უფროსობამ შეიტყო, რომ ვიღაც გაგვექცა, შავი ღლე დაგვადგება.

უშიშროების თანამშრომლები, რომლებიც ბანდის აყვანაში მონაწილეობდნენ, დაეთანხმნენ. გულაგში მოხვედრა არავის არ სურდა.

სკორინმა დაპატიმრებული ბანდიტები პირადად დაკითხა. აინტერესებდა, რა ამოდრავებდათ ბანდის წევრებს და რატომ ხატავდნენ შავ კატას. ალექსეევმა (ყალბი საბუთებით — სმაგინმა) მიუგო:

— როცა მილიციის სკოლაში ვსწავლობდი, — НЭП-ის (ე.წ. ახალი ეკონომიკური პოლიტიკა 1921-1928 წლებში) დროინდელი დამნაშავეთა სამყაროს შესახებ ლექციებს გვიკითხავდნენ. მაშინ გავიგე, რომ არსებობდნენ ბანდები, რომლებიც უბრალო ხალხს არ ერჩოდნენ, მხოლოდ იმათ უსწორდებოდნენ,

ვინც ომის დროს ფული იშოვა. შავი კატა შურისძიების სიმბოლოა.

— ანუ თქვენ შურს იძიებდით?

— ღმერთია მოწამე, საბჭოთა წყობილები-სა გულწრფელად მჯეროდა, — ალექსეევმა ამოიოხრა, — როცა გერმანელები მოვიდნენ, ევაკუაციაში გამგზავრება ვერ მოვასწარი, მაგრამ არც გადარჩენაზე მიზრუნია! პარტიზანებს შევეერთდი. იცი, სიკვდილს რამდენჯერ ჩავხედე თვალებში? შემდეგ ჩვენები მოვიდნენ, დამიწყეს, აი შე ძაღლისშვილო, ოკუპირებულ ტერიტორიაზე რატომ დარჩი, გამოსაკვლევია, ვინ ხარ, იქნებ გერმანელების აგენტი ხარ! გესმის? მე, საბჭოთა პარტიზანს, რომელიც სიცოცხლეს სწირავდა, რა დამაბრალეს? არა, ამ ქვეყანაზე სამართალი არ არსებობს! ჰოდა, კოლიმაზე მიკრეს თავი, იქ ჩემნაირები იცი, რამდენია?

— და ამან გაგაბოროტათ?

— საკუთარ ტყავზე დავრწმუნდი, რა სახელმწიფოში ვცხოვრობთ. ჰოდა, ბანაკიდან გავიქცევი და იარაღი ავიღე.

„არარაობის აგზაოხი“

ივან მიტინს, ანუ მაღალ, ქერა მამაკაცს, სკორინი დიდხანს ესაუბრა. შემდგომში, არკადი ვაინერთან იგი იგონებდა, რომ ეს მართლაც საუბარი იყო და არა დაკითხვა. სკორინმა ოქმი დემონსტრაციულად დახურა, სიგარეტი ამოიღო, მიტინს წინ დაუდო:

— მოსწიე!

— გმადლობთ, არ ვეწვი!

— ჯანმრთელობას უფროთხილდები? — სკორინმა გაიცინა, — ვფიქრობ, ახლა ეს ზედმეტია!

— ვიცი, რომ დამხვრეტენ, — ყრუდ წარმოთქვა მიტინმა, — მაგრამ მაინც არც მოვწევ და არც დავლევ. ჯანსაღი ცხოვრებით ვცხოვრობდი და ასეც მოვკვდები.

— მითხარი, რატომ აკეთებდი ამას? აკი მოწინავე მუშა იყავი, კომკავშირელი. შენი სურათი საპატიო დაფაზე ეკიდა.

— მერე რა! თქვენს სიგელსა და დაფას რა თავში ვიხლი! ხელფასით ვერც ნორმალურად ჩავიცავდი და ვერც დედაჩემისთვის დეფიციტურ წამალს ვიყიდდი. იმის უფლებაც არ მქონდა, რომ ასეთი უსამართლობა გამეპროტესტებინა! თქვენ ხალხი უუფლებო ცხოველებად აქციეთ. ამ ქვეყანამ არარაობებად გვაქცია, ჩვენი პროტესტიც არარაობის ამბობი იყო. აი, ამას ვნანობ.

— მართლა?

— გარანინი მომიყვა, რომ ბანაკში უკრაინელი ნაციონალისტები გაიცნო. სხვა პოლიტიკოსებისგან განსხვავებით, ისინი ერთადერთი იყვნენ, ვინც არც შუგ სამყაროს ეპუებოდნენ და არც ახლებს. ერთ-ერთმა მათგანმა, ვინმე სოროკამ, გარანინს უთხრა, შემოგვიერთდით. იურკამ უარით უპასუხა. მე რუსი ვარ, უკრაინის თავისუფლებისთვის როგორ ვიბრძოლო, ეს ხომ რუსეთის დანგრევააო.

— ანუ ნანობ, რომ ბანდერელი არა ხარ?

— უკრაინელებს აქვთ იდეა! კი ბატონო, ჩვენივე მიუღებელი, დამღუპველი, მაგრამ მაინც იდეა! ბანდერელები ამის გამო სიცოცხლეს წირავენ. ჩვენთან კი რა ზდება?! დიდი სტალინი, ძალადობა, სიცრუე, შპიონომანია! კარგად თქვა ლერმონტოვმა, პირდაუბანელი რუსეთი, მონებისა და ბატონების მხარე!

— ბანდაც ამიტომ შეიქმნა?

— მონების ქვეყანაში თავისუფალი ვერ იქნები! მხოლოდ ის შეიძლება, რომ მონებს შორის ყველაზე თავისუფალი იყო! მთელი ეს წლები სრული სულიერი თავისუფლებით ვსარგებლობდი. ასე რად მიეყრებ, არ მოგწონვარ?

— ამაზრზენია, რასაც შენ მეუბნები.

— ძალადობა, სიცრუე, შიში, სილატაკე, უსამართლობა! ასეთია რუსეთი! ასეთია წყობილება, რომელსაც შენ იცავ! შავი კატაც ყოველივე ამის პროდუქტია.

* * *

ბანდა „შავი კატა“ 1953 წლის თებერვალში გაანადგურეს. მისი წევრები დახურულმა ტრიბუნალმა გაასამართლა. მაშინდელ პრესაში ამის შესახებ ერთი სიტყვაც არ თქმულა.

ბანდა 15 კაცს ითვლიდა. აქედან ჩეკისტების ხელში 12 აღმოჩნდა. გარანინი წინააღმდეგობის გაწევისას მოკლეს, დანარჩენი ორი ბანდიტი უგზო-უკვლოდ გაუჩინარდა. საბჭოთა მართლმსაჯულება მათ ვეღარ მისწვდა.

— სკორინმა თავისი მარცხი დაფარა და გააფორმა, რომ ბანდა 13 კაცს ითვლიდა. 12 ცოცხლად შევიპყარიო, ერთი კი წინააღმდეგობის გაწევისას შემოგაკვდაო, — ასე მოახსენა მან უფროსებს, — წერს ზრუცკი.

გამოძიებით დამტკიცდა, რომ ბანდის წევრებმა 28 ყაჩაღური თავდასხმა და 11 მკვლელობა ჩაიდინეს. განაჩენიც ერთადერთი შეიძლება ყოფილიყო: დახვრეტა. მიუხედავად ამისა, სასამართლოზე შავი კატის თითქმის ყველა წევრს თავი ღირსეულად ეჭირა. გამონაკლისი მხოლოდ კოსტია ლუკოვი იყო. ის მუხლებზე დაუარდა, შებრალება ითხოვა.

მიტინსა და ბოლოტოვს სასჯელის უმაღლესი ზომა — დახვრეტა მიუსაჯეს. მიტინი მხოლოდ 25 წლისა იყო. ბანდის დანარჩენ წევრებს ხანგრძლივი ვადით გულაგში უკრეს თავი. პატიმრობიდან ცოცხალი მხოლოდ კოსტია ლუკოვი დაბრუნდა, რომელმაც გულაგში 25 წელიწადი გაატარა. გათავისუფლების შემდეგ ის მშობლიურ კრასნოგორსკს დაუბრუნდა, ერთი წლის შემდეგ კი ჭლექით გარდაიცვალა.

ნიკა თიკუზაძე

ისტორიის დოქტორი

საბჭოთა პლაკატი დანაშაულთან ბრძოლის თემაზე

ბაჟსი 404

გერმანიის დედაქალაქ ბერლინში
უთვალავი ტაქსი დადის. მათ
შორის ყველაზე ძველია **Peugeot 404**.
და, სავარაუდოდ, ყველაზე ლამაზიც...

ქუჩნალი **AUTO BILD**
საქართველო წარმოგიდგენთ

ბერლინიდან

ფრანგი ტურისტი დარწმუნებულია, რომ ზუსტად იცის, რა მანქანაში ჩაჯდა: „Oh, un Trabant!“ - ამბობს ეს ქალი და ყავისფერ ტყავის სავარძელში თავსდება. ტაქსის მძღოლი მათიას ცირაუ ქალს თავიდან არაფერს ეუბნება, შანსს აძლევს, იქნებ შეცდომას თვითონვე მიხვდეს - ბოლოს და ბოლოს ფრან-

გიო. მაგრამ ქალი შეცდომას ვერ ხედება და მათიასი იძულებლია, უთხრას: „ეს ტრაბანტი არ არის, მა-დამ! პეუოა... საფრანგეთი!“ ფრანგი ქალბატონი ახლა კიდევ უფრო ბედნიერია. ის არა მარტო მშობლიურ ავტომობილში ზის, არამედ ბერლინის ყველაზე ძველ ტაქსიშიც - ეს კი ნამდვილად არ არის პატარა ამბავი.

ავტომობილი, რომელიც მათიას ცირაუმ 7 წლის წინ, სამხრეთ საფრანგეთში შეიძინა და გერმანიაში სატაქსოოდ ჩამოიყვანა, Peugeot 404 გახლავთ და 54 წლისაა. თავიდან ეს მშვენიერი სედანი, რომელშიც მათიასმა 5 000 ევრო გადაიხდა, ნაცრისფერი გახლდათ და ასეთი ლამაზი არ იყო. ბერლინელმა ტაქსისტმა ფული არ დაიხანა და რესტავრაციაში 15 000 ევრო დახარჯა. შედეგად, მიიღო ავტომობილი, რომელიც ბერლინის უძველესი და, გავრისკავთ, ულამაზესი ტაქსია...

მათიას ცირაუ ტაქსის მძღოლია, ეს კი მისი Peugeot 404 გახლავთ, რომელიც 1963 წელსაა გამოშვებული

ინილეთ სტაბია სრულად ჟურნალ
„AUTO BILD საქართველოს“
თემატვის ნომერი

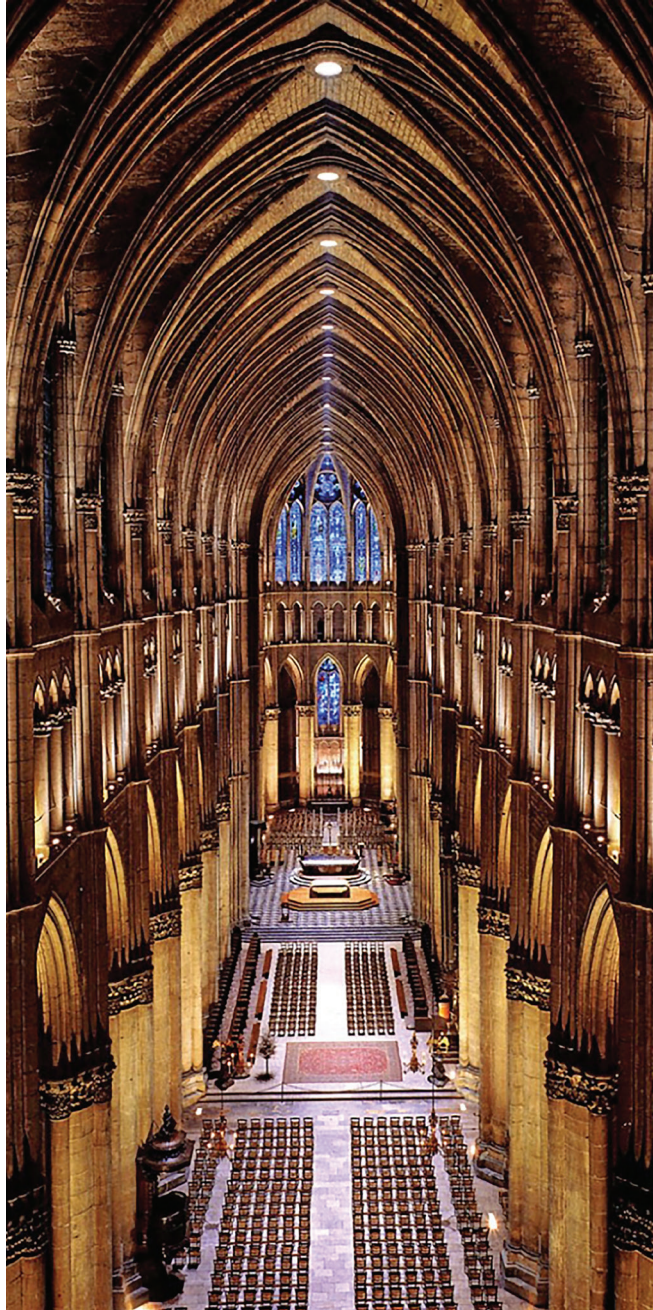

რეიმსის ნოტრდამი

საფრანგეთის ქალაქ რეიმსის რომანულ-კათოლიკური საკათედრო ტაძარი მსოფლიოში ერთ-ერთი ყველაზე ცნობილი გოტიკური ტაძარია — როგორც არქიტექტურული ძეგლი და როგორც ევროპაში ქრისტიანობის ისტორიის უმნიშვნელოვანესი სიმბოლო. 1991 წელს იუნესკომ კათედრალი, რომელსაც წელიწადში ნახევარი მილიონი ადამიანი ათვალიერებს, მსოფლიო მემკვიდრეობის ძეგლთა სიაში შეიტანა.

რეიმსის ტაძარში დაცულ ეპისკოპოსთა სიების მიხედვით, პირველი ეპისკოპოსი იყო წმინდა ნიკეზი, რომელმაც ღვთისმშობლის სახელობის ტაძარი დააარსა გალურ-რომაული თერმების ადგილას. 498 წელს წმინდა რემიგიუსმა — რეიმსის ეპისკოპოსმა და ფრანკთა მოციქულმა, ამ ტაძარში მონათლა მეროვინგების დინასტიის პირველი მეფე ხლოდვიგ I თავის 3 ათას ჯარისკაცსა და ამაღასთან ერთად, რითაც საფუძველი დაუდო ფრანკთა ქრისტიანად მოქცევას, რამაც დიდი როლი შეასრულა ევროპული ქრისტიანობის ისტორიაში. რეიმსის ტაძარი კი გადაიქცა ადგილად, სადაც შუა საუკუნეებიდან მოყოლებული, ყველა ფრანგ მონარქსა თუ იმპერატორს აკურთხებდნენ.

ერთიანი ფრანკთა სახელმწიფოს უკანასკნელმა მეფემ კაროლინგების დინასტიიდან, კარლოს დიდის ვაჟმა ლუდოვიკო ღვთისმოსავმა კურთხევის ადგილად სწორედ რეიმსი აირჩია. იგი, როგორც „დასავლეთის იმპერატორი“, თავად რომის პაპმა აკურთხა 816 წლის 5 ოქტომბერს. იმპერატორი რეიმსის ტაძარში საზეიმოდ შეხვდა პაპს და მის წინ სამჯერ განურთხა მიწაზე, ამ უკანასკნელმა კი თან ჩამოტანილი ოქროს გვირგვინები დაადგა თავს ლუდოვიკო ღვთისმოსავსა და დედოფალ ირმენგარდას. ასე ჩაეყარა საფუძველი ფრანგ მმართველთა რეიმსში კურთხევის ათასწლოვან ტრადიციას (1825 წლამდე). მის გამყარებას არა მარტო რეიმსის არქიეპისკოპოსთა დიდი პოლიტიკური წონა უწყობდა ხელს, არამედ ლეგენდა „სადეთო ჭურჭლის“ შესახებ. ამ ლეგენდის მიხედვით, რეიმსის წმინდა რემიგიუსის სააბატოში ინახებოდა ძველრომაული მინისგან დამზადებული 3,8 სმ სიმაღლის, განსაკუთრებული ფორმის ჭურჭელი,

ვიტრაჟები ინტერიერში

სვეტისთავის შემკულობა

ტაძრის
შიღა
სიგრძე
138,69
მეტრია

რეიმსის ტაძარი შემკურნა ქვის აფურული ვიშპერგებით, კონტრფორსებითა და პინაკლებით და მას ევროპის ტაძრებს შორის ყველაზე მეტი — 2303 ქანდაკება ამკობს

„დიდი ვარდისა“ (ზემოთ) და „ლანცეტისებური“
სარკმლების (ქვემოთ) ვიტრაჟების ფრაგმენტები

რომელშიც ესხა ზლოდვიგ I-ის ნათლობის დროს გამოყენებული წმინდა ზეთი.

ფრანგი მონარქების კურთხევის ცერემონიაზე სწორედ ამ ზეთთან შერეული მირონი გამოიყენებოდა. რელიკვიის გამოყენება დოკუმენტურად პირველად 1131 წელს დადასტურდა პაპი ინოკენტი II-ის მიერ ლუდოვიკო VII-ის მეფედ კურთხევისას. ზეთის „საღვთო ჭურჭელი“ 1793 წელს, რევოლუციის დროს, საჯაროდ დაამსხვრირეს რეიმსში, ნამსხვრევები კი მტკიცებულების სახით პარიზში გაგზავნეს. 1821 წელს თვითმხილველმა გამოაჩინა ჭურჭლის ნამსხვრევი წმინდა ზეთის მიმხმარი წვეთით. ნამსხვრევი შეამკეს ოქროთი და აღმასებით, როგორც ახალი წმინდა ჭურჭლის ნაწილი და ნუშის ზეთი ჩაამატეს. 1825 წელს სწორედ აქედან ცხეს ზეთი კურთხევისას კარლოს X-ს. დღეს რელიკვია რეიმსის საარქივების კოპოზოში ინახება.

1210 წლის ძლიერმა ხანძარმა ტაძარი თითქმის გაანადგურა. 1211 წლის 6 მაისს არქიებისკოპოსმა ობრი დე უმბერმა საფუძველი ჩაუყარა ღვთისმშობლის ახალ ტაძარს, რომელიც დღესაც დგას. მშენებლობა უწყვეტად გაგრძელდა 20 წელიწადს და 1241 წლისთვის დასრულდა ტრანსეპტი — განივი ცენტრალური ნაფი (ნეფი) ბაზილიკური ან ჯვარისებური გეგმის ტაძრებში, მოგვიანებით კი მთავარი ნაფი. 1250 წლისთვის დასრულდა დასავლეთის ფასადის სკულპტურული შემკობა. ნაფის იატაკის ფილებზე ლაბირინთთა წარწერებით, რომლებზეც არქიტექტორები, მათ მიერ აგებული შენობის ცალკეული ნაწილები და თარიღებია მითითებული: ოსტატმა ჟან დორბემ ააგო პატრონიკე (მეორე სართულის ღონეზე მოთავსებული ზედა გალერეა) და ტრანსეპტი 1211-1228 წლებში; ჟან დე ლუმ — დასავლეთი ფასადი 1228-1244 წწ.; ოსტატი გოშე დე რემსი მუშაობდა 1244-1252 წწ.; ბერნარ დე სუასონი 1252-1287 წლებში, ხოლო რობერ დე კუსიმ სამუშაოები 1311 წლისთვის დაასრულა.

XIV საუკუნეში რეიმსში მუშაობდა გამოჩენილი ფრანგი პოეტი და კომპოზიტორი გილიომ დე მაშო. ცნობილი „ასწლოვანი ომის“ დროს, 1359-1360 წლებში ინგლისელთა ალყის შემდეგ ქალაქი დაეცა და მომხდურნი ტაძარსაც დაუფლნენ. რეიმსი 1429 წელს გაათავისუფლა ჟანა დ'არკმა და მისივე აქტიური მონაწილეობით ტაძარში დოფინი კარლოსი აკურთხეს, რაც „ასწლოვანი ომში“ გარდამტეხი მომენტი აღმოჩნდა.

რეიმის
საკათედრო
ტაძრის
მთავარი
კარიბჭე

1574 წელს რეიმის ტაძარში მოხვდა „საიდუმლო აღმოსავლური ხელნაწერი“ — პერგამენტზე შესრულებული „რეიმის სლავური სახარება“, რომელზეც შემდგომ მეფეები ფიცს დებდნენ კურთხევისას. მისი პირველი ნაწილი კირილიცითაა შესრულებული და მართლმადიდებლური სახარების სადღესასწაულო საკითხავებს წარმოადგენს. მეორე ნაწილი ხორვატიული კუთხოვანი გლაგოლიცით არის დაწერილი და კათოლიკური ღვთისმსახურების სლავურად შესრულებისთვის არის განკუთვნილი.

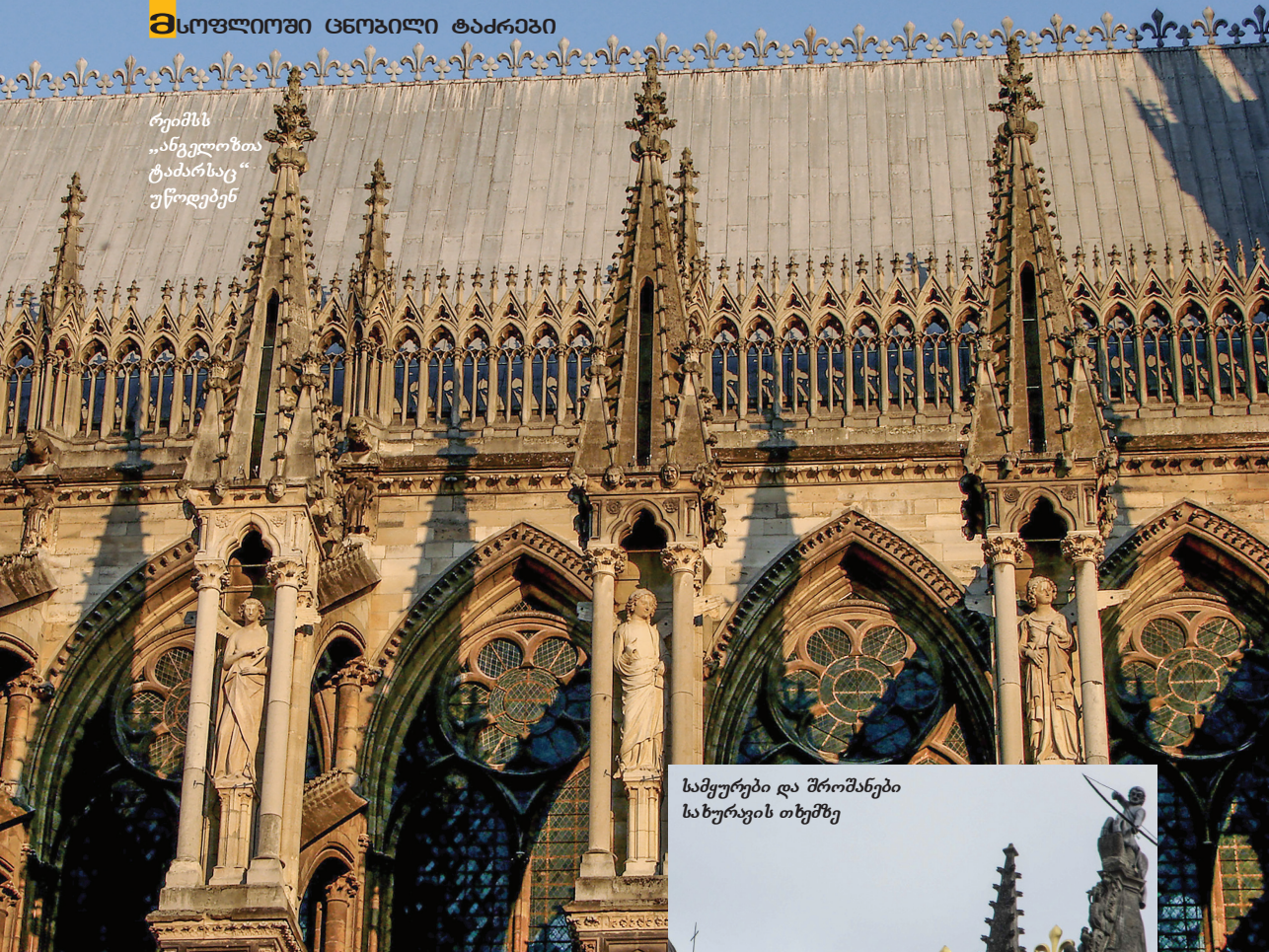
პირველი მსოფლიო ომის დროს ტაძარი გერმანელებმა ჩაიგდეს ხელთ და 4 წელიწადს იმყოფებოდა საომარი მოქმედებების ზონაში. 1914 წელს ნაგებობა სასტიკად დაიბომბა, რომლის დროსაც განადგურდა ვიტრაჟები, მათ შორის „დიდი ვარდი“ (რომელიც ნაწილობრივ აღადგინეს) და დაზიანდა ქანდაკებები. სარესტავრაციო სამუშაოები დაიწყო 1919 წელს რეიმსელი არქიტექტორის, ანრი დენეს ხელმძღვანელობით და ნაწილობრივ როკფელერის ფონდის მონაწილეობით. ტაძარი 1938

წელს გაიხსნა, თუმცა მისი აღდგენა დღესაც გრძელდება — დაბომბვისას დაზიანებული რეიმის ტაძრის ქანდაკებათა ფრაგმენტები, ცალკეული ქანდაკებები, ასევე XV საუკუნის შპალერები, რომელზეც გამოსახულია სცენები მეფე ხლოდვიგ I-ის ცხოვრებიდან, თავმოყრილია XVII საუკუნის ბოლოს აგებულ ეპისკოპოსთა ყოფილ სასახლეში (ტოს სასახლე).

პარიზის ნოტრდამზე დიდი

რეიმის ტაძარი ფრანგული გოტიკის „ლანცეტიხებურ სტილს“ მიეკუთვნება და ყველაზე დიდია ამ სტილის უფრო ადრეულ — პარიზის ღვთისმშობლის, ამიენისა თუ შარტრის ტაძრებს შორის. რეიმში მიჩნეულია ყველაზე პარმონიულ ტაძრად საფრანგეთის გოტიკურ ტაძრებს შორის. მიუხედავად იმისა, რომ მისი კოშკები დასრულებული არ არის (თავდაპირველად გათვალისწინებული იყო 7 შპილიანი კოშკის აგება), ფასადთან ერთიან ანსამბლს ქმნიან. ერთადერთი შპილიანი მაღალი კოშკი აგებულია მთავარი აფსიდის თავზე, რომელიც გარშემორტყმულია 5 მომცრო აფსიდიანი

რეიმსს
„ანგელოზთა
ტაძრისა“
უწოდებენ

სამეურები და შრომანები
სახურავის თხემზე

დეამბოლატორიუმით (დეამბოლატორიუმი — გოტიკური ტაძრის აფსიდში, პატრონიკეს ირგვლივ მოწყობილი გარშემოსაველი).

ტაძრის პორტალები და ფანჯრები შემკულია ქვის აჭურული ვიშპერგებით (ვიშპერგი — მაღალი, წვეტიანი დეკორატიული ფრონტონი, რითაც მთავრდება გოტიკურ შენობათა პორტალები და სარკმლის ღიბები), რომელთა ისრისებრი ბოლოები აღწევს მეორე იარუსს, რითაც ვიზუალურად ტყდება კარნიზის ხაზი და იარუსებს შორის ზღვარი იშლება. მეორე იარუსის ასევე ისრისებრი ფანჯრები, კოლონებისა და პინაკლების (პინაკლი — გოტიკური ეკლესიების კონტრაფორსებზე აღმართული პატარა დეკორატიული კოშკები ან სვეტები) მწკრივები ზრდის და ვიზუალურად აძლიერებს ფასადის ვერტიკალურ სწრაფვას. პორტალები შემკულია მრგვალი, უჩვეულო კომპოზიციის ვიტრაჟიანი „ფანჯარა-ვარდებით“. ყველაზე დიდი „ვარდი“ მთლიანად ავსებს მეორე იარუსის ფართო, ცენტრალური

თალის ნიშას (ბევრი ფერადი ვიტრაჟი ჯერ კიდევ XVIII საუკუნეში დაიკარგა).

მეორე იარუსის თავზე ტრადიციული „მეფეთა გალერეა“ მოზრდილი ზომის ქანდაკებების რიგით გალერეა, ტაძრის ზედა ნაწილი და კოშკების ზედა იარუსებიც XV საუკუნეში დაასრულეს. დასავლეთი ფასადი გვიანი გოტიკის სტილითაა აგებული. მისი საერთო კომპოზიცია ჰგავს პარიზის ღვთისმშობლის ტაძრისას, მაგრამ განსხვავდება წაგრძელებული პროპორციებით, ისრისებრი ვიშპერგებისა და პინაკლების სიმახვილით. საერთოდ, რეიმსის ტაძრის ფასადები ფართო და მაღალი ფანჯრებით გამოირჩევა, რომლებიც წყვილ-წყვილად შეერთებული ისრისებრი თაღების ქვეშ მოთავსებული „ვარდით“. ცენტრალურ და გვერდით ფასადებზე მრავალი არკბუტანი, პინაკლი, სხვადასხვა ზომის თაღი, სვეტი თუ კოლონაა.

გვერდით ფასადების პინაკლებზე ანგელოზთა ქანდაკებებია. წყლის საწრეტ ღარებს კი ამკობს ცხერის, ტახის, გრიფისა და დრაკონის ე.წ. გორგულიები. ტაძრის ცენტრალურ კარიბჭეს წმინდა სიქსტის ქანდაკება ამშვენებს.

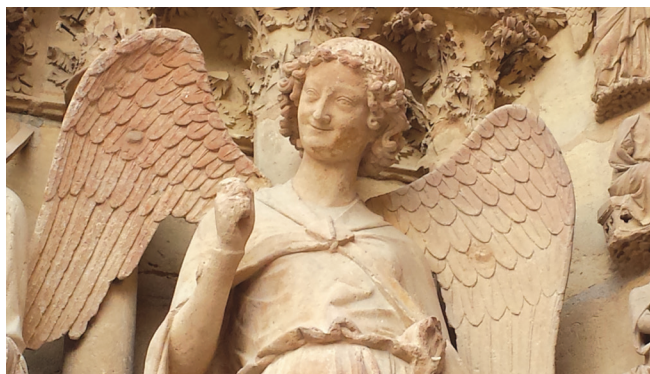
დასავლეთი ფასადის 80 მეტრი სიმაღლის წყვილი კოშკი დღემდე ითვლება საფრანგეთის ერთ-ერთ მაღალ ნაგებობად. ცენტრალური ნაწი, რომელიც ორივე მხრიდან გვერდით ნაწიებს ესაზღვრება, სამდონიანია, რაც წარმოადგენს XIII საუკუნის ფრანგული გოტიკის კლასიკის ყველაზე პარმონიულ ფორმას, რომელიც პირველად შარტრის ტაძარში გამოიყენეს. დიდი ნაწიის თაღის სიმაღლე 38 მეტრია. ინტერიერის უნიკალურ დეტალს წარმოადგენს ცილინდრული საყრდენები, რომლებიც წვრილი კოლონების კონსოლა გარშემორტყმული. ტაძრის შიდა სიგრძე 138,69 მეტრია — იმ ეპოქის ტაძრებისგან განსხვავებით, მისი ნაწი უფრო გრძელია და არც ისე მაღალი, ტრანსეპტი კი უფრო მოკლე. აღსანიშნავია, რომ ცენტრალური კაპელის სამი ვიტრაჟი 1974 წელს შექმნა მარკ შაგალმა.

შესანიშნავ გალერეაში 500-მდე უნიკალური ქანდაკებაა: წმინდანების, მეფეების, ეპისკოპოსების, რაინდებისა და ხელოსნებისაც კი. ამას გარდა, ტაძარში ანგელოზების მრავალი ქანდაკებაა, რის გამოც მას „ანგელოზთა ტაძარსაც“ უწოდებენ. მათგან ყველაზე ცნობილია მოლიმარი ანგელოზის ქანდაკება ჩრდილოეთ პორტალთან, რომელსაც „რეიმსის ღიმილი“ ჰქვია. XIII საუკუნის ქანდაკება პირველი მსოფლიო ომის დროს დაიშლევრა. მისი ნატყეები აბატმა ჟიულ ტინომ დაძალა. რესტავრაციის შემდეგ, 1926 წელს, მოლიმარი ანგელოზი კათედრალური ტაძრის ფასადს დაუბრუნდა. სულ კი ტაძარს სხვადასხვა ფორმისა და ზომის 2303 ქანდაკება ამკობს. ეს ევროპაში ერთ ტაძარში ქვის ნაკეთობების ყველაზე დიდი რაოდენობაა. სამხრეთ კოშკში ორი დიდი ზარია. ერთ-ერთი — „შარლოტა“ XVI საუკუნისაა და 11 ტონას იწონის. სახურავის თხემი შემკულია სამყურებითა და შროშანებით ნიშნად იმისა, რომ მეფეები ეკურთხებოდნენ. საფრანგეთის რევოლუციის დროს ისინიც გაანადგურეს და მხოლოდ 1924-1926 წლებში აღადგინეს. ფასადის მწვერვალზე მშვილდოსნის ქანდაკებაა, პატრონიკზე აღმართული კოშკის პერიმეტრზე კი კარიბჭეების ფიგურები.

რამაზ გურგენიძე

კარიბჭეები

„რეიმსის ღიმილი“. მოლიმარი ანგელოზის ქანდაკება

„სადეთო ტურჯელი“ და მისი შესანახი

მერაბ ელიოზიშვილი: ხოდის ეშვაცება საქათვადიოს?!

ამას წინათ ქართული ენის შესახებ ვფიქრობდი და უნებურად მერაბ ელიოზიშვილი გამახსენდა. თვალწინ დამიდგა ჩვენი საუბრები, მისი მარღვიანი, გემრიელი ქართული სიტყვა და მივხვდი, რომ ძალიან ცოტანი ან ცოტანიც აღარ ლაპარაკობენ გამართული ქართულით.

ახლაც თვალწინ მიდგას ის დღე, როცა ხანგრძლივი საუბრის შემდეგ ფოტოს გადაღება შევთავაზე.

დადლილი მიყურებდა... საუბრისას იმდენი ემოცია დახარჯა, იმდენი ტკივილი გაიახლა და იმდენი ჭრილობის პირი გადაეხსნა, სულაც არ მიკვირდა, რომ დაიღალა.

ახლა სრულიად სხვა თვალთა ვუყურებ მის ღაზლის სვიტერს — უბრალოს, გლუვურად მოქსოვილს. ზამთრობით უყვარდა მისი ჩაცმა. მე კი ვუყურებდი და ქართველი ქალის ხელით ამოქსოვილ მოზრდილ თვლებს ძველებურ ჯაჭვის პერანგს ვადარებდი... იმიტომ, რომ ქართული იყო!

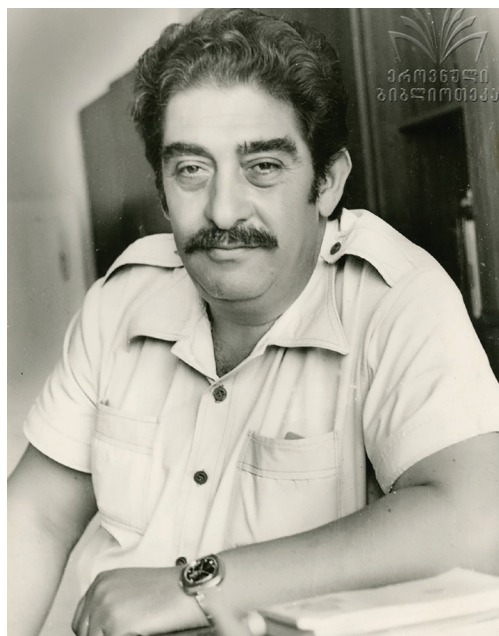
ყველაფერი ქართული ჯაჭვის პერანგია, აბა, რა! შეიძლება ვერც კი ხვდებოდე, როგორ გიცავს.

ღაზლი რა არის, იქნებ არც იცოდეთ, ან დიდი ხნის წინათ მიიფიცეთ. ღაზლი ნატურალური შალის ძაფია, მატყლისგან ხელით დართული. თუშეთში, ფშავ-ხევსურეთსა და ქიზიყში ბაწარს ეძახიან, ქართლში — ღაზლს.

ქართლურ ღაზლში გამოხვეული — აბჯრით შემოსილივით, ომიდან ახლად მობრუნებულივით მიყურებდა მერაბ ელიოზიშვილი... კარგია, რომ ფოტოაპარატი თან მქონდა და ასეთი გადავიღე... მისგან მოსმენილი კი ჩაიწერე...

მისი განვლილი ცხოვრება კიდევ ერთი ქართული, მარღვიანი ამბავია...

— მახსოვს, დედა რომ „შელის ნუკრის ნაამბობს“ მიკითხავდა, თვითონაც ტიროდა და მეც ვტიროდი. დედა ახალციხელი იყო, დედით ობოლი... ლამაზი ქალი იყო.

მერაბ ელიოზიშვილი

მამა აგრონომი მყავდა, ერთ ზაფხულს, სეტყვის შემდეგ ახალციხეში მიავლინეს ზარალის შემსწავლელი კომისიის თავმჯდომარედ. იქ მოსწონებოდა დედაჩემი. ისე კარგად მაქვს აღწერილი ეგ ამბავი... წარმოსახვით დაეხატე, თორემ ისე მე რა ვიცი. ახლაც ვხედავ, როგორ მოჰყავდა ახალციხიდან მშენიერი პატარძალი. როგორ მორაეკინებდა მეეტლეს ცხენებს მათრახის ტლაშა-ტლუშით, ექაჩებოდა შინ მისვლა.

ყველაზე ადრეულ მოგონებებში მახსოვს ცხინვალში ჩემი ეზო, იქ მორბენალი მღვარი ძაღლები — მინა და ტუზა. რომ წამოვიზარდე და ძროხას გავიყვანდი საძოვარზე, ძაღლებიც მომყვებოდნენ... ვიკრიბებოდით ბიჭები ერთად, თან ვერთობოდით, თან ძროხაზე თვალი გვეჭირა.

პატარა ვიყავი, ჩავიცუტუქებოდი, რომ გალიპულ ბოგირზე ფეხი არ დამცდენოდა, ველოდებოდი, გამოველოთ ჩემს მამიდაშვილებს ან ბიძაშვილებს. რომ გამოივლიდნენ, ჩამისვამდნენ გოდორში და ისე გადამიყვანდნენ ვენახებისკენ და გამიშვებდნენ... ვირბენდი, ვითამაშებდი და უკანაც გოდორით გადმომიყვანდნენ ხოლმე.

ბალი გვქონდა, ვენახი გვქონდა... იმხელა ვენახების პატრონებს ბოლოს 30 მესხელი ვენახილა დაგვიტოვეს, დანარჩენი ყველაფერი ჩამოგვართვეს.

მამამ გააშენა ეს ბოლო ვენახი. მის საფლავზე არის სურათი, როგორ ჩამუხლულა ვაზთან და როგორ კრეფს დაჯორჯლილ მტევნებს. ეს პირველი მოსავალი იყო.

მამაჩემის საფლავი ცხინვალშია, ქართველების სასაფლაოზე. საერთოდ, ქართველების იყო ის სასაფლაო, თორემ ოსების სასაფლაო მინახავს ლიახვის სათავეებთან ღორღიანა მთის ძირში. როგორც პატარა გადახურული სახლები, ვგეტი საფლავები ჰქონდათ (ღმერთო, მაპატიე და ჩვენებურ საქათმეებსა ჰგავდა). ზეზეულადა მარხავდნენ მკვდარს. ცოტა ქვით იყო ამოყვანილი, კარი და ფანჯრები ღია იყო და შიგ ელავა ძვლები. დაკრძალვის წესი მერეღა ისწავლეს.

იცო, რა მგონია? ქართლი იყო საქართველოს ფუძე — სიტყვისაცა და ქვეყნისაცა, სადაც ოსები ჩამოვიდნენ და დაიწყეს ქალაქის მართვა. პატარ-პატარა ნაკვეთები ჰქონდა ხალხსა, ჩამოართვეს. ქართველი კაცი მიწას ამუშავებდა და იმით ცხოვრობდა, რომ აღარაფერი დაუტოვეს, აიძურწნენ იქიდან. ზოგი გორში ჩამოვიდა, ზოგი რუსთავეში. დასავლეთშიაც გაჰკრეს, — წავიდნენ ქარელსა და ხაშურში. ასე გათხელდა და განიორწყალდა ქართლის მოსახლეობა.

ჩემს დროს ცხინვალში უკვე ორი ქართული სკოლა იყო, ორიც — ოსური. იმ ოსურ სკოლებში რუსულად სწავლობდნენ, განა ოსურად, ვის ატყუებდნენ, რა ვიცი.

ჩემი სკოლა ქართული იყო. ვისი ბიოგრაფიაც წამიკითხავს, თავი არ მოუკლავს სწავლით არც ერთ მწერალს. მე არა მიშავდა სწავლაში, მაგრამ მათემატიკაში წამოგკარი ფეხი ქვასა და ვედარც ავდექი. მასწავლებელიც ისეთი მყავდა — ომიდან ჩამოსული, იმას ჩემზე ადრე ჰქონდა წამოკრული ფეხი ქვისთვის. თან გეცოდებოდა ნაომარი კაცი, მაგრამ თან კბილები ჩანგრეული ჰქონდა და კუბს რომ იტყოდა, შეიძლება კვადრატი გაგეგონა.

რუსულის მასწავლებელი მყავდა, ერშოვი, მაგრამ ქართველი იყო, რა! კარგი ქართულით ლაპარაკობდა. ასპირანტურაში სწავლობდა და თან ჩვენთან იყო მოვლენილი მასწავლებლად. ისეთი მკაცრი იყო, მაგასთან ნასწავლი ლექსები ახლაც მახსოვს. ძლიერი ბიჭი იყო. მერე მეც დავიწყე ძალოსნობაში ვარჯიში და რომ მომიკდა ხელი ერთ დღესაც, ძვრავდარ მიყო.

ერთი ლამაზი ახალგაზრდა მასწავლებელი

გეყავდა — ჟანა ჩოჩიევა. ჩვენ უკვე მომხრო ბიჭები ვიყავით, თვალი უკვე დამწიფებული გვქონდა და დიდ პატივსაც ვცემდით. იმისი ღიმილი ახლაც თვალწინ მიდგას. რომ მომიყვანო და მაჩვენო, დიდი სიყვარულით გადავებვები...

მამიდაჩემის მეუღლე გოგი ფუთურიძე ცნობილი ირანისტი იყო. ნიკო მარის შვილის, იურის მეგობარი. ამიტომ გადავწყვიტე აღმოსავლეთმცოდნეობის სწავლა. ერთხელ ძნელად წასაკითხი არაბული წარწერა მომცა, რომ წავიკითხე, ცას დავეწიე სიხარულით. იმას კიდევ ჩემზე მეტადაც უხაროდა! ეს ოჯახი იყო ჩემი უტკბილესი ოჯახი. ახლაც თვალწინ მიდგას: შუშაბანდის წინ ეზოში პამიდორსა რგავდნენ, კედელთან ჩამოშლილ კირში ქათმები იქექებოდნენ... ამ ეზოსთან დაკავშირებით ბევრი ჩხუბიც მახსოვს... მიზეზი ღობე იყო, რომელიც ჯოხებისგან შეეკრათ, ვაკის ბაღიდან ჩამოვლილი ნაქეიფარი ბიჭები ღობეს ამტვრევდნენ, ჯოხს ამოაცილიდნენ ზოლმე. ერთ დამესაც ხმაური რომ გავიგონე, გარეთ გავედი. ეხედავ, მოსდგომიან ღობეს, ამტვრევენ. ზოლიანი პიჟამო მეცვა, კაჭკაჭვით ვიყავი გამოწყობილი. დაუუტეი და წამოვიდნენ საჩხუბრად... მერე ჩემი ძმაც გამომეშველა...

მეუღლეები — მერაბ ელიოზიშვილი და ნათელა კვინიკაძე

მერაბ
ელიოზიშვილი
შექმნა
მხატვრული
ფილმის „თეთრი
ქარაგნის“ (1963
წ.) სცენარი და
ამავე ფილმში
ბალთას როლიც
შეასრულა

ისინი შეიძინა მაინც იყვნენ, მაგრამ გაუაქციეთ ყველა. ჯიხურის გამყიდველი მეუბნებოდა, აქ ბოთლები მედგა, უნდა გამოვსულიყავი და დამერტყა, მაგრამ რომ ვნახე, როგორ დაყარე ძირს ერთი, მეორე, მესამე, — გიყურებდი და აღარ გამოვდიოდით. ეს რა ვაჟკაცი ყოფილხარ, მე კიდევ მუსიკოსი მეგონეო.

მუსიკოსი იმიტომ ვეგონე, რომ უნივერსიტეტში ვიოლინოთი დავდიოდი. ორკესტრში ვუკრავდი. ცხინვალში თხოვნა-თხოვნით დავდიოდი მუსიკაზე, „დაუკარ, შეილო, დაუკარიო“ და ამ დაკერა-დაკერაში დავამთავრე შეიდწლელი. შარი ხეირად მექცა. თაიგულივით ორკესტრი გვქონდა უნივერსიტეტში. მეორე ვიოლინოებში ვიჯექი. კარგად მახსოვს ყველა გასტროლი, ყველა კონცერტი...

ცხინვალში 37 წელს დახვედრეტილებს რეაბილიტაცია რომ გაუკეთეს, ბოლო ხელფასს არიგებდნენ და მაშინ ჩამოვიდა მამამისის ბოლო ხელფასის ასაღებად ჩემი მომავალი მეუღლე — ნათელა კვინიკაძე. კარგი გოგო იყო. კინოს წინ გაბდღვრიალებული იყო აფიშები. მე და ჩემი მეგობარი — ვანო დემუროვი ვიდექით. მაშინ დავინახე. თითქოს ყველაფერი დაბნელდა და ხელახლა გათენდა — შემეფარდა.

ჩვენ სალოცავი სახლის წინ გვქონდა — წმინდა ნიკოლოზის ეკლესია. ვგ ეკლესია რომ დანაგრევეს და სასადილო ააშენეს, წინაპრების ძელები ამოყარეს. ეკლესიასთან ხომ სასაფლაოც იყო. უკვე მწერალი ვიყა-

ვი, გავედი კალათით. გაუუტანე იქ მომუშავე ოსებს არაყი, პური და ყველი და ძელები მოეთხოვე. რომ ნახეს, პატრონი მოვიდაო, ჩუმაღ შეუდგნენ ძელების ჩაწყობას კალათებში. გადავასვენე წინაპრების ძელები ეზოში, — ვენახის სათავეში. დიდება და პაპა ეკლესიის კართან მარხია, ახლაც შემდილია თვალდახუჭულმა დაგადო ხელი იმათ საფლავებს, თუ შემეშვეს.

მიყვარდა თევზაობა, მცნობა... ერთხელ ასი კალმახი დავიჭირე რაჭაში. ჩემს მეგობარს ეძინა, ფანჯარაზე დაუწერე — დავიჭირე ასი კალმახი, რომ გაიღვიძებ, ამოდი!

წელიწად-ნახევარი ვიღებდით „თეთრ ქარაგანს“ ყაზბეგში. იქაც ვახერხებდი თევზაობას და ერთხელ კინოსტუდიის დირექტორს მივართვი ჩემი დაჭერილი თევზი.

გადაღება თუ მომწონდა? მომწონდა, როგორ არა! მერე წერად კინალამ მექცა გადაღება.

აეროდრომის ბილიკზე გვქონდა გადაღება, ოღონდ იქ, სადაც თვითმფრინავები აღარ დაფრინავდნენ. ბეტონის ბილიკზე დიდი მანქანა მიდიოდა, რომელზეც იდგნენ რეჟისორები — ელდარ შენგელაია და თამაზ მელიაძე. ოპერატორი კამერასთან იყო ჩასაფრებული და გვიღებდა, როგორ მივდევთ მე და დოდო აბაშიძე ცხენდაცხენ. თან ქარბუქის დეტალებსაც უმატებდნენ, თვალეები ამოვსებული გვქონდა მტვრით. ორ წელიწადს ვიღებდით. ვიჯექი ცხენზე — წყნარ ინგლისურ ფაშატზე,

რომელსაც ამ ხნის განმავლობაში ვაჭენებდი და კარგად ვიყავი შეჩვეული. დოღო აბაშიძეს დღვირა დაფარქეი ამ სცენარში, სულ ბდღვნი-და იქაურობას. მისი ცხენი იყო 4 წლის ყა-ბარდლოვი ულაყი, დაუგეშავი, მამაძაღლის მამაძაღლი. იმ დღესაც დღვირამ მითხრა, მოდი, ცხენები გავცვალოთ.

ცუდი სიზმარი კი მქონდა ნანახი — ჩემი ცხენი მკბენდა, მჭამდა სოფლის ორღობეში. რომ ჩამოვუდი, ვუამბე ამათ, განა არ ვუამბე, რომ სიზმარი ვნახე, მაგრამ ამას ვინ იფიქრებ-და, რაც მე დამემართა. ამათ ვგონათ, სირთულე გვექნებოდა მოსკოვიდან ჩამოსული კომი-სიის გამო. დღეები გვექონდა გადახარჯული. ვეღარ გავუტყე ხათრი დოღოს და რაკი მეც არ ველოდებოდი ასეთ მარცხს, გავცვალეთ ცხენები. ერთხელ გვაჭენე. მეორედ გაჭენე-ბაზე თვითმფრინავი წამოვიდა და დააფეთა ეს გიჟი. გიჟს რა უნდოდა და ჩემი გადმოგდება უნდოდა. ისეთი ხმა ყოფილა, რომ გადმოვარ-დნილვარ, გვეგონება ბომბი გასკდაო. ხალხი შიშისგან გაოგნდა, ზოგი საით გაიქცა, ზოგი — საით. ჩემთან მოსვლა მხოლოდ ერთ მუშას გაუბედავს. მერე მიაბობდა, თავი რომ აგიწიე, თვალები თუთრ ცილასავით გქონდაო, ყურე-ბიდან სისხლი ჩქაფაჩქუფით მოდიოდაო. რომ დამეწყო კანკალი, ვეღარ გავჩერდიო.

ღვთის წყალობით, გადავურჩი სიკვდილს...

ისევ ფეხზე დავდექი. მერე „დიდი მწვანე ველი“ გადავიღეთ.

ჩემს დროს მეზურნეები სადღა იყვნენ, თბილისში თუ ნახავდი ნამდვილ მეზურნესა... ისე, ქარელში ყოფილა სინო ჭალელი, მამა ამბობდა, მაგარი მედუღუკე იყოო. საერთოდ ეს მუსიკა მაღელვებდა. ის, რასაც მეზურნე-ები უკრავდნენ, ძალიან ახლოს იყო ჩემთან. ნამდვილი, დიდი მუსიკა კიდევ სხვაა. ჩვენ მაინც ჩვენი ხალხური მუსიკიდან ამოსული ვიყავით. ჯერ მარტო საჭიდაოს რომ დაუკრავ-დნენ, იმ წუთში მსუბუქდებოდი და გადასვლა გინდოდა, მაგრამ აბა, რით გადავიდოდი, მე ჭიდაობა არ ვიცოდი და... ამ მეზურნეების სიყვარულმა დამაწერინა „ბებერი მეზურნე-ები“. ხეობაში უკვე შემოსული იყო ჯაზიჯუ-ხა მუსიკა და ამ ამბავში გამოიმიცხა თავში ბებერი მეზურნეები, სულში და გულში რომ უტრიალებთ თავისი მუსიკა. ჯარი ომში ორ-კესტრით ხომ არ გადიოდა, ან დუღუკს დაუკ-რავდნენ, ან დოღს, ამიტომაც მაგ მუსიკაზე უფრო მტკივა გული ჩემი სამშობლოსთვის.

ლია კაპანაძე, ზურაბ ცერაძე და დოღო აბაშიძე ფილმში „დიდი მწვანე ველი“ (სცენარის ავტორი მერაბ ელიოზიშვილი, რეჟისორი მერაბ კოკჩაშვილი, 1967 წ.)

რამაზ ჩხიკვაძე ფილმში „ბებერი მეზურნეები“ (სცენარის ავტორი მერაბ ელიოზიშვილი, რეჟისორი ვალერიან კვაჭაძე, 1973 წ.)

ერედვში მერაბმა დაობლებული დათვის ბელი იპოვა, მოუარა და მერე გაუშვა

„თან ვარ და თან აღარა ვარ. აი, ეს არის მიმწუხრი.
მიყვარს ეს მიწა, ეს სახლი“

რასაც ვგრძნობდი, „ბებერ მეზურნეებში“ ყველაფერი ჩავდე.

ვიყავი წმინდა ნინოს გზაზე, უფლისა და პატრიარქის სიყვარულით ავსებულმა სიყვარულითვე შემოვიარე საქართველო.

ყველაზე მეტად ის მაზარებს, რომ დაეწერე „აღმართებით“ — საეროცა და სასულიეროც ერთმანეთში გადაეწანა. ეგ რა სატრაბახოა, ჩემი წონა წიგნები უნდა მქონდეს დაწერილი, მაგრამ...

რამდენიმე ეკლესია მოვიარე, ახლა მამა აღექსანდრე გალდავასთან ვარ. დიაკვანი ვარ, როცა სასულიერო გზაზე შევდექი, ვისთან ერთადაც ვიყავი — წერეთელთან, ის მეუბნებოდა, შენ წინა და მე უკანაო. ახლა ის დეკანოზია. მე ისევ დიაკვანი ვარ. იმასაც ვფიქრობ, წინ რომ წავსულიყავი, მღვდელი გაემხდარიყავი, ამასაც ვეღარ დაეწერდი, რასაც ახლა ვწერ. მაგრამ მაინც გული მწყდება...

კარგ რამეს რომ გავიფიქრებ, ისე გავუშვებ, როგორც ღამურებს ფანჯარაში, შემთხვევით რომ შემოფრენილან. კარგი ჩამწერი ვერა ვარ.

თან ვარ და თან აღარა ვარ. აი, ეს არის მიმწუხრი. მიყვარს ეს მიწა, ეს სახლი.

ყველანაირი გაჭირვება გვიდგას ჩვენს სამ-

შობლოში. ფულზე რა სალაპარაკოა, მაგრამ არსებობა ზომ გინდა კაცს, შენი მწერლობა კი არავის სჭირდება, ასე გამოდის.

150 ლარს ეკლესია მაძლევს... იმის მაღლს ვეთაყვანე, მაგითი მიდგას სული... მაინც ვერ ვეწევი, ისე ძვირია ცხოვრება, შეილი მეხმარება — ჩემი რუსიკოს გამოგზავნილ ფულზე ვქანაობთ ორი მოხუცი. ზო ძნელია, არა?

ნაცარქექიას დედა ვატირე! ზევდიან მაზის სიბერე, ამოსწევს მახათს და მერე ისევ ჩააწვება.

მაინც მაგრადა ვდგავარ. დამჭკნარი არა ვარ. კიდევ შემოძლია, დავაგუგუნო „ღირს არს ჭეშმარიტად“. მართალია, ამაქმის, ამაფრინეს და მიწაზე არ მსვამენ... ვფარფატებ, ვფარფატებ და სად გავიბლანდები, კაცმა არ იცის.

ვიხედები ჩემი მეცხრე სართულიდან. გაზაფხულზე ფოთლები ფარავს ბევრ რამეს, მაგრამ ზამთარში ჩანს, რომ მთელი ცხოვრების ძონძი ხეებზეა გამოტანილი. ვუყურებ აქედან, სხვა გასახედი არ მაქვს.

ერედვი ქართლის მერვედიო. მდიდარი იყო მიწითა და წყლით. ბავშვობაში რამე რომ გვეტყინებოდა, ან ციება გვექონდა, წინამძღვრიშვილი იყო ბავშვების ექიმი, ის ეტყოდა დედას — ერედვში წაიყვანეთ ბავშვიო. წყნეთში და კოჯორში სირბილით ფულს ნუ დახარჯავთ, ერედვი არის სამკურნალოცა და გამოსაჯანმრთელებელიცო.

ერთი სურათი ამომიტეიტეოდა მეხსიერებაში. ერედვში წყალთან ახლოს ძალი მოვიდა. ყბაში ნასროლი ჰქონდა ტყვია და საცოდავად ჩამოჰკიდებოდა ყბა, წყალს ვერა სვამდა. არადა ლაცლაცებდა, ისე უნდოდა წყალი. სოფელი ამბობდა — ვისიაო. მერე თქვეს, იმისია, ვისაც ჩამოსული მონადირე მიჰყავს, რომ ჩვენს სანადიროებში ადგილი და გზა ასწავლოსო. ამ სწავლა-სწავლაში ვიღაცამ მასწავლებლის ძაღლს მოარტყა ტყვია. როგორც იქნა, გამოვიდა პატრონი... აიყვანა ხელში და ყბა აუხვია. ეგრე წაიყვანა.

ეს ამბავი ჩვენმა ცხოვრებამ გამახსენა.

ეგრე დაგვემართა ჩვენცა. უმეცარმა სდო ყბაში ჩვენს ქვეყანას და ჩამოუგდო ის ყბა. ახლა გეკითხებით: ჩვენი პატრონი როდისღა გამოვა, მეოთხე რევოლუციის შემდეგ? როდის ეშველება საქართველოს, აღარც რო კბენა შეუძლია და აღარც ყეფა?! ლაცლაცი რომ გაუდის, არადა, ჯიშინი რომ იყო ერთ ღროს!

ლელა ჯიყაშვილი

ისტორიული ამბები კვალი ჟურნალ- გაზეთებიდან

გთავაზობთ საინტერესო ამონარიდებს ქართული ჟურნალ-გაზეთებიდან. ყოველკვირეულ გაზეთ „ივერიის“ პირველი ნომერი 1877 წლის 3 მარტს დაიბეჭდა თბილისში. „ივერიის“ დამაარსებელი და პირველი რედაქტორი იყო ილია ჭავჭავაძე. თანარედაქტორი იყო სერგეი მესხი. ქართული პოლიტიკური და ლიტერატურული გაზეთი „დროება“ 1866 წლის 4 მარტს თბილისში დაარსდა და ეროვნულ-განმათავისუფლებელი მოძრაობის ერთ-ერთ შტაბად, ეროვნული კულტურის ცენტრად გადაიქცა. მისი პირველი რედაქტორი იყო გიორგი წერეთელი. საცენზურო წესდების დარღვევის გამო, დახურეს 1885 წლის 16 სექტემბერს

გუდაუთი (აფხაზეთი) არის ერთად-ერთი ღარიბი, მაგრამ მშვენიერი დაბა. სილამაზითა და შემკობილობით მისთანა ალბაც თითქმის ვერ ნახავთ შავის ზღვის პირად. სხვა-და-სხვა ქალაქებიდან აქ მოდიან საზაფხულოდ. ბევრმა საკუთრადაც შეიძინა მამულები. აქაური ბულვარი, ზღვის გამცქერალი, სწორედ სანა-ხაედ ღირს. ალვის ხეები, ნაირ-ნაირი ნერგე-ბი მისს სილამაზეს უფრო მეტს შნოს ჰმატებს. კიდევ ბევრი ხალხი მოაწყდებოდა ამ დაბას, თუ სახლები რიგიანი ჰქონოდა. სამწუხაროდ აშენების ნებასაც არ აძლევენ... პეტერბურ-გიდან და მოსკოველ დიდკაცობამ შეიძინეს ბევრი მიწა, ეწყობიან და შენდებიან. აფხაზთა სოფლებიდან შემოდის ორი გზა. აფხაზს თუ რამე გააჩნია, აქ მოაქვს გასასყიდად. ამ გზებზე ვაჭრობენ თათრები და ერთი მეგრელი. ისინი ყიდულობენ სოფლელებისაგან ყველა-ფერს და მერე ცეცხლის ფასად ასადებენ. ამ მოვაჭრეებს რომ აღუკრძალავდნენ ვაჭრობას, მაშინ სანოვანე ცოტა გაგვიიაფდებოდა. ამის შესახებ გუდაუთის მამასახლისმა უკვე მოხსე-ნება გაუგზავნა გუბერნატორს.

მ. ღებეუაძე.

„ივერია“, 1902 წ. №163

* * *

ქართველების კვალი საჩინოში

ბ. ლაუდავეი, ბუნებითი ჩეჩენი, თავის წე-რილში „ჩეჩნის ტომი“ (Свор. свмд. о кав. гор., вып. VI) სხვა და სხვა ადგილას იხსენიებს ქართველებს და მოგვითხრობს მათს ძველი დროის გავლენას ჩეჩნებზე, მაგ. წერილის მეცხრე გვერდზე ამბობს: „ზეპირ-გარდმოცემა გავუწყებს, რომ პირვანდელნი ჩეჩნელთა გარ-ნი გადმოსულან თოვლიან მთების გადაღმიდამ (სამხრეთის მხრიდან) და დასახლებულან საჩინოში“. შემდეგ განაგრძობს ავტორი: „სა-ფიქრებელია, რომ აზიაში ხალხთა მოძრაობის დროს ქართველნი და მათთან ერთად მთიელთა ტომნი შემოვიდნენ, დასახლდნენ საჩინოში და შეერივნენ იმის მკვიდრ მოსახლეთა. ჩვენს აზრს ამტკიცებს ის გარემოება, რომ ეხლაც საჩინოს მომიჯნავე მხარეები დასახლებული არიან შერეულ ტომთაგან, მაგ. მაასტის, მალგის და სხ. მცხოვრებნი მოგვაგონებენ ხევსურ-ჩეჩნელებსა“.

მე-16 გვ. ლაუდავეი მოგვითხრობს, რომ სხვა-და-სხვა დროს საჩინოში უუფლნიათ სხვა-და-სხვა ხალხთა და, სხვათა შორის, ქართველებზე ამბობს: „ქართველთა უფლებას

გუდაუთა
ღღეს

კოშკი არღუნის ზღობაში

არღუნის მხარეში (საჩენოში) გვიმტკიცებენ ქვის კოშკები, რომელნიც აქამომდენ დაშთენილან ამ ქვეყანაში. თუმცა ზალხური ზეპირ-გადმოცემა არას გვეუბნება კოშკების აშენებაზე, მაგრამ შეიძლება იმათი აშენება ქართველებს მიეწეროთ; ამით შეედლოთ ჩრდილოეთის კავკასიაში გადასვლა; ჩენელებთან მისასვლელი ბილიკებიც ჰქონდათ და ეს ბილიკები ეხლაც არსებობენ. აღენიშნავ აგრეთვე, რომ, მრავალნი ჩენის გვარნი ჰხადიან თავიანთ თავს ქართველთა ჩამომავლებად. ქართველნი თავის მფლობელობის დროს აიშენებდენ ქვის კოშკებსა ჯარის შესანახავად. ეს კოშკები წააგვანან თავ-გადაკვეთილს ოთხ-კუთხიან პირამიდასა, არიან ვიწრონი და მაღალნი. მკვიდრნი მცხოვრებნი უწოდებენ მათ „ყალასა“ (ციხე); ამ ნაირი სახელ-წოდება აგრეთვე გვიმტკიცებს, რომ იგინი დანიშნული იყვნენ ჯარისათვის. გარდა ამისა, კოშკები აშენებულნი არიან იმისთანა ადგილას, საიდანაც არე-მარის ყარაულობა და თვალ-ყურის ჭერა ადვილად შეიძლება. შემდეგ დასძინებს ლაუდავი: საქართველოს გავლენას საჩენოში გვიმტკიცებს აგრეთვე ფულების ქართული სახელ-წოდებანი, რომელნიც შენახულან ჩენების ენაზე: სომ (?), აბაზ, შაურ, ანუ შეი (?) (გვ.43). ცოტა ქვემოთ ავტორს მოჰყავს კვირის დღეების სახელები ჩენურად. აქედან სჩანს, რომ პარასკევი და შაბათი იმათებურად იწოდება: პარასკი, ანუ პერესკი და შაბათი. ავტორს რომ სცოდნოდა ქართული, უეჭველად, დღეების ამგვარ სახელ-წოდებასაც ქართველების გავლენას მიაწერდა.

მ. ჯანაშვილი

„დროება“, 1884წ. №66

ჰირამი

უწინდელი ქალაქი და აწინდელი სოფელი

„ამავე წყალზედ (ჭერამთ-ხევზედ) არის ცივის ანუ ჰრეთის მთის სიშორისასა ჭერეში. იყო ქალაქი, სადაც აღაშენა გორგასლან ეკლესია დიდშენი გუმბათიანი და ქალაქი მაგარი და დასვა ეპისკოპოზი, მწყემსი შიგნით-კახეთისა და ზის დღესაც“. ასე იხსენიებს აწინდელს სოფელს ჭერამს ჩვენი გამოჩენილი გეოგრაფი ვახუშტი. აქედან ცხადად სჩანს, რომ ჭერამი, როგორც ქალაქი და საეპისკოპოზო, არსებობდა თვით ჩვენი გეოგრაფის დრომდისვე; მაგრამ რა მანქანებას შეუძურია ეს შემდეგში, ვგონებ, დაფარულია. შემძურავი ყოფილა მკაცრი და საშინელი: შვიდ ვერსტზედ გაფენილი ქალაქი, სამი დიდრონი გუმბათოვანი საყდრებით და ხუთამდის მომცროთი მიფუშულან ისე, რომ ქვის გროვის მეტი აღარა დაშთენილა-რა. ეს უზარმაზარი ქვის გროვანიც კი დაფარულან მიწისგან. ნაოხარ ქალაქზედ გაზდილა ჩრდილოვანი და დიდრონი იფნის ტყე. ვიდრე ნაოხარს ამ საუკუნის დასაწყისში არ დაჰპატრონებთან იმერეთიდან ბატონ-ყმობის სუსხს გამოქცეულნი რაჭველნი.

მომხდარა ეს საქმე ასე: ჭერამის ახლო სოფელ კაკაბეთში მოსულა რაჭილად ერთი მღვდელი, რომელიც გამოქცევი ბატონის უსამართლობას. ამ მღვდელს სცოდნია თლა თაბხებისა, ვარცლებისა, ნიჩბებისა და სხვა ხის იარაღისა. ეს უკანასკნელნი კი უფრო სუფთანი გამოდიან იფნის ხისაგან. როცა ზალხში უსაღებია ეს თავისი ზელ-ნაწარმოები, შეუტყვია, რომ კაკაბეთიდან ჩრდილოეთისკენ — იქვე მთის გადასავალში, ყოფილა დიდი ტყე იფნის ხისა, გამგზავრებულა-რა იქით თავის ზელ-ნაწარმოებისთვის, მართლა ბევრი მასალა უშოვნი, უკეთებია ზემოხსენებული ნივთები და უსაღებია გარშემო სოფლებში. მეტად მოსწონებია მღვდელს ეს ნაოხარი ადგილი და ხმით, თუ წერილით შეუტყობინებია რაჭაში თავის თანამომეგებისთვის — თუ ვისმე სურს ბატონების უსამართლობას გამოექცეს, აქ იპოვის მყუდრო საგანსაო. ამ შეთვლაზე მალე ჩაგრულთ ცულების ჩახუნი გაისმა მკვდარ ქალაქზე ამოსულ იფნის ტყეში. გაიჩეზა იგი. ნანგრევები, მიწით დაფარულნი, მალე გამოჩნდნენ და გაიდაიქცნენ უხვ-მასალად ახალ-მოსულთ ზღუდე-სადგურებისა. ყმად ნაჩვევთ თავისუფალ შრომას დიდი ბარაქა ჰქონდა. ამას რომ დაეუმატოთ ის გარემოებაც, რომ ახლად გადმოსულნი იყვნენ

ყოველ გვარი ხელობის მცოდნენი, როგორც საზოგადოდ რაჭველნი, მაშინ მიხვდებით — თუ ასე მოკლე ხანში ეს ნაოხარი როგორ გადაიქცა კოპწია სოფლად, რომელნიც შორიდან თავის ქვითკირი სახლებით და კრამიტ-დახურული საქათმეთიც კი ქალაქად მოგეჩვენებათ. ეს კიდევ არაფერი. როცა, მკითხველო, მშვენიერ კახეთში მოგზაურობთ, სიღნაღიდან დაწყებული თელავამდე, და სიამოვნებით უმხერთ აუარებელ კრამიტის სახურავებს სახლებზე, უნდა იგულისხმოთ, რომ ეს კრამიტი გაკეთებულია საწყალ ჭერამის აწინდელ, მცხოვრებლებისაგან. მარტო მშვენიერი კახეთიც არა, ალაზხან გაღმა სოფ. გაგან, ხაშმიან-ბაყანიანი, მთელი ივრის ხეობა — სოფელ სართი-ჭალამდე — სარგებლობს ჭერამელთაგან მოჭრილი კრამიტით. კრამიტის ჭრის გარდა, რომელი ხელობა არ ემარჯვება ჭერამელს? მარცვლების, კასრების, თაბების და ნიჩბების გაკეთება, ცხრილების და კალათების წვნა, — სალესაყების და ქვის ხელ-საფქვაყების კეთება. ქვევრების სახურავისა, თითონ ქვევრების და კეცების გამოყვანა, ეს ავეჯი მოფენილია ამათგან თელ შიგნით და გარე კახეთში — აგრეთვე ქიზიყშიაც.

ერთმანეთში დამოკიდებულებაც შესანიშნავი აქვთ ჭერამელთ: ვენახები მშვენიერები გაუშენებიათ და შიგ ლამაზი ქვითკირის მარნები კრამიტით მორთულნი გაუფანტავთ, ღობე ამ ვენახებს საზოგადო აქვთ. ქვედა ნაწილი ზედიზედ დაწყობილ ნანგრევ ქვისაგან შესდგება, შუა წელი ქვაში დატანებულ მარიგლზე მოწნულიდან და ზევით გარიგებულ ჯალჯისაგან. თუ საწყლის, ან ქვრე-ოხრის გასადგვარი ღობე დაინგრა, საზოგადოდ აკეთებენ. მეველე ანუ ყარაული ვენახში არ იციან, მაგრამ მიჯნაზე ისე გაივლის აქაური მცხოვრები, რომ, რაც უნდა უჭირდეს, მეზობლისას არას მიეკარება.

წისქვილები ბლომად აქვთ — ყველა შეძლებულ კომლს თითო: ღარიბნიკი ოთხნი და ხუთნი ერთად არიან მიმდგარნი და ყველა რჩება იმას, რომ უმინდოთ ჰგეგავს თავის საკვებ პურს და სიმინდს — სხვა შემოსავალი არა აქვთ-რა წისქვილებიდან. აპრილიდან დაწყებული ყველა ორშაბათს უქმობენ მოსავლის შინ შეზიდვამდის, მაგრამ მუქთად არც ამ დროს ატარებს ეს შრომის-მოყვარე ხალხი. ამ დღეებში ქვრე-ოხრის და საწყალს უთოხნიან ხოლმე სიმინდს, უმკიან ყანებს და ისე, რომ შუადღემდის და ხან საღამომდის ვერ გაიგებს საწყალი, თუ იმის საქმეს ხალხი ერთგულად და სიფაქიზით აკეთებს. ყანა თუ მოძკეს, მშვენიერად დასდგამენ ხოლმე იქვე, თუ ვისმე რაიმე უბედურება დაემართა, დაიწვა ან სახლი დაეცა, ზარალს ხალხი მაშინვე უზღავს. მიცვალებული რომ იქნება ჭერეში, ყველა მეკომური ვალდებულია ჭირისუფალთან მიიტანოს დიდი ჯამფილა ფქვილი, ზედ კვერცხებისა და მარილის ნაცქის დაღებით და ხელში საღვინე ღვინით. ეს მინატანი არა თუ მიცვალებულს მძარხავს, ჭირისუფალსაც რჩება. თუმცა ჭერამში ას-სამოც კომლამდე მცხოვრებია, მაგრამ დუქანი და მეღუქნე ისე სძაგთ, რომ აქ ამათი ფუხის მოკიდება არას გზით არ შეიძლება, როდესაც გარშემო გარე-კახეთის და შიგნით-კახეთის სოფლები მეღუქნეებისაგან არიან გამოხრულნი...

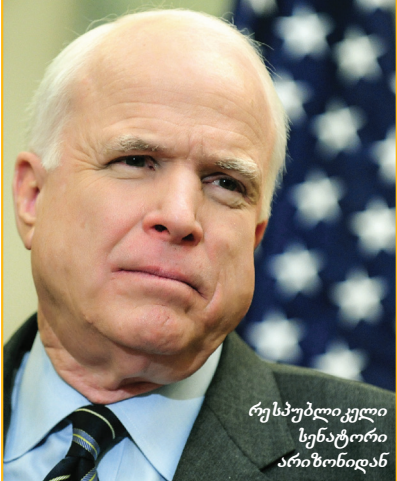
მღებარეობა ჭერემისა შესანიშნავია: ძვეს ცივ გომბორის მთის კალთების შუაგულში, დასცქერის გარე-კახეთისა, სიღნაღის მახრასაც და თელავისასაც. აქედან არც ერთი რადიუსი შვიდ ვერსზე გძელი არ იქნება. ასეთი მღებარეობა თუ აიძულებდა გორგასლანს აქ ქალაქის აშენებას.

შაქრო. 1884 წ. აპრილის 25-ს

„დროება“, 1884 წ. №105
მოამზადა თუა ცაგურიშვილმა

ჭერეში. მეფე
ვახტანგ
გორგასლის
დაარსებული
ციხე-
ქალაქის
ნანგრევები

საანგარიშო ჟურნალი
„საქართველოს ხმები“

უფრო მეტი საინფორმაციო, კრიტიკული, თანამედროვე და
საინტერესო მასალა იხილეთ ზეგვერდით - გამართვით ჟურნალში

	➔		↖		↖		
1. ჩინური მსუბუქი იალქნიანი გემი				2. მსაზღვრე ქალი პარამ-ხანაში		3. ანტიკური ქალაქი-სა-ბელაშჩინის ხელოვნება	
4. ნიგერიის ფულის ერთეული	➔						
5. ნიუ-ერთ-ერთი ჯაფი	⬇		↖				
6. გოგოლის პიესა	⬇	7. მინერალური, რომელიც კაფიას შიგთავსს	↖		8. თვდა-ვიწვევების მდინარე (მიო)	9. მესაკრავე პიესა	
		10. ელექტრონიკის მასა					↖
			↖				
				11. აქელის მკვლელობა			12. ზამთრის თვე
							⬇
			↖	13. აქელის „შეგება“	14. მატერიალის არსებობის ერთ-ერთი ძირითადი ფორმა	15. ერთ-ერთი შეგება	
16. ფრანგული ნარნარი ფურცელი	⬆		↖	17. საყანოდ გაყვანილი ტყე			18. ფრანგი და შვეიცარიელი კინორეჟისორი
			↖	19. ერთგვარი ფარდა			
				20. უდაბნო მონღოლეთში			21. ხმლის ტარი
	↖					↖	
22. გამარჯვების ბერძნული ქალღმერთი			↖	23. „... წყა და სხვა მოგატყუებს სა-ბაღდადისა“		24. მიწის ფართობის საზომი	
25. ქალაქი გერმანიაში	⬆		↖			26. შვედი, უმთავრესი ცხოველები	

ჩინა ნომერში გამოქვეყნებული საანგარიშო პასუხები:
1. ასალი; 2. საღიზმი; 3. ლიფერპულო; 4. ონი; 5. დეა; 6. იმიტაცია; 7. ტრაექტორია; 8. ბაზარი; 9. ინა; 10. პათო-ლოგია; 11. პომპადური; 12. ლეი; 13. ადამ; 14. „ალი“; 15. ნოტა; 16. ადონი; 17. საყანოდ გაყვანილი ტყე; 18. ნელი; 19. „ნორმა“; 20. ბერი; 21. რეგრესი; 22. მაიორი; 23. სისი; 24. „ანაბასისი“. სპრაიტიზმ: ათენა.

6 თაბერპალი მონეტა №9

შეაგროვე 24 უძველესი
ქართული მონეტა,
განათავსე წიგნ-ალბომში
და გახდი უნიკალური
განძის მფლობელი

დაუბოვია

საგანძური თაობებს

სპილენძი. გიორგი III
(1156-1184). 1174 წ.

მონეტის
სპეციალური
ფასი **3.50ლ**

გაზეთთან
ერთად **5.00ლ**

თვეში ერთხელ 1 ახალი მონეტა გაზეთ
„კვირის გალითრასთან“ ერთად

წიგნ-ალბომი და მონეტები იკითხეთ წიგნის მაღაზიებსა და პრესის გაყიდვების კიბურებში
ან დარეკეთ ნომრებზე: 0(32)2382673; 0(32)2382674 და www.elva.ge ადგილზე მოგართმევთ.